

KISEBBSÉGI SZEMLE

VI. ÉVFOLYAM, 2021. 1. SZÁM

SZERKESZTŐK

FERENC VIKTÓRIA, GAZSÓ DÁNIEL, KÁNTOR ZOLTÁN, RÁKÓCZI KRISZTIÁN

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ABLONCZY BALÁZS, FERENC VIKTÓRIA, GAZSÓ DÁNIEL, KÁNTOR ZOLTÁN,
SZANYI-F. ELEONÓRA, TÁTRAI PATRIK, TORÓ TIBOR, VÍZI BALÁZS

Kiadó: *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.*

1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.

Internetcím: www.bgazrt.hu

Felelős kiadó: *Erdélyi Rudolf Zsolt*

Tel.: +36 1 795 2012

E-mail: vezerigazgato@bgazrt.hu

Szerkesztőség: *Nemzetpolitikai Kutatóintézet*

1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.

Internetcím: www.npki.hu

Felelős szerkesztő: *Kántor Zoltán*

Szerkesztőségi titkár: *György Kata*

Tel.: +36 1 795 4614

E-mail: katalin.gyorgy@bgazrt.hu

Nyelvi lektor: *Fülöp Éva – Komor Kata*

Borítóterv: *Kőfaragó Anna*

A borítón megjelenített fénykép forrása:

Art and Picture Collection, The New York Public Library. „Hungarian Design.”

The New York Public Library Digital Collections. 1911.

<http://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-0219-a3d9-e040-e00a18064a99>

Nyomás és kötés: *Kapitális Nyomdaipari Kft.*

4002 Debrecen, Balmazújvárosi út 14.

HU ISSN 2498-8049

TARTALOM

ERDÉLY

SORBÁN ANGELLA: MELYIK UTCA? MELYIK TÉR? NYELVI TÁJKÉP ÉS SZÓBELISÉG. A DISZKURZÍV TÉRÉPÍTÉSÉRŐL KISEBBSÉGI NÉZŐPONTBÓL	7
--	---

KISS-KOZMA GEORGINA: KÍSÉRLET A ROMÁNIAI MAGYAR IFJÚSÁGI SZERVEZETEK INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK PERIODIZÁCIÓJÁRA	27
--	----

DÉLVIDÉK

LADANCSIK TIBOR: A NEMZETI IDENTITÁS ÁTÖRÖKÍTÉSE A DÉLVIDÉKI MAGYAR-SZERB VEGYES HÁZASSÁGOKBAN	51
---	----

MOLNÁR CSONGOR: VÁLASZTÁSOK A JÁRVÁNY IDEJÉN. PARLAMENTI, TARTOMÁNYI ÉS HELYI ÖNKORMÁNYZATI VÁLASZTÁSOK SZERBIÁBAN	73
--	----

RESUME	97
--------	----

SZÁMUNK SZERZŐI	101
-----------------	-----

SORBÁN ANGELLA

MELYIK UTCA? MELYIK TÉR? NYELVI TÁJKÉP ÉS SZÓBELISÉG. A DISZKURZÍV TÉRÉPÍTÉSÉRŐL KISEBBSÉGI NÉZŐPONTBÓL¹

A nyelvi tájkép kutatása viszonylag új vizsgálódási terület, amely a humán- és társadalomtudományoknak a terek (meg)jelölésére vonatkozó eredményeire és tételeire épít, újfajta megvilágításba helyezve a társadalmi tér szociolingvisztikai aspektusait.

Általános meghatározás szerint a nyelvi tájkép adott település, régió, városi agglomeráció stb. tereinek nyilvános felirataira vonatkozik: helynevek, tér- és utcanevek, az intézményi, kereskedelmi, üzleti élet „kiírt” szövegei,² amelyek szimbolikus üzenetek egész sorát hordozzák az ott lakók és az arra járók számára egyaránt.

Tekintve, hogy a nyelvi tájkép vizsgálata mint (inter)diszciplína elsősorban a kiírt megnevezésekre, szövegekre fókuszál, ezek szóbeli változata – amely esetenként jelentős mértékben eltérhet a feliratokon olvashatótól! – jobbára kívül esik a vizsgálódások körén. Mindazonáltal a szóbeli nyelvhasználat igen gazdag, újszerű és szerteágazó kutatási témákat kínál a nyelvi tájképkutatás számára, figyelembe véve a nyelvek és nyelvváltozatok roppant diverzitását, valamint a társadalmi terek jelentéseméleti vizsgálatában rejlő lehetőségeket.³ Jelen tanulmány a nyelvi tájképkutatásnak ehhez a tágabban értelmezett kutatási perspektívájához kíván adalékkal szolgálni, a szóbeliség helyére és szerepére, illetve a diszkurzív térépítés gyakorlataira irányítva a figyelmet – minthogy a nyelv nem csak írás.

1 A tanulmány a kolozsvári Szabó T. Attila Nyelvi Intézet keretében készült a Bethlen Gábor Alap támogatásával.

2 Gorter, Durk: A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés egy tudományterületbe. *Regio*, 2017. 25 (3). 31–49.

3 Eckert, Penelope: Who's there? Language and space in social anthropology and interactional sociolinguistics. In: Auer, Peter – Schmidt, Jürgen Erik (eds.): *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation*. De Gruyter Mouton: Berlin, 2010. 163–178.; Scarvaglieri, Claudio – Redder, Angelika – Pappenhagen, Ruth – Brehmer, Bernhard: Capturing Diversity. Linguistic land- and soundscaping. In: Duarte, Joana – Gogolin, Ingrid (eds.): *Linguistic Superdiversity in Urban Areas*. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam, 2013. 45–73.; Redder, Angelika: Multilingual communication in Hamburg metropolitan area – A Pragmatic Approach. In: Siemund, Peter – Gogolin, Ingrid – Schulz, Edith Monika – Davydova, Julia (eds.): *Multilingualism and Language Diversity in Urban Areas*. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam, 2013. 1–16.

A társadalmi terek történelmi jellegűek, a hatalom, a különféle tudások és identitások, valamint az emberi cselekvések összjátéka formálja. Ebből következik, hogy a nyelvi tájképvizsgálatokban nem lehet figyelmen kívül hagyni sem a társadalomtörténeti kontextust (azokat a gazdasági, társadalmi változásokat, politikai ideológiákat, amelyek a terek megnevezéseit, szimbolikáját, jelentéseit a történelmi időben alakítják), sem a terekről szóló diszkurzusokat, amelyekben a rájuk vonatkozó tudások és identitások megmutatkoznak, sem pedig a nyelvhasználat dinamikáját. Ez utóbbi azokra a nyelvi gyakorlatokra és játszmákra vonatkozik, amelyek révén a társadalmi szereplők – a mindennapi nyelvhasználat során – lokálissá, jelentésteli helyekké formálják az általuk belakott tereket.

Tapasztalati tény, hogy a terek befogadnak és kizárnak a nyelvi tájkép elemei által, a befogadottság és a kizártság pedig intenzíven megélt emberi élmények. Gyakori, főként kisebbségi helyzetben, hogy a terek szóbeli elnevezései a kommunikatív emlékezet azon elemeire támaszkodnak, amelyektől a hivatalos, nyilvános feliratok elvonakoztatnak. Így a nyelvi tájképelemek – utca-, tér-, épületnevek stb. – írásban és szóban radikálisan elterelhetnek egymástól, s egyfajta egymásmellettségben, esetenként pedig éppen hogy ilyen elvonakoztatási játszmákban lehetnek használatban a helyi közösségek részéről. Ilyen kontextusban a különféle társadalmi terek szóbeli megnevezései adott kisebbségi közösségek/csoportok számára identitásteremtő tényezők, a hatalmi ideológiákkal és/vagy a kizártsággal szemben pedig *az ellenállás nyelvi gyakorlatai*. Ez a *térképező szóbeliség*⁴ ugyanis megerősíti otthonosságukat, a saját terekhez való jogot, fenntartva a közösségi kohéziót és a generációk közötti kapcsolatot.

A lokális- és identitásteremtés – terekről szóló és a terekben zajló – szóbeli gyakorlatai sokféleképpen lehetnek. Nyilvánvaló, hogy ezek nemcsak a kollektív emlékezettel függnek össze (rég, történelmi utcanév, kapcsolódó történetek, legendák, anekdoták stb. szóbeli forgalmazása), hanem a nyelvhasználók kreativitásával is. Ez utóbbiak az utcák, terek belakását, el- vagy visszafoglalását, otthonossá tételét *mindennapi nyelvi aktusok* révén (meg- és átnevezések, a feliratok vicces fordításai, ironikus szófordulatok, nyelvjátékok, kreatív nyelvjogi akciók stb.) hozzák létre, a hivatalos feliratok ellenében, amelyek az adott közösséget/csoportot kizárják a terekből, vagy amelyekkel azok nem tudnak/nem akarnak azonosulni.

Elemzésemben az illetén értelmezett diszkurzív térépítés szerepét kívánom bemutatni a helyi identitás felépítésében az erdélyi magyar közösségre, ezen belül is a kolozsvári magyarságra vonatkoztatva. A tanulmány két szempontból kínál sajátos perspektívát a témakör tárgyalására: egyik a térszociológiai és cselekvésméleti megközelítés, amely a

4 A térképező szóbeliséget – a tanulmány egyik alapvető kifejezéséeként – arra a folyamatra alkalmazom, amelyben a különféle nyelvi gyakorlatok mobilizálnak, működésben tartanak egyfajta kognitív, mentális térképet, a narrációra, a hagyományozódásra, illetve kommunikatív emlékezetre építve.

tanulmány elméleti keretét képezi, másik pedig, hogy egy őshonos (nem önkéntes)⁵ kisebbség térrevitalizációs gyakorlatait helyezi a középpontba egy posztkommunista régióban, ahol a XX. század történései radikálisan megváltoztatták a hatalmi és társadalmi viszonyokat, és ezzel együtt a városi terek nyelvi tájképét. Ennek megfelelően az elemzés két fő részre tagolódik: az első részben az említett térszociológiai elméleti kontextust vázolom fel a nyelvi tájképkutatással összefüggésben. A második részben a térképező szóbeliség társadalomtörténeti hátterét és néhány gyakorlatát mutatom be a mai Kolozsváron, amely az erdélyi románság és magyarság szellemi központja. Ez utóbbi részben egy empirikus kutatásra építek, amely 2019-ben a dokumentumelemzés (helytörténeti források, nyomtatott és elektronikus sajtó, közösségi oldalak, fényképek stb.), a megfigyelés, valamint szervezett városi sétákon való részvétel módszereivel készült.⁶

Térszociológiai megalapozás. A cselekvéseméleti megközelítés

A nyelvi tájképkutatás par excellence interdiszciplináris megközelítést igényel, hiszen a témakör történelmi, szociológiai, antropológiai, szociálpszichológiai, szociolingvisztikai és humángéográfiai aspektusai egyaránt fontosak. Ehhez a többszemponútú elemzési perspektívához a térszociológiai elméletek kínálnak megfelelően tág keretet, tekintve, hogy lehetővé teszik, hogy a társadalmi problémákat a hagyományos szociológiai szemléletmódnál átfogóbban tematizáljuk, olyan kérdéseket helyezve a középpontba, hogy a tér más és más emberek/csoportok számára hogyan épülhet fel eltérően, miben is állnak azok a küzdelmek, amelyek érettük folynak, illetve, hogy a szóbeli nyelvi gyakorlatok miként járulhatnak hozzá közösségi terek revitalizációjához.

Kiindulópontom Henri Lefebvre-nek, a térszociológia alapítójának a társadalmi tér termelésére vonatkozó elmélete,⁷ mely szerint a tér társadalmi konstrukció, „termelése” pedig kiterjed ennek anyagi, politikai, ideológiai és szellemi aspektusaira egyaránt. Fontos tétele

5 A nem önkéntes kisebbség (*involuntary minorities*) John Ogbu által használt kifejezés, az általa felvázolt kulturális-ökológiai modellben. Eszerint az önkéntes (bevándorló) és nem önkéntes (őshonos) kisebbségeket egymástól eltérő kulturális modellek, hitek, attitűdök, magatartásminták jellemzik. Ogbu, John U. – Simons, Herbert D.: Voluntary and Involuntary Minorities: A Cultural-Ecological Theory of School Performance with Some Implications for Education. *Anthropology & Education Quarterly*, 1998. 29 (2). 55–188.

6 A nyelvi tájképkutatás módszertanáról lásd: Gorter, Durk: Methods and Techniques for Linguistic Landscape Research: About Definitions, Core Issues and Technological Innovations. In: Pütz, Martin – Mundt, Neele (eds.): *Expanding the Linguistic Landscape. Multilingualism, Language Policy and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Multilingual Matters: Bristol, 2013. 38–57.; Scarvaglieri – Redder – Pappenhagen – Brehmer, 2013. Capturing Diversity, i.m. 52, 64.

7 Lefebvre, Henri: *La production de l'espace*. Édition Anthropos: Paris, 1974.

ennek az elgondolásnak, hogy a különféle társadalmi csoportok/közösségek számára a saját terek létrehozása és megjelölése, úm. a terekbe való befektetés létkérdés: ennek hiányában ugyanis az adott csoport/közösség eljelentéktelenedik, absztrakcióvá, pusztá képzetté lényegül át.⁸ Ez a megállapítás politikai tartalma miatt érdemel itt kiemelést, hiszen a terek konfliktusosságát, valamint az értük való harcot is implicite magában hordozza, utalva arra, hogy egyes közösségek/csoportok a hatalomviszonyok szövevényében elveszíthetik tereiket, ami érdekérvényesítő képességük gyengülését jelzi, és eltűnésüket vetíti előre.

Lefebvre szóban forgó munkájában a tér trialektikus koncepcióját vázolja fel: a társadalmi teret érzékelt, elgondolt, valamint megélt térre osztja. Az első tér (*l'espace perçu*) a térbeliség materiális, fizikai dimenziója, amely a térképeken, különféle alaprajzokon egyértelmű módon ábrázolható. A terek politikai-ideológiai jellemzői a második térben – *l'espace conçu* – érhetők tetten. Mivel az elgondolt tér a róla alkotott koncepciókban ragadható meg, a különféle társadalmi csoportok számára eltérő lehet. Mindenekelőtt azonban a tér hatalmi elgondolása tartozik ide: az utcanevek, az emlékművek, szobrok, táblák, a (köz) terekhez rendelt politikai funkciók és elnevezéseik. Ebben a térben az épp regnáló hatalmi ideológiát megjelenítő térrendezés (nyíltan vagy burkoltan) arról is tudósítja a lakosokat, hogy mely területek szabadak előttük, és melyek nem azok. Lefebvre szerint a kapitalista berendezkedésben az elgondolt tér a legdominánsabb térszemléleti mód, amely révén a politikai és gazdasági elit megtervezi az épített/beépítendő környezetet, majd különféle jelentéseket adnak nekik, amelyek érdekeikhez kapcsolódnak.⁹ Nyilvánvalóan ugyanez érvényes a kommunizmusra, és ennek örökségével igen sajátos térszervezéseket hoznak létre Kelet-Közép-Európában a posztszocialista típusú politikai-gazdasági berendezkedések a térről alkotott tudások befolyásolására.

Témám szempontjából a harmadik, a megélt tér, az *l'espace vécu* a kulcsfogalom, amely a térhasználat kulturális, szociálpszichológiai és szubjektív összetevőire – a kollektív emlékezetre, az élő hagyományokra, értékekre és élményekre –, egyúttal pedig a cselekvők aktív szerepére is utal a társadalmi terek termelésében. Ennek a térdimenzióknak a továbbgondolását Edward Soja szerteágazó elméleti és irodalmi hagyományra építve a *Thirdspace* c. művében¹⁰ fejtette ki részletesebben. A harmadik tér Soja megközelítésében rendkívül komplex társadalomfilozófiai kategória, amely egyszerre szellemi és fizikai, materiális és konstruált, amely ugyanakkor a harc, a küzdelem és az ellenállás terepévé is válhat, mivel „radikális nyitottság” jellemzi. Fontos itt kiemelni Soja elméletének azt a dinamikai aspektusát, miszerint ezek a térdimenziók (az észlelt, az elgondolt és a megélt) egymással

8 Uo. 478–479.

9 Berki Márton: A térbeliség trialektikája. *Tér és Társadalom*, 2015. 29 (2). 3–18, itt: 13.

10 Soja, W. Edward: *Thirdspace*. Journeys to Los Angeles and Other Read-and-Imagined Places. Blackwell: Oxford, 1996.

kölcsönhatásban, de folyamatos változásban is vannak, beleértve központi vagy periférikus helyzetüket is.

A terekért folytatott küzdelem, illetve a hatalmi berendezkedéssel szembeni ellenállás nézőpontjából az *emberi cselekvések* kerülnek középpontba. A kortárs térszociológiai megközelítéseket alapul véve fontos támpontokkal szolgál elemzésemhez Michel de Certeau francia, valamint Rob Shields kanadai szociológusok munkássága, akik ugyancsak a lefebvre-i térszociológiai alapokból indulnak ki, ám kiemelten az emberi cselekvésekre, a különféle térképező (diszkurzív és nem diszkurzív) gyakorlatokra helyezik a hangsúlyt, a hatalmi ideológiák diktálta térszervezések mellett, vagy éppen ezek ellenében.

Michel de Certeau *A cselekvés művészete; A hétköznapiak leleménye* c. könyvét¹¹ a mindennapok anonim hőségnek ajánlotta, annak a többségnek, amelynek tagjai folyamatosan úton vannak olyan politikai-társadalmi rendszerekben, amelyeket nem ők hoztak létre. Ezzel meg is határozta könyvének a tárgyát: a cselekvők hétköznapi praktikáit, pontosabban azokat a gyakorlatokat, amelyek nem a hatalmat működtetik.¹² Ezek de Certeau megközelítésében lehetnek stratégiák, illetve taktikák: a stratégiának mint cselekvési módozatnak az a feltétele, hogy a szereplő rendelkezék bizonyos társadalmi háttérrel (ismert személyiség, csoport, egyesület), a taktikák alkalmazói mögött viszont nem áll ilyen támogatói bázis. A hétköznapi cselekvés művészete pedig abban ragadható meg, hogy a társadalmi szereplők saját szabályaik szerint használják a tereket, különféle forrásokból „elorozva” jelentéseket, saját olvasatokat hoznak létre, így saját logika szerint avatkoznak be a rendszerekbe.

De Certeau elméletében fontos aspektus a társadalmi tereknek egyfajta *szöveggént* való értelmezése. Szerinte a modern társadalmakban az írás került privilegizált helyzetbe, az olvasás pedig egyre inkább pusztá befogadásnak minősül. Az olvasás azonban egyfajta alkotás is, hiszen felülbíráhatja az írott, legitimnek beállított szöveget (legyen az akár hatalmi vagy adminisztratív). E gondolat mentén vehetjük például a hivatalos feliratokat, amelyek a hatalom által birtokolt és berendezett tereket hivatottak meg- és kijelölni, és ezzel az arra járóknak tolmácsolni az épp regnáló politikai ideológiát, az adminisztratív vagy gazdasági szempontú térszervezést. Tapasztalati tény azonban, hogy a helybéliek mindennapi járkálásaik során saját térképzeteket, útvonalakat használnak/hoznak létre, saját olvasatokat rendelve hozzájuk.

Ez az olvasással összefüggő, sajátos térképező gyakorlat államnemzeti keretekben gyakran érhető tetten, így olyan terekben, ahol a nyilvános feliratok az államnemzeti ideológiát közvetítik, kizárólag államnyelven vannak kihelyezve, ám a településen nagyszámú, terehez ragaszkodó, őshonos kisebbség él. Mivel a nyilvános feliratok igyekeznek eltüntetni,

11 Certeau de, Michel: *L'Invention du quotidien I., Arts de faire*. Gallimard: Paris, 1992.

12 Berger Viktor: A cselekvés művészete. *KÖTŐ-JELEK*, 2007. 11–28, itt: 11.

láthatatlanná tenni az adott közössége(ke)t, amely(ek)től tehát a hatalmi nyelvi feliratozás szándékosan el is vonatkoztat, saját olvasatok kerülnek forgalomba, alternatív térképzeteket, helymítoszokat hozva létre, a kollektív emlékezetre apellálva, vagy ezt mobilizálva, diskurzusok révén (történetek, elbeszélések, viccek stb.) teremtve meg – a kizáró feliratokkal szemben! – az otthonosságot, s így módot teremtve a kizártság elviselésére, illetve a konfliktuskezelésre is.¹³

A *térképzetek*, *történetek* és *helymítoszok* kiemelt szerepet kapnak Rob Shields munkáiban. Shields *Places on the Margins* c. művében¹⁴ alkotta meg a *spacializáció* fogalmát, amit térteremtésnek is fordíthatunk, s amellyel a társadalmi tér fogalmi tisztázása és jelentésbeli kitágítása volt a célja. Shields szerint a spacializáció azért hasznos társadalomtudományi fogalom, mert egyfajta szintézist hozza létre az említett felosztásoknak, hiszen egyaránt vonatkozik a tér létrehozásának és belakásának materiális, kulturális, mentális, valamint gyakorlati vonzataira. Szerinte a spacializációk építik fel a társadalmi struktúrákat és identitásokat, amelyek értelemszerűen kölcsönösen hatnak egymásra, hiszen a cselekvők azáltal működtetik a struktúrákat, hogy folyamatosan aktualizálják őket. Következik, hogy a terekben leképződő hatalmi viszonyok és a hozzájuk kapcsolódó reprezentációk összjátéka csak úgy érthető meg, ha a terek és helyek kreatív létrehozásának gyakorlatait is figyelembe vesszük. Egyrészt tehát a spacializációk a hatalmi berendezkedésekről szólnak, másfelől pedig arról, hogy ezek folyamatosan változnak, mivel tükrözik az emberek szubjektív viszonyulását is irányukban, beleértve performatív cselekvéseiket is, amelyekkel adott esetben megkérdőjelezzik, esetleg újraalkotják ezeket. A társadalmi tér megismeréséhez így hozzátartozik a térképzetek, helymítoszok stb. mellett a mindennapi térképező praktikák megismerése is.¹⁵ A spacializáció vázolt sokrétűsége és dinamikája módot nyújt arra, hogy a társadalmi terek tanulmányozása során a hozzájuk kapcsolódó tudásokkal, emocionális tartalmakkal, kötődésekkel, kreatív cselekvésekkel, diszkurzív térképező gyakorlatokkal is számoljunk. Abból kiindulva, hogy mindezek igen sokfélék, érthetővé válik egy és ugyanazon terek egymással ellentétes spacializációja, egymással szembenálló hely- és térképzetek, diskurzusok párhuzamos forgalmazása, hiszen a különféle társadalmi csoportok egymástól eltérően, akár sajátos elvonatkoztatási játszmákban élhetik meg ugyanazokat a tereket.

Lényeges kiemelni: a shieldsi értelemben vett spacializáció olyan folyamat, amelyben meghatározó szerepe van a terekhez kapcsolódó képzetek, történetek, kialakult értékítéletek,

13 Közismert vicc a székelly bácsiról, aki arra a kérdésre, hogy melyik a legnehezebb nyelv, azt válaszolja, hogy a román, mert ha az van kiírva, hogy *Gara*, akkor azt úgy kell olvasni, hogy *Sepsiszentgyörgyi vasútállomás*.

14 Shields, Rob: *Places on the Margins. Alternative Geographies of Modernity*. Taylor and Francis: London – New York, 1991.

15 Ugyanő: *Knowing spaces/Spatialisation*. Letöltés helye: <http://journals.sagepub.com>; letöltés ideje: 2020. 03. 04.

sztereotípiák, mítoszok stb. *ismétlések révén való folyamatos fenntartásának*. Ezeket a médiák, az irodalmi művek, a művészeti alkotások, az emlékezetkultúra stb. közvetítik, és a mindennapi kommunikációba beépülve a beszéd tartja forgalomban. A specializációk magva tehát egyfajta kognitív, mentális térkép,¹⁶ fő aspektusai azonban nyelvek: a térhez kötődő elnevezések, jelek, jelölők, jelentések, a jelentéstulajdonítás, történetek, legendák, szimbólumok.

A vázolt térszociológiai és cselekvésméleti kontextusban jelen elemzés alapkérdése, hogy *a térről szóló beszéd*, illetve *a térben zajló beszéd* hogyan, mi módon szervezi a városi tereket Erdélyben. Miben áll ennek a dinamikája egy kisebbségi csoport nézőpontjából? Hogyan jönnek létre (épülnek újra) alternatív térképzetek, amelyek eltérő identitásokat formálnak és erősítenek? A specializációs gyakorlatok hogyan lépik át a hatalom szempontjából legitim és illegitim határokat? A szóbeliség révén képződő szemantikai többlet (nevek, jelölők, legendák, viccek, olvasatok) miként válhatnak az ellenállás, a revitalizáció eszközeivé, s egyúttal a közösségi tértermelésé? Korunkban, az internet világában, amikor egy kiterjesztett valósággal (*augmented reality* – *AR*) is számolnunk kell, miként zajlik mindez? A virtuális tértermelés, a kommunikációs technológiák sajátos keveredése (írásbeli szóbeliség és szóbeli írásbeliség) milyen szerepet játszik a konfliktuskezelésben, alternatív (mentális) térképek alakításában?

A térképező szóbeliségről. Az otthonosságteremtés és az ellenállás diszkurzív gyakorlatai Kolozsváron (Erdélyben)

A térképező szóbeliség egyáltalán nem új társadalmi gyakorlat, hiszen a terek elnevezései hosszú évszázadokon keresztül nem valamilyen rendszerszerű, racionális felülnézethez, hanem sokkal inkább bizonyos útvonalakhoz kötődtek, amelyek szóbeliség révén hagyományozódtak generációkon keresztül, és amelyeket jóval később rögzítettek írásban a helyi vagy egyházi hatóságok, esetleg az utazók vagy a földrajztudósok. Számos példát lehet felhozni a modern kor előtti térrepresentációkra, amelyek gazdagon vannak tűzdelve legendákkal, mesékkel stb., s ahol a hely-, utca- és térnevek mindig kapcsolódtak ezek valamilyen jellemzőjéhez. Reszegi Katalin *Helynevek – térszemlélet – mentális térkép; A nyelv, a helynevek és a tér összefüggései* c. tanulmányában¹⁷ a természetközeli népek névadási gyakorlatát elemzi, ahol a szájról szájra átadott megnevezések ugyanazt a szerepet töltik be, mint a modern korban a feliratok és névtáblák, szóbeliség révén biztosítva a tájhoz kötődő

16 Lynch, Kevin: *The image of the city*. MIT Press: Cambridge, 1960.

17 Reszegi Katalin: *Helynevek – térszemlélet – mentális térkép. A nyelv, a helynevek és a tér összefüggései*. *Magyar Nyelv*, 2018. 114 (2). 169–184.

ismeretek átadását. Ezekben a közösségekben „a helynevek generációk közötti átadása elválaszthatatlan a narratívák általi orális térképezéstől. A vándorlások során a vezetők megmutatják a jellemző, a tájékoztató pontként szolgáló térelemeket, s a nevüket, esetleg a hozzájuk kapcsolódó történeteket is elmesélik. (...) A mitikus történetekben fontos helynevek és a topográfia megjelennek a dalokban, mesékben és az imákban, s ezek a tájhoz kapcsolják az embereket.”¹⁸

A szóbeli térképezés egyébként térségünkben is ismert névadási és névhasználati gyakorlat, ami azt jelenti, hogy a helyiek szóbeliség által áthagyományozódott *beszélő nevek*¹⁹ alapján tájékoznak, esetenként akkor is, ha az adott utcanév már csupán jelölő, mert időközben megváltozott a település térszerkezete, és az útvonalak is másak. Sőt, az sem ritka, hogy a helybéliek az útvonalak kijelölése során nemcsak hogy elvonatkoztatnak a nyilvános, hivatalos feliratoktól, hanem a fő tájékoztató referenciáik már nem is léteznek a valóságos terekben. Kétségtelen azonban, hogy az effajta szóbeli térképezésnek elengedhetetlen feltétele az ismétlés, a hagyományozódás, amely egyben a helybéliséget, az „oda-valósítást” is hitelesíti.

A modern társadalmakban a városok kialakulásával és terjeszkedésével fokozatosan a szisztematizált térreprezentációk kerültek domináns helyzetbe, amelyeket a politikai és a gazdasági hatalom tervez/szervez, érdekeinek megfelelően. Ebben a folyamatban a városi terek régi, beszélő nevei történeteikkel együtt, egyre inkább feledésbe merülnek (esetleg jelölőként tartja még számon a kommunikatív emlékezet, vagy érdekességként a helytörténet). Ez nyilván nemcsak a hatalomváltásokkal, a változó gazdasági-politikai ideológiákkal függ össze, hanem a városok roppant arányú gyarapodásával, és ennek nyomán a lakosság kicserélődésével is, ami óhatatlanul vonja maga után, hogy a generációk közötti effajta térképező hagyományozódás is megszakad.

Mindezzel együtt a globalizáció mindent elsőprő és kultúrahomogenizáló térhódítása egy ezzel ellentétes folyamatot is generál, nevezetesen a lokalitás újraépítését, amely a helytörténeti revitalizáció eszköze is lehet, különösen olyan kisebbségi közösségek számára, amelyek a nagyvárosi terekből eltűnésre vannak ítélve, amennyiben nem kapcsolódik hozzájuk (kultúrájukhoz, nyelvükhöz, gazdasági erejükhez) valamilyen komolyabb hatalmi érdek. A városok újrafelfedezése, újramesélése,²⁰ a terek el- és visszafoglalásának különféle alkalmakhoz kapcsolódó módzatai, a performatív térépítő (akár nyelvjogi) akciók térségünkben is ismertek. Ezek a hivatalos térszervezéshez képest új, másfajta térképezeteket forgalmaznak a lokalitás rekonstrukciója, vagy az otthonosságteremtés jegyében. A

18 Uo. 176.

19 Névteni meghatározás szerint a beszélő nevek jelentésükkel – kommunikatív aspektusként – jellemzik annak viselőjét. Ezek lehetnek földrajzi nevek, tulajdonnevek, tárgyak, ételek stb. nevei. J. Soltész Katalin: *A tulajdonnév jelentése és funkciója*. Akadémiai Kiadó: Budapest, 1979.

20 Különféle útvonalakon, korabeli képek, irodalmi művek, művészeti alkotások stb. nyomán szervezett városi séták.

továbbiakban ezekre a gyakorlatokra hozok példákat kolozsvári nézőpontból, lévén Kolozsvár Erdély történelmi központja, nemzeti ideológiák ütközési színtere, eltérő régi/új specializációs gyakorlatok terepe és találkozási pontja.

Kolozsvár tér- és utcanevei, illetve ezek változásai egyrészt a város növekedésével, másrészt pedig a XX. század folyamán bekövetkezett hatalomváltásokkal (trianoni döntés, bécsi döntés, kommunista berendezkedés, posztkommunista újrendeződés) függnek össze, amelyek napjainkra az etnikai arányok drasztikus megváltozásával is jártak. Ismert, hogy a város egészen a 1950-es évek végéig magyar többségű volt, a kommunizmus ideje alatt, a szocialista iparosítás ideológiájának alárendelt betelepítésekkel vált túlnyomórészt román többségűvé. Noha a XX. század során, főként a szóban forgó hatalomváltásokhoz kötődően – ez idő alatt ugyanis Kolozsvár kétszer került Romániához, és egyszer Magyarországhoz – változó volt a magyarok és a románok lélekszáma a városban, tény, hogy száz év leforgása alatt Kolozsvár lakosságának etnikai aránya megfordult: 1910-ben 82%-ban volt magyar, 2011-re pedig 77%-ban lett román többségű.²¹ A 2011-es népszámlálás adatai szerint jelenleg a város lakosságának alig több mint 15%-a magyar nemzetiségű.

Asztalos Lajos kolozsvári helytörténész – akinek várostörténeti munkásságára jelen elemzésben is alapvetően támaszkodom²² – két szakaszra osztja a városi utca- és térnevek kialakulását, illetve ezek változásait. Az első a város lakóinak számbeli növekedéséhez kapcsolódik, amikor a népesség gyarapodásával az utcák száma is megnőtt, és a tájékozódás miatt fontossá vált az elnevezésük. Ezek a tér- és utcanevek értelemszerűen beszélő nevek²³ voltak, tehát az adott tér vagy utca valamilyen jellemzőjéhez kötődtek, így a városbeliek több száz évig használták, illetve ma is használják (noha leginkább szóban és/vagy várostörténeti anyagokban). Ilyen tulajdonság volt például az utca alakja (Kígyó), helyzete (Belső-Szén), fontos építménye (Híd), lakóinak nemzetisége (Magyar), foglalkozása (Kismester) stb.

A XIX. század végétől az utcák megnevezését átvette a helyhatóság, a magyar nemzeti történelem neves személyiségei és eseményei kerültek a névtáblákra. Így lett például a Bel-Közép utca Deák Ferenc utca, vagy a Monostor felé tartó út Unió utca. A trianoni döntést követően, az 1920-as hatalomváltás után a magyar helyébe került román helyhatóság

21 Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikái a népszámlálások alapján 1852–2011. Letöltés helye: <http://varga.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2019. 11. 12.

22 Asztalos Lajos: *Kolozsvár. Helynév- és településtörténeti adattár*. Stúdium Kiadó: Kolozsvár, 2004.; Ugyanő: *Kolozsvár – közelről*. Stúdium Kiadó: Kolozsvár, 2015.; Ugyanő: Feledésre ítélt utcanevek nyomában. *Erdélyi Napló*, 2015. augusztus 28.; Ugyanő: A ló farka megmaradt, de hol a Magyar utca? *Maszol*, 2012. augusztus 21.; Ugyanő: Kolozsvár utcanevei, múlt és jelen. *Krónika*, 2009. július 24., 2009. július 31.

23 Asztalos Lajos hivatkozott várostörténeti munkáiban a régi utcanevekre vonatkozóan gyakran használja a *beszélő nevek* kifejezést, szembeállítva a *néma nevekk*el, amelyek nem közölnek semmit a város történetéről.

átkeresztelte az utcákat, ezúttal a román nemzeti hősekből lettek a névadók. 1940 szeptemberében az újrarendezkedő magyar hatóság néhány kivételtől eltekintve visszaadta a trianoni döntés előtti neveket; 1945 után, a kommunista berendezkedéssel viszont újabb változás következett, ismét kicserélték az összes beszélő nevet, s az új utcanévtáblák kétnyelvűek lettek.

A hatvanas évek közepétől, a város etnikai arányainak a szocialista iparosítás leple alatt történő megváltoztatásával a kétnyelvű feliratok, valamint a legtöbb magyar személyiség neve is lekerült a nyilvános utcanévtáblákról, fokozatosan láthatatlanná téve ezáltal is a város lakosságának még mindig jelentős arányát kitevő magyar közösséget.²⁴ A növekvő „szocialista” Kolozsvár utcái és terei új neveket kaptak: ezúttal a román nemzeti egység hőseiről, a szocializmus építésének jelszavairól, különféle, nem erdélyi településekről, folyókról, tavakról, szorosokról, szerszámokról, gépekről, növényekről stb. lettek elnevezve, amelyek már semmilyen kapcsolatban nem voltak a város történetének előző időszakaival.

Az 1989-es rendszerváltozás után Kolozsváron is, akárcsak a többi erdélyi városban a terek újra el- és visszafoglalása igen feszült légkörben zajlott.²⁵ Az utcák, terek újranevezése a magyar közösség részéről azt célozta (volna), hogy a kolozsvári magyarság újra láthatóvá váljon a nyilvános feliratokon is, hiszen 1992-ben még közel 75 000 magyar élt a városban (a lakosság közel egynegyede magyar volt). A kilencvenes évek kolozsvári szimbolikus térfoglalási/térépítési küzdelmei azonban szemléletesen bizonyítják a terek lefebvre-i értelemben vett konfliktusosságát, akárcsak az értük való „élet-halál harcot”. Tény, hogy a helyi magyar érdekképviselő minden várostörténeti érve ellenére alulmaradt az utcák újranevezésére vonatkozó kezdeményeseivel, különösen azt követően, hogy a közigazgatási törvénykezés 20%-os lakosságarányhoz kötötte a nemzeti kisebbségek nyilvános nyelvhasználatát,²⁶ ami bizonyos értelemben előrelépés volt, azonban az erdélyi nagyvárosok magyar lakosságát hátrányosan érintette. Jelenleg Kolozsvár utcáinak töredéke van elnevezve magyarokról,²⁷ ami még az említett etnikai aránynak sem felel meg, nemhogy a

24 1966-ban a város lakosságának még 42%-a magyar nemzetiségű volt. Letöltés helye: <http://varga.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2019. 11. 16.

25 Feischmidt Margit: Szimbolikus konfliktusok és párhuzamos nemzetépítés. Az erdélyi nemzeti rítusokról és diskurzusokról a kolozsvári Mátyás-szobor körüli 1992-es konfliktus példáján. In: A. Gergely András (szerk.): *A nemzet antropológiája* (Hofer Tamás köszöntése). Új Mandátum: Budapest, 2002.; Plugor Réka: A szimbolikus konfliktus kivételmentes Kolozsváron. *Erdélyi Társadalom*, 2006. 4 (2). 59–78.; Brubaker, Rogers – Feischmidt Margit – Fox, John – Grancea, Liana: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L'Harmattan: Budapest, 2011.

26 215/2001-es számú törvény a helyi közigazgatásról. Letöltés helye: <http://language-rights.eu>; letöltés ideje: 2020. 12. 27.; 340/2004-es sz. törvény a kormány megbízottáról és a kormány megbízotti intézményről. Letöltés helye: <https://cv.prefectura.mai.gov.ro>; letöltés ideje: 2020. 12. 27.

27 Asztalos Lajos 2009 júliusában a *Krónika* napilapban 3,85%-ra tette a magyar utcanévek arányát Kolozsváron. Asztalos Lajos: Kolozsvár utcanévei - múlt és jelen (2). *Krónika*, 2019. július 31. Letöltés helye: <https://kronikaonline.ro>; letöltés ideje: 2021. 03. 02.

várostartörténetnek, a magyar közösséghez kötődő kultúra- és intézménytörténetnek, vagy az ehhez tartozó épített örökségnek. Kétnyelvű (magyar–román) utcanévtáblák Kolozsváron nincsenek, noha a város továbbra is az erdélyi magyarság történelmi, kulturális és szellemi központja, és a magyarok lélekszáma ma is közel ötvenezres. Vannak ugyan a látogatókat, turistákat eligazító román–angol kétnyelvű feliratok a belvárosban, de ezek mellőzik a magyar közösség által használt régi, beszélő, vagy otthonosságot jelentő neveket csakúgy, mint a magyar nyelvű feliratozást.

Mindezzel együtt a magyar tér- és utcanévek a kommunizmus időszaka alatt *szóban*, egyfajta diszkurzív ellenállásként, forgalomban voltak a magyarok körében. Ezzel függ össze, és a kolozsvári magyarok terekhez való ragaszkodását bizonyítja, hogy közvetlenül az 1989-es változások után több civil szervezet született a régi magyar megnevezések használatának bátorítása, valamint a kétnyelvű névtáblák kihelyezése érdekében. 1990-ben alakult a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, amely a régi utcanévek revitalizációjával és szervezett városnézéssel kezdett foglalkozni. Asztalos Lajos helytörténész a helyi újságban sorozatban közölte Kolozsvár régi, hagyományos tér- és utcanéveit, azzal a céllal, hogy visszavigye ezeket a köztudatba, és hogy használatukra ösztönözze a kolozsváriakat. Ezzel párhuzamosan régi/új város- és intézménytörténeti munkák sora jelent meg – ezek között kiemelt jelentőségű Gaal György munkássága –, és a magyar nyelvű médiák is rendszeresen foglalkoztak az utcák, terek elnevezéseinek a kérdésével, segítve ezzel is a revitalizációt.

Noha hivatalos román–magyar kétnyelvű feliratok továbbra sincsenek Kolozsváron, tapasztalható, hogy régi magyar utca-, tér- és épületnevek a rendszerváltozást követő ösztönzéseknek és a diszkurzív gyakorlatoknak köszönhetően fokozatosan bekerülnek (vagy visszakérülnek) a magyar nyelvű városi ismertetőkhöz, az egyre gyarapodó magyar rendezvények programfüzeteibe, erőteljesen jelen vannak az egyházi kiadványokban,²⁸ nem beszélve az internetes felületekről és közösségi oldalakról stb., amelyek egyfajta virtuális Kolozsvárt képesek létrehozni és forgalomban tartani, multimodális eszköztárral. Megállapítható, hogy itt a szóbeli nyelvhasználat által is generált közösségi specializációs gyakorlatról van szó, amely a hatalmi térszervezéssel párhuzamosan, ennek hivatalos jóváhagyása nélkül, valójában ettől elvonatkoztatva indult el és zajlik.

Mindazzal együtt, hogy a jelen elemzés olyan tér(vissza)építő nyelvi gyakorlatokra fókuszál, amelyeket a kisebbségi helyzetben élő kolozsvári magyarok (szervezetek/egyének/csoportok) alkalmaznak verbális térfoglalásként/térteremtésként, fontos kontextuális keret

28 Szemléletes példa a kolozsvári Szent Mihály templom *Egyházközségi értesítője*, amely a 2019. december végi házszenelési programban a következőképpen tájékoztat az útvonalról: December 26., csütörtök: 21 Decembrie *Kossuth Lajos*, Alexandru Ioan Cuza *Postakert*, Andrei Saguna *Timár utca*, Baba Novac *Fáklya*, Baia Mare *Batthyány*, Buhus *Angyal*, Câmpeni *Kálvin* stb. (Kiemelés az eredetiben.) *Egyházközségi értesítő*, 2019. december.

a román lakosság tér- és utcanévhasználata. Ez magától értetődő is, hiszen az eltérő történelemszemléletnek, az ezekhez kötődő térreprezentációknak, emocionális tartalmaknak, valamint a többség–kisebbség közötti hatalmi viszonyrendszernek betudhatóan, Kolozsváron ma a két nemzeti közösség eltérő specializációs gyakorlatairól beszélhetünk.

E párhuzam kapcsán mindenekelőtt azt kell kiemelni, hogy sem a kolozsvári magyarság, sem pedig a kolozsvári románság nem homogén közösségek, ugyanakkor állandó változásban is vannak egyebek mellett a külső és belső migráció okán. Természetes, hogy a különféle társadalmi csoportok, lakótelepi kisközösségek más-más módon élik meg és lakják be a várost, következőképpen eltérő módokon nevez(he)tik a tereket, sajátos útvonalakat használ(hat)nak, különbözőek lehetnek a városban való tájékozódási referenciáik.²⁹ Ennek a tér- és utcanévhasználati szociológiai differenciáltságnak részletes bemutatására jelen tanulmányban nem vállalkozom, csupán a történelmi városrészekhez kapcsolódó specializációs gyakorlatok néhány relevánsabb aspektusára térek itt ki, elsősorban szervezett városnéző sétákon szerzett tapasztalatok,³⁰ illetve a kapcsolódó helytörténeti kalauzok, térképek alapján.

A vázolt összefüggésben Kolozsváron fontos tevékenységet fejt ki a *Korzo Egyesület* várostörténeti sétéival, amely képek, metszetek, korabeli dokumentumok stb. segítségével, illetve szóbeliség eszközeivel (mesélés, tematikus játékok, beszélgetések) mutatja be a várost. Az egyesületet 2014-ben művészettörténettel foglalkozó fiatalok alapították³¹ azzal a céllal, hogy „a kulturális örökség iránti érdeklődést kimunkálják”. Útvonalaik, témaköreik kialakítását előzetes várostörténeti kutatómunka előzi meg, így a régi utcák, terek, épületek bemutatásán túlmenően feledésbe merült részletekkel is szolgálnak a város valamikori, magyar vonatkozású történéseivel kapcsolatban (közéleti, kulturális és sportesemények stb.). Az időpontokat és a tematikákat nagyobb városi rendezvényekhez is igazítják (Kolozsvári Magyar Napok, Untold Fesztivál, Várkert Fesztivál), és a magyar mellett román, illetve angol nyelven is megszervezik.

Az egyesület céljainak és tevékenységének elemzésem szempontjából releváns szociológiai tartalma, hogy sétáik a helyieknek, vagy témától függetlenül nekik is szólnak, továbbá hogy ezekkel a rendszerváltást megélt és az azután született generációk között párbeszédet kívánják elősegíteni. Sétáikat élményközpontúan építik fel, a várost inspiráló, újra meg újra időben-térben megtapasztalható, megélhető élményforrásként beállítva: „A városra úgy

29 Erre a névhasználati egymásra-rétegződésre egyébként Brubaker és munkatársai is kitérnek. Brubaker – Feischmidt – Fox – Grancea, 2011. Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban, i.m. 311.

30 Magyar, román és angol nyelvű szervezett városnéző sétákon vettem részt a 2019-es Városnapokon, a Kolozsvári Magyar Napokon, illetve az Untold fesztivál ideje alatt. Elemzésemhez felhasználtam az ezekkel kapcsolatos városkalauz jellegű kiadványokat, térképeket, képi, illetve sajtóanyagokat.

31 Gál Zsófia, Újvári Dorottya, Barazsuly Viktória, Veres Boglárka, Imecs Magdó Eszter.

*tekinthetünk, mint kültéri múzeumra. Utcáin, terein sétálva az épületeket, szobrokat, ránk örökölt maradt vagy akár napjainkban használatos tárgyakat úgy is szemlélhetjük, mint egy kiállításon a bemutatott műalkotásokat. Mindegyiküknek története van, valamilyen esztétikai élményt nyújt, és felsejlik mögüle a régi vagy a közelebbi múlt.*³²

1–2. ábra: Városnéző séta a Korzo Egyesület szervezésében³³

A Korzo sétákhoz hasonló várostörténeti bemutatásokat szerveznek világszerte más városokban is, sőt egyre inkább divattá is válik a letűnt korok, a régi idők tereinek a megidézése/újrafelfedezése. Ami megkülönbözteti ezt a fajta diszkurzív térépítést, akár egyes poszt-kommunista, kelet-európai várostörténeti sétáktól is, az éppen a kisebbségi helyzet, illetve a terekhez való ragaszkodás a szervezők és a résztvevők, érdeklődők oldaláról egyaránt. Ez a fajta városi „korzózás” ugyanis számukra a megélt/újra megélhető város élményét nyújtja a kommunizmus évtizedei után, és a feliratok általi kizárás ellentételezésekként. Fontos itt a folytonosság diszkurzív visszaállítását is újra kiemelni, ami ezeken a sétákon a múltat a jelennel, különösen pedig a generációkat egymással összekapcsolja.

Az elmondottakat párhuzamba állíthatjuk a román közösség által szervezett román és angol nyelvű városi sétákon tapasztalt diszkurzív térépítéssel, amely értelemszerűen a többségi románság szemszögből meséli el a várost. Sajátosság, hogy ezeken a sétákon gyakorlatilag két szakaszra osztva érzékeljük a város történetét: a régmúlt (mint különlegesség, érdekesség), valamint az elmúlt száz év, ennek fontosabb (román) nemzeti eseményeivel, személyiségeivel, amelyeket/akiket a kiírt utcanévtáblák is fémjeleznek. Ennek a városi térmesélő diskurzusnak a kapcsán kiemelést érdemel, hogy a középkori örökség, „a kincses város”, esetleg a multikulturalitás ugyan kulcsszavak a belvárosi történelmi utcák, terek, épületek, intézmények bemutatása során, ám az itt élő, ma is nagyszámú magyar közösségtől, amely a város épített örökségének túlnyomó részét magáénak tudja, rendszerint

32 Korzo Egyesület: Korzózás, a város élménye. *Korunk*, 2019. 30 (7). 3–5, itt: 5.; Korzo Egyesület honlapja: <https://korzo.org.ro>.

33 A képek forrása: letöltés helye: maszol.ro; letöltés ideje: 2020. 03. 06.

elvonatkoztat a bemutatás. Különösen az angol nyelvű városnéző séták esetében tapasztalható ez az elvonatkoztató kizárás, hiszen az utca- és térnevek angol fordításai, általában pedig a „középkori európai örökség” kiemelése alkalmas a különféle történelmi időszakok, hatalomváltások társadalomtörténeti következményeinek összemosására. Kolozsvár belvárosában a román–angol kétnyelvű utca- és térjelző táblák pedig a helyi magyar közösség elrejtésének igen látványos eszközei, éppen a multikulturalitás jegyében.

Mindazonáltal érdemes megemlíteni a *Vechiul Cluj* (Régi Kolozsvár) által kiadott román–angol kétnyelvű városkalauzt *Re-descoperim Clujul/Re-discovering Cluj*³⁴ (Fedezzük fel újra Kolozsvárt), amely használatba vehető ezekhez a sétákhoz, és amelyek Kolozsvár magyar múltjával és jelenével egyaránt hangsúlyosabban számol (például felhívja a figyelmet arra, hogy adott épületben milyen magyar intézmény működik jelenleg), ugyanakkor külön fejezetben tér ki a régi magyar, beszélő utcanevek ismertetésére is. Ám az eltérő specializációs gyakorlatok, illetve a szóban fogó elvonatkoztatási játszmák szempontjából mégis szemléletes idézni belőle. A Barát utca/Ferencesek utca az Óvárban a következőképpen kerül bemutatásra: „Victor Deleu utca. *Ez az utca Kolozsvár volt polgármesterének a nevét viseli, aki 1932 és 1933 között vezette a várost, Szilágyperencesenyben született, Szilágy megyében. A jogtudományok doktora volt, küldötként vett részt a Nemzetgyűlésben 1918-ban, majd főtikkára volt az Igazgatóbizottságnak Erdély kormányában 1918 és 1920 között. Az utcát a Ferencesek utcájának is nevezték, a katolikus szerzetesrendről, amelyhez az utcában lévő templom tartozik, és Szűz Mária a védőszentje (a rend 1725-ben kapta meg a templomot). Ugyanakkor Barát utcának is nevezték, ugyanúgy a ferencesekre való hivatkozással.*”³⁵ Ezzel szemben a magyar nyelvű belvárosi sétákon egyáltalán nem kerül szóba, hogy a Barát utca jelenlegi hivatalos, a feliraton szereplő nevét kiről kapta, ezúttal ugyanis a ferences templomra kerül a hangsúly, hiszen az utca eredeti elnevezése – beszélő név! – ehhez kapcsolódik.

A különféle szervezésű és nyelvű városnéző tapasztalataink összevetése alapján fontos még megemlíteni ezeknek a diszkurzív térépítéseknek az eltérő szóhasználati keretét: míg magyar részről a *véde*s, *örz*s (városvédes, örökségörzs, múzeum stb.) valamilyen kontextusban mindig szóba kerül, addig a románság ezeken a sétákon sokkal inkább *felfede*zi, esetleg (újra)felfedezi, (újra)*megismeri* az utcákat, épületeket, úgyszólván asszimilálja, integrálja a város tereit. Mindezzel együtt a többnyelvű várostörténeti séták, a gyarapodó kulturális rendezvények sora, amelyen mindkét közösség tagjai részt vehetnek, módot kínálnak arra, hogy ezek a térhez kapcsolódó tudások és reprezentációk idővel közeledjenek egymáshoz, ám kétségkívül a magyar nyelvű hivatalos feliratozás segítené ezt a leghitelesebben.

34 Bogosavlievici, Vladimir-Alexandru: *Re-descoperim Clujul/Re-discovering Cluj*. Editura Școala Ardeleană: Cluj-Napoca, 2017.

35 Uo. 128., saját fordítás.

Kolozsváron a nyilvános terekben való magyar nyelvhasználat bátorításában, így a diszkurzív térépítésben is modellértékű kezdeményezés az *Igen, tessék!* mozgalom, amely egyebek mellett fontos nyelvi tér(vissza)építő szerepet is betölt a városban. Kiadványaiban, rendezvényein következetesen népszerűsíti a magyar tér- és utcaneveket, kétnyelvűsége ösztönző matricái révén pedig a szóbeli magyar nyelvhasználatot igyekszik visszahonosítani a kolozsvári üzleti, kereskedelmi egységeknél. A *Történetesen Kolozsváron* címet viselő dístérképük, amelyet 2019-ben adtak ki, a magyar utcanevek mellett a hozzájuk tartozó régi/új történetek sommás ismertetését is tartalmazza, célként jelölve meg a generációk közötti hagyományozódást. A térképen olvasható egy, elemzésem szempontjából releváns városi legenda. Eszerint a Széchenyi téri (*Piața Mihai Viteazul*) Vásárcsarnok tetején lévő óra 1989 óta azt az időpontot mutatja, amikor Nicolae Ceaușescu és felesége 1989. december 22-én délben helikopterrel elmenekültek Bukarestből. A térkép tudatja: Palkó Máté József villanyszerelő állította meg az óra mutatóit 12 óra 7 percnél. Ez a történet egy mindennapi hőst, és egy nem rendeltetésszerű beavatkozást tart számon a város kortárs történetében.

Erdélyben a vegyesen lakott településeken, főként a nagyvárosokban fontos kisebbségi nyelvjogi aspiráció a kétnyelvű feliratozás elérése. Ám ez megvalósulás esetén sem mindenhol és minden esetben garancia arra, hogy az adott erdélyi települések magyar lakossága ezáltal ténylegesen magáénak is érzi a tereket, hiszen ez attól is függ, hogy ezek az utcanévtáblák *miként kétnyelvűek*. Az olyan feliratok, mint például *str. Morarilor utca*, amelynél nem az utca nevét, hanem pusztán az utca szót fordítják le a kisebbség nyelvére, vagy az olyanok, amelyek a román megnevezést lefordítják ugyan, de elvonatkoztatnak a helyi magyar közösség számára otthonos megnevezéstől (például *str. Progresului – Haladás utca* a régi, beszélő, szóban máig használatos *Víz utca* helyett), ugyanolyan kizáróak lehetnek a magyar közösség számára, mintha egy nyelvűek maradtak volna, hiszen itt éppen arról van szó, hogy az utcát másként nevezi a kisebbségi közösség, mint azt a nyilvános felirat jelzi. Ez a fajta kétnyelvűség inkább *dupla egy nyelvűség*, az én nyelvem a te nyelveden, éppen mert hiányzik belőle a kulturális érzékenység a kisebbség irányában mint befogadási (integrálási) többlet. Az ilyen feliratok a szimbolikus térépítésben is semlegesek, sőt akár kontraproduktívak is lehetnek (félmegoldások lévén újabb konfliktusokat generálhatnak), tekintve, hogy nem helyezik vissza érdemben a magyar közösséget a sajátjának tudott tereibe, de a román közösséget is irritálhatják.

A terek kétnyelvűsítése, a kisebbségi nyelv nyilvános használata, hivatalos státusa – lévén a hatalmi küzdelmek lényeges aspektusai – a kommunizmus bukása óta folyamatosan napirenden vannak Erdélyben. Az ebből származó konfliktusok kezelésére nincs minden, magyarok által is lakott erdélyi településre kiterjeszthető megoldás, hiszen gyakran az adott helyhatóság szándékától is függ, hogy miként értelmezi a törvényt, illetve tudja-e, akarja-e vagy sem a törvényes előírásokat érvényesíteni. Ennek is következménye, hogy

meglehetősen gyakori a magyar feliratok lemázolása, amelyek egyéni, akár csoportos *egynyelvűsítési akciók*, performanszok a kisebbségi nyelvhasználat ellenében.

A nyilvános feliratozási vagy egyéb, a kisebbségeket kizáró helyzetekből származó konfliktusokból, kudarcokból származó feszültségek csökkentésére kézenfekvőek a *viccek*, *szóbeli átnevezések*, *nyelvi játékok*, illetve a tér- és utcanevekkel, köztéri szobrokkal, intézménynevekkel, vagy *az adott helyzettel való ironizálás*. Ezek a nyelvi praktikák a kommunizmus időszakában is jócskán használatban voltak,³⁶ hol a hatalmi ideológiával való szembenállásként, hol a kizártság elviselésére, hol pedig az azonosulás megtagadásának kinyilvánításaként. Mindenkor konfliktuskezelő nyelvi gyakorlatok, amelyek egyben csoportssolidaritást is kifejeznek.

3. ábra: Karikatúra: Plökucza (a román „plăcuțe bilingve” margójára)³⁷

Napjainkban az internet, az elektronikus sajtó, a különféle közösségi oldalak elérhetősége lényegesen átszervezi a különféle szövegek, üzenetek forgalmazását. A világháló, a kiterjesztett valóságok kínálta lehetőségek radikális változásokat hoztak a különféle nyelvi/képi tartalmak szerkeszthetőségében, a vélemények, álláspontok kifejezési formáiban csakis úgy, mint a befolyásolás technikáiban. A viccekkel, ironizálással összefüggésben például az internetes mémek, animált képek (gifek) előállítására és forgalmazására mára a digitális kultúra szerves részét képezi. Ha valaki tájékozódni akar, és a világhálón rákeres a román–magyar kétnyelvű utcanévtáblákra Erdélyben, akkor sokféle találatot felajánl a kereső, ám

36 Közismertek a nemzeti vagy kommunista hősök szobrainak ironikus elnevezései (például az *Ismeretlen katona* szobrát Sepsiszentgyörgyön *Bronz Bélának* nevezte el a helyi lakosság, de ma is számos példát találunk ezekre: modern szobrok, a posztoszocialista típusú kapitalizmus szóbeli nyelvi tájképe stb.). Ezzel kapcsolatban lásd még: Sütü, Hófehérke, a Törpe: összegyűjtöttük az erdélyi szobrok gúnyneveit. *Transindex*, 2015. május 19. Letöltés helye: <http://transindex.ro>; letöltés ideje: 2019. 03. 29.

37 A kép forrása: letöltés helye: <https://foter.ro>; letöltés ideje 2020. 02. 01.

nem mindig könnyű eldönteni, hogy valóban létező feliratokról, vagy valamilyen virtuális nyelvjogi akcióról van-e szó. Ezeknek ugyanis az a sajátossága, hogy a kommunikációs technológiák keverésével születnek, amolyan írásbeli szóbeliséget, vagy szóbeli írásbeliséget hozva létre; kreatív kollázsok, amelyek kibeszélnek, tematizálnak közszájon forgó témákat. A 4. ábrán látható „névtábla” Kinizsi Pál nevének román fordítását figurázza ki, az 5. ábra pedig az Alexandru Vlahuță utcát „kétnyelvűsíti”.

Az effajta szociolingvisztikai humor – hasonlóakat ugyanis más erdélyi városokra vonatkozóan is találunk – egyebek mellett arra is felhívja a figyelmet, hogy a digitalizáció és a virtuális kapcsolati hálózatok, a különféle közösségi oldalak, blogok stb. majdnem korlátlan lehetőséget kínálnak virtuális térépítésre. Az internet rendkívül komplex dinamikus tér, amely megváltoztatja a nyilvánosságot, a tér-idő viszonyt, és a cselekvési lehetőségeket egyaránt. Elérhetőek, használhatóak, kiegészíthetők, megoszthatóak interaktív térképek, várostörténeti képes, filmes archívumok, korabeli település-, intézménytörténeti dokumentumok stb., amelyek arra is alkalmasak, hogy adott közösségek/csoportok/személyek nyelvjogi kérdéseket is napirenden tartsanak, ne veszítsék el érdekérvényesítő képességüket, és továbbra is igényt tartsanak nyilvános feliratokra a saját nyelvükön, valóságos terekben.

4–5. ábra: Virtuális kolozsvári kétnyelvű utcanévtáblák³⁸

A diszkurzív térépítés sajátos, kreatív eszközei közé tartoznak a különféle nyelvjogi akciók³⁹ a város utcáin, terein, így a *villámcsödületek* (flashmobok), amelyek a két- és többnyelvűség igényére hívják fel a figyelmet. Kolozsváron a *Muszáj-Musai mozgalom*

38 Noha az effajta tartalmak általában névtelenül vannak forgalomban, a fenti kolozsvári virtuális utcanévtáblák szerzője személyét „felfedi”, bemutatkozását/célját pedig a szóbeliséghez igazítja: „...igen, én csináltam ezeket, Jakab-Benke Nándor, az kit régebben Nándikának es hívának, az úrnak a MMXII-ik esztendőjibe...” Letöltés helye: <http://kolozsvarimagyarutcanevok.blogspot.com>; letöltés ideje: 2020. 02. 05.

39 A kreativitás kapcsán érdemes külön kiemelni a már említett *Igen, tessék!* mozgalom által 2014. februárjában szervezett *Királyi audienciát*, amely során 6 nyelven lehetett kérdéseket feltenni Mátyás királynak és a lovának. A király hangján Márkus Barbarossa János, a ló hangján László Noémi költők válaszoltak a kérdezőknek, akik között románok, magyarok, hazai és külföldi turisták egyaránt voltak.

figyelemfelkeltő akcióit érdemes ezek kapcsán kiemelni, amely a kétnyelvűség népszerűsítésére a térbeli és virtuális nyilvánosságot egyaránt használja. Célja, hogy „*Kolozsvár a polgárai által nap, mint nap megélt, valós multi- és interkulturális városa legyen.*”⁴⁰ 20–30 fős villámcsődületeket, nyelvjogi performanszokat szerveznek a kolozsvári többnyelvűségért, amelyekről a román sajtó is általában tudósít. Egyik ilyen megmozdulásuk volt, hogy a háromnyelvű helységnévtáblát egy biciklire erősítették, és a város főteréről indulva, végigtolták a lakosság-nyilvántartó hivatal udvaráig, ahol lelakatolták. A „*szólásszabadság jegyében véghezvitt művészeti performanszaik*”, időről időre előtérbe hozzák, ráirányítják a figyelmet a kétnyelvűséggel kapcsolatos megoldatlan problémákra, tematizálva a magyar közösség kizártságát a nyilvános városi terekből, s egyúttal reális igényét anyanyelvének használatára.

Az elmondottakat egybevetve: cselekvéseméleti megközelítésben a diszkurzív térépítéshez tartozik minden olyan civil, egyházi, politikai, intézményi szervezésű rendezvény, felvonulás, tüntetés, nyelvjogi akció stb., amelyen egy adott közösség tagjai részt vesznek, és nyilvánosan használják a nyelvüket. Ez minden közösségre, így a többségre is érvényes. Egy nemzeti kisebbség szempontjából azonban – amennyiben az adott közösség hivatalos feliratokkal nem rendelkezik, tehát a kiírt feliratok, a nyilvános nyelvi tájképelemek kizárják, elrejtik őket – ezek ellenállási, revitalizációs gyakorlatok is. Ez számukra a megélt terek azon dimenziója, amely lehetőséget kínál a hatalom által kijelölt térhasználati határok átlépésére, és a saját terek (vissza)építésére annak függvényében, hogy milyen az adott közösségnek a nyelvhasználattal kapcsolatos normalitásképe. A *Kolozsvári Magyar Napok* rendezvénysorozat elindítása nagyon fontos kisebbségjogi jellege mellett átütő emocionális siker is volt, példa a kolozsvári magyar közösség élményszerű térfoglalására (amit később más erdélyi városok is átvettek), jelezve, hogy a város magyarsága továbbra is igényt tart a tereire csakúgy, mint a nyilvános nyelvhasználatra.

Összefoglalás és kitekintés

Jelen elemzés a szóbeli, illetve a tágabb értelemben vett diszkurzív térépítés néhány elméleti és gyakorlati aspektusát világítja meg, térszociológiai megközelítésben. Céлом az volt, hogy ráirányítsam a figyelmet arra, hogy a nyelvi tájkép – ha a térépítési, kreatív specializációs gyakorlatokat is tekintetbe vesszük – jóval szélesebb spektrumú, mélyebb és sokrétűbb tartalmú, minthogy azt a különféle társadalmi terek névtábláinak kiírt szövegeire le lehetne szűkíteni, még ha ezek szemiotikai és multimodális összetevőivel külön is

40 Letöltés helye: www.facebook.com/musaimuszaj; letöltés ideje: 2020. 12. 29.

számolunk. Tekintettel arra, hogy a nyelv nemcsak írás, a tér – nyelv – társadalom viszonya pedig rendkívül dinamikus és változó, egymásra hatásuk és összjátékuk lényeges szerepet játszik a társadalmi terek formálásában. A terekben ugyanis emberek élnek, akik használják ezeket, és valamiképpen viszonyulnak hozzájuk, helyekké alakítva ezeket azáltal, hogy különféle jelentéseket rendelnek hozzájuk.

A nyelvi tájképkutatás új vizsgálódási terület, alig pár évtizedes múltra tekint vissza. A kezdetek óta eltelt időszakban számos új elméleti/vizsgálati irányra felhívták a figyelmet a témakör kutatói,⁴¹ ilyen például a kisebbségi nyelvek revitalizációjával összefüggő kutatásoké. Jelen elemzés ehhez a kritikai vizsgálati irányhoz kapcsolható, hiszen a szóbeli, diszkurzív térépítést egy nagyszámú, őshonos kisebbség szempontjából mutatja be, egyfajta nyelvi ellenállásként és revitalizációs gyakorlatként, egy olyan közösség pozíciójából tehát, amelyet – a hatalomviszonyok szövevényében – éppen a kiírt feliratok tesznek láthatatlanná.

Ez a „láthatatlanná tevés” az erdélyi magyarság szempontjából nemcsak a kétnyelvű feliratok hiányában mutatkozik meg, hanem esetenként abban is, hogy a nyilvános feliratozás miként kétnyelvű, tehát számol-e azzal, hogy az adott utcát, teret, intézményt stb. esetenként másként nevezi a kisebbség, mint azt a hivatalos név jelöli. Így a terek kétnyelvűsítése nem (csak) fordítási, hanem a kulturális érzékenységgel összefüggő, szimbolikus aspektus is a kisebbség irányában.

A szóbeliséghez köthető diszkurzív spacializációs gyakorlatoknak fontos szerepük van a lokalitás felépítésében, így értelemszerűen az egyéni és a kollektív identitásnak is fontos összetevői. Az identitás meghatározásának a terekkel összefüggő megközelítése – amely a *ki vagyok?* helyett inkább arra keresi a választ, hogy *hol vagyok?* – a hatalomviszonyok adott metszéspontját is kijelöli.⁴² Így a terekkel való rendelkezésnek vagy a terekből való kizártságnak (ennek elfogadásának vagy az ez ellen való küzdelemnek) meghatározó szerepe van adott közösségek jelenlegi és jövőre vonatkozó *önpozicionálásában*.

A szociolingvisztikában gyakori a tereket implikáló kifejezés (konyhai nyelv, otthoni nyelv, oktatási nyelv, munkahelyi nyelv, regionális nyelv stb.), amelyek valóságos terekre is utalnak, de egyben nagyon jól érzékeltetik a nyelv rejtettebb társadalmi funkcióit,

41 Holecz Margit – Bartha Csilla – Varjasi Szabolcs: Új paradigma vagy térfoglalás. Nyelvhasználók a periférián és a többnyelvűség kritikai nyelvi tájképe. In: Bartha Csilla (szerk.): Általános nyelvészeti tanulmányok XXVIII. Akadémiai Kiadó: Budapest, 2016. 73–90.; Shohamy, Elana – Abu Ghazaleh-Mahajneh, Marwan: Linguistic Landscape as a Tool for Interpreting Language Vitality: Arabic as a 'Minority' Language in Israel. In: Durk, Gorter – Marten, Heiko F. – Van Mensel, Luk: *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Palgrave Macmillan: London, 2012. 89–106.; Cenoz, Jaseone – Gorter, Durk: Linguistic Landscape and Minority Languages. *International Journal of Multilingualism*, 2006. 3 (1). 67–80.

42 Hall, Stuart: Introduction: Who Needs 'Identity'? In: Ugyanő – du Gay, Paul (eds.): *Questions of Cultural Identity*. Sage: London, 1996. 1–18.; Antaki, Charles – Widdicombe, Sue (eds.): *Identity in Talk*. Sage: London, 2008.

nemcsak a befogadásban és kizárásban, hanem a szóban forgó önpozicionálásban is. Aligha vitatható, hogy a nyelvhasználat ennek az önpozicionálási folyamatnak igen fontos rendezője, ami egyben arra is utal, hogy ami történik a nyelvvel, hosszabb távon az történik az adott közösséggel. S noha a szóbeli térképező hagyományozódás, a diszkurzív térépítés különféle kreatív módzatai alkalmasak lehetnek arra, hogy a hatalmi térrendezést befolyásolják, az általa kijelölt határokat feszegessék, ezek a nyelvi gyakorlatok feltételezik a folyamatos ismétlést, a fenntartást, a folytatást. Következik, hogy a térképező szóbeliség felerősödése vagy ritkulása kulcsfontosságú a kisebbségi közösség önpozicionálásában/újrapozicionálásában, hiszen egy nyelv csak akkor teremtheti meg, vagy teremtheti újra a maga térbeliségét, ha használják, ha vannak beszélői, akik ragaszkodnak nyelvükhöz és tereikhez egyaránt.

KISS-KOZMA GEORGINA

KÍSÉRLET A ROMÁNIAI MAGYAR IFJÚSÁGI SZERVEZETEK INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK PERIODIZÁCIÓJÁRA

Ez a tanulmány kísérletet tesz a romániai magyar ifjúsági szervezetek 1989-es romániai forradalmat követő intézményesülésének időbeli tagolására.¹ Arra a kérdésre próbálok választ találni, hogy a legfontosabbnak tartott vonatkozásokban milyen álláspontok fogalmazódtak meg, a legfontosabb töréspontokon belül milyen pozíciók és stratégiák jelentek meg. A törésvonalak vizsgálatakor fontos tudatosítani, hogy nem az egész közösségen belüli választóvonalakról, hanem mindenekelőtt a politikai és ifjúsági elit közötti konfliktusokról van szó.

Elméleti alapvetésem négy pillérre épül: a nemzeti kisebbséget – s annak integráns részét képző ifjúságot – nem lehet belsőleg homogén, külsőleg körülhatárolt statikus csoportként értelmezni; a romániai magyar ifjúság – hasonlóan a romániai magyarsághoz, amelynek szerves részét képezi – a Ceaușescu-rendszer bukását követően nemzeti elven indult el az önszerveződés útján, s ez a folyamat a kisebbségi nemzetépítés elméleti keretén belül

1 Fontos megjegyezni, hogy jelen tanulmányban a romániai magyar ifjúsági szervezeti szféra számos fontos sajátosságára nem térek ki, amelyek viszont lényeges szempontokat jelentenének a romániai magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének értelmezéséhez. Másrészről fontos kiemelni, hogy a romániai magyar ifjúsági szervezeteket más megközelítéssel is lehet – sőt, meggyőződésem, hogy érdemes is lenne – vizsgálni. Például az elitelméleti megközelítés módszerével az erdélyi ifjúsági mezőt az ifjúsági elit karrierútjának elemzése szempontjából lehetne vizsgálni, s olyan kérdésekre lehetne választ adni, mint például, hogy az ifjúsági elit miképpen tudta kamatoztatni az ifjúsági szervezetekben szerzett tapasztalatait a későbbiek során, illetve hogy ifjúsági szervezeti tevékenységét politikai ambíciói determinálták-e? A diszkurzív politikatudományos elemzés a romániai magyar nyilvánosság ifjúsági aspektusának értelmezéséhez vezethetne közelebb, s ezzel a módszerrel a nyilvános terek alakulása is értelmezhetővé válna. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetekkel kapcsolatos szakirodalom, sajtóanyagok, interjúk feldolgozása során kirajzolódott az erdélyi ifjúsági szféra azon sajátossága, amely szerint a helyi szervezetek és az országos ernyőszervezetek (MISZSZ, MIT, MIÉRT) közötti olló kinyílt. A köztük lévő szakadék mértékét ifjúságszociológiai megközelítéssel érdemes lehet feltárni, amely magába foglalja a helyi ifjúsági szervezetek és a MIT/MIÉRT stb. közötti viszonyrendszer vizsgálatát is. Továbbá fontos lenne külön kitérni az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti mező egyéb sajátosságaira is, mint például hogy mennyire beszélhetünk „független” szféráról, a nagy ernyőszervezetek (MISZSZ/MIT/MIÉRT) mennyiben tekinthetők „ifjúsági” szervezeteknek, valamint hogy mit is értünk pontosan erdélyi ifjúsági civil szféra alatt?

vizsgálható; az intézményesülésére folyamatként tekinthetünk; továbbá azt is figyelembe kell venni, hogy a romániai magyar ifjúság intézményesülése nem érthető meg önmagában. Meggyőződésem, hogy módszertanilag célravezető, ha a nemzeti alapon szerveződő ifjúsági szervezetek intézményesülését konstans változó, történelmi kontextustól függő, dinamikus folyamatként fogjuk fel.

1989/90-es romániai fordulat: a romániai magyarság önszerveződésének új lehetőségei

A romániai magyarság történetében a legfontosabb rendszerváltozás az 1918-as impériumváltás volt, amely tektonikus változásokat eredményezett. A következő – az 1944-es és az 1989-es – rendszerváltozások a korábbi paradigma keretén belül maradtak, ugyanakkor jelentősen befolyásolták az önszerveződési és megnyilvánulási kereteket, lehetőségeket. Mindhárom korszak kulcskérdése az önmeghatározás és az önszerveződés volt.² Az 1989/90-es események tehát természetes kiindulópontját jelentik az erdélyi magyar közélet újjáéledésének, a rendszerváltozás ugyanis új helyzetet teremtett. Az új társadalmi, gazdasági és politikai rendszerben az elitnek meg kellett találnia a nemzeti szervezőelvet, s újra kellett definiálnia a nemzeti kérdést. A témát tágabb összefüggésben vizsgálva megállapítható, hogy az elitnek meghatározó szerep jutott a közösség nemzeti alapon történő megszervezésében a kommunista rezsim bukását követően. A magyar kisebbségi elitcsoportoknak ugyanakkor bizonyítaniuk kellett legitimitásukat mind a saját, mind pedig a többségi társadalom előtt. A legitimitás és a politikai érdekérvényesítés szempontjából pedig elengedhetetlen volt a nemzeti „egység” konstrukciójának megteremtése, amellyel az elit célja egy homogén és egységes közösségkép megteremtése volt.³

2 Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés – a romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 2000. 11 (3). 219–241, itt: 230–231.

3 Bárdi Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Magyar Kisebbség Könyvtára. Pro-Print: Csíkszereda, 2013. 15–16.

Alakulási korszak: rendszerváltás, a romániai magyar fiatalok önszerveződésének kezdete, 1989–1990

A magyar kisebbség számára a demokrácia ígérete önmagán túlmutató jelentőséggel bírt, ugyanis hosszú idő után először végre lehetőséget kapott önmaga megszervezésére, és a kisebbségi jogok tematizálására. A diktatúra által elfojtott magyar kulturális és közösségi élet pezsgésnek indult, s 1989/90-ben, a forradalom indukálta eufória hangulatában gomba módon jöttek létre a magyar kisebbség érdekeit képviselni szándékozó szervezetek, amelyek viszonylag gyorsan egységbe rendeződtek az RMDSZ ernyője alatt, amely 1989-ben érdekvédelmi szervezetként, kisebbségpolitikai alternatívaként, széles ideológiai spektrumot felölelni képes szövetségként jött létre a jelenkort a mai napig meghatározó történelmi helyzetben, s idővel politikai tényezővé vált. Az erdélyi magyarság érdekképviseletének, az RMDSZ helyi és megyei szervezeteinek megalakítása, össz társadalmi elfogadtatása a magyar közösség politikai legitimitását biztosította. Az ifjúságot szívesen látták volna soraikban – akárcsak a későbbi platformosodáshoz vezető minden ideológiai és politikai irányultságú csoportot –, a fiatalok mégis saját maguk megszervezése mellett döntöttek, s önálló erőként határozták meg magukat. Lendületük, ambícióik, aktivitásuk még az idősebb generációt is sok esetben megelőzni képes intézményesülési dinamizmushoz vezetett.⁴

A Ceaușescu-rendszer bukását követően a civil társadalom újjáéledése során az ifjúság a demokratizálódás folyamatában részt vevő legdinamikusabb tényező volt.⁵ 1989 felfokozott hangulatában az erdélyi településeken egyszerre, s egymással párhuzamosan kezdtek megalakulni az RMDSZ helyi szervezetei és az ifjúsági szervezetek, többnyire MADISZ néven.⁶ A párhuzamosan megalakuló helyi ifjúsági szervezetek egymással is felvették a kapcsolatot, s számos találkozó megszervezésén dolgoztak, amelyek országos szervezetek megalakulásához vezettek. Ebben az időszakban több fontos találkozóra is sor került Kézdivásárhelyen, Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen, valamint Csíkszeredában. Kialakult a nagy ifjúsági szervezeti struktúra, megjelentek az első ifjúsági vezetők a magyar közéletben.

4 Erre kiváló példa, hogy a MISZSZ első kongresszusát már 1990. március 17–18-án megtartották, míg az RMDSZ első kongresszusára 1990. április 21–22-én, Nagyváradon került sor.

5 Kósa András László: Timurok és Pál utcai fiúk – A romániai magyar ifjúsági elit természetrajza. In: Zilahy Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 207–227, itt: 212.

6 Például Kolozsváron MADISZ (Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége), Nagyváradon MIDESZ (Magyar Ifjúsági Demokrata Szövetség), Temesváron TEMISZ (Temesvári Magyar Ifjúsági Szervezet), Csíkszeredán DMISZ (Demokrata Magyar Ifjak Szövetsége) néven stb.

A többnyire MADISZ néven, alulról szerveződő ifjúsági szervezetek 1990. január 5–7. között tartották az első találkozójukat Kézdivásárhelyen, ahol főként szervezési kérdésekkel foglalkoztak, és egyúttal az országos hálózat kiépítésének fontosságát is deklarálták. A helyi szervezetek önállóságának megőrzése mellett a központi koordináló szerepet Kolozsvárnak szánták. A MADISZ és az RMDSZ viszonyának definiálása szintén meghatározó kérdésként vetődött fel, s a fiatalok egyenrangú, partneri kapcsolat kialakítására törekedtek.⁷

1990. január 20–21-én Nagyváradon került sor „csúcstalálkozóra”, vagyis a következő országos összejövetelre, ahol egységes program kidolgozására, a szervezethez kapcsolódó lapok működtetésére, valamint az RMDSZ-hez való viszonyulásukra fókuszáltak.⁸ Közös nyilatkozatban döntöttek az országos struktúrák létrehozásáról, valamint elfogadásra került a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) név is, amely az egyes városokban megalakult magyar ifjúsági szervezetek gyűjtőszervezeteként kívánt tevékenykedni.⁹

Döntöttek az országos kongresszust előkészítő találkozóról is, amelyet Sepsiszentgyörgyön tartottak 1990. február 17–18. között. Az alakuló gyűlésen 21 szervezet vett részt, s a MISZSZ-t helyi ifjúsági szervezetek országos hálójaként határozták meg. A MISZSZ létrehozására azért is volt szükség, hogy az erdélyi magyar ifjúság helyi szinten megfogalmazott igényeinek országos szinten is érvényt lehessen szerezni.¹⁰

A kezdeti lendületet az 1990-es marosvásárhelyi események, az ún. „fekete március” törte meg. A legtöbb városban eleinte a két nemzet együtt örült az átmenetnek, s egyfajta katartikus élményként hatott a diktatúra éveitől általánossá vált diszkriminatív politika alóli felszabadulás. Ugyanakkor viszonylag gyorsan ismét a felszínre került az etnikai kérdés, amely Marosvásárhelyen és Maros megyében is az egyik legkényesebb témává vált. A marosvásárhelyi etnikai konfliktus kirobbanásához számos tényező együttállására volt szükség. A szervezetalapítási aktivizmus, a Ceaușescu-rezsim kádereinek, például a

7 Tóth-Bartos András: Rendszerváltás és önszerveződés Kézdivásárhelyen, 1989. december – 1990. május. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 355–376, itt: 371.

8 Uo. 372.

9 Borbély Zsolt Attila: *Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet negyed évszázada*. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács: Kolozsvár, 2015. 14.

10 Interjú Mátis Jenővel: Nehéz választás: civil szféra vagy vegytiszta politika? In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 9–16, itt: 10.

gazdasági vezetőknek a leváltására való törekvés,¹¹ s az oktatás területén megjelenő nemzetiségi jogkövetelés – anyanyelvi oktatás, oktatási és kulturális intézmények autonómiája – is hozzájárult az egyre markánsabb etnicizálódáshoz. A többségi–kisebbségi viszony alakulásában meghatározó tényezőként jelent meg az anyanyelvi oktatás kérdése, valamint az önálló magyar tannyelvű iskolák megszervezése. Az iskolák körül kialakult nemzetiségi konfliktus országszerte tematizálta a közbeszédet, amely viszonylag gyorsan polarizálódott. A magyar többségű Hargita és Kovászna megyékben az év második felére sikerült visszaállítani a magyar tannyelvű iskolák többségét, ugyanakkor a vegyes lakosságú régiókban a román közvélemény ellenállása miatt a magyar–román iskolák szétválasztásának ügye nem oldódott meg, s nem sikerült a kolozsvári Bolyai Egyetem kérdését sem rendezni.¹² Az oktatás kérdéskörében a legvitatottabb és legérzékenyebb téma a Bolyai Farkas Líceum és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) ügye volt. Az OGYI körüli vita és a két középiskola szétválása gyorsan a magyar közélet központi kérdésévé vált, s a többségi–kisebbségi viszony rendezésének szimbóluma lett.¹³ Míg a román álláspont szerint az iskolaügy az etnikai szeparatizmus felé vezető út első lépése, addig a magyarok ebben látták a kisebbségi jogok érvényesülésének garanciáját. A szimbolizmust hamar felváltotta az érdekérvényesítő lépések megtétele, s mindkét fél részéről bevonásra kerültek a diákok és a szülők is. Január végén a bolyais magyar diákok ülősztrájkba kezdtek, s erre reagálva a román fél is tüntetést szervezett február 7-én.¹⁴ A magyar kisebbség által szervezett több ezer főt megmozgató gyertyás-könyves tüntetést¹⁵ a magyarok úgy értékelték, hogy ezáltal sikerült európai módon, nyugodtan és csendben erőt felmutatni, s demonstrálni, hogy a kért jogokról nem hajlandók lemondani. Ugyanakkor a románok olvasatában a felvonulás ellenkező előjellel interpretálódott.¹⁶ Márciusra Marosvásárhelyen a helyzet egyre feszültebbé vált. A magyar közösség által a nemzetiségi jogok terén követelt reformok késtek, ezzel párhuzamosan a Vatra Românească Egyesület köré szerveződő románok pedig egyre

11 A marosvásárhelyi vállalatok és állami intézmények vezetői pozícióit az előző rendszer idején közel 80 százalékban románok töltötték be, ezáltal a leváltásukra való törekvés már a kezdetektől etnikai színezetet kapott. 1989. december 22. után sem változott a helyzet radikálisan, ugyanis a vezetők több mint 70 százaléka román nemzetiségű volt. A magyarok többsége ebben a Ceaușescu-rendszer által örökölt hagyott negatív diszkriminációt látta, míg a románok egy része etnikai alapú tisztogatásként értékelte ezt. Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 218.

12 Forró Albert: Az 1989-es rendszerváltás csíkszeredai eseményei. In: Bárdi – Gidó – Novák, 2014. Együtt és külön, i.m. 237–282, itt: 267.

13 Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 219.

14 Uo. 222.

15 A témáról bővebben lásd: Novák Csaba Zoltán – László Márton: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21.* ProPrint Könyvkiadó: Csíkszereda, 2012.; Domokos Géza: *Esély I.* Pallas Akadémia: Csíkszereda, 1996.

16 Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 227.

inkább arra törekedtek, hogy a magyar törekvéseknek gátat szabjanak. Az élesedő ellentétek fokozatosan olyan események láncolatát indították el,¹⁷ amelyek végül az 1990. március 19–20-i véres utcai konfliktusokhoz vezettek.¹⁸

A marosvásárhelyi események meghatározó fordulópontnak tekinthetők az erdélyi magyarság rendszerváltás utáni életében, valamint a többség–kisebbség közötti viszony alakulásában is. A kommunista diktatúra bukása, valamint a forradalom által életre hívott európai közhangulat megbicsaklott, a Ceaușescu-rezsim idején állandósuló negatív etnikai diszkrimináció alóli, rövid ideig tartó felszabadultság érzése kifulladt, s felszínre törtek az etnikai ellentétek. A kisebbségi jogok követelése, valamint a marosvásárhelyi etnikai konfliktus megmozgatta az egész erdélyi magyar közösséget, köztük az ifúságot is.

Az erdélyi magyar ifúság önszerveződése szempontjából is kulcsfontosságú tényező volt a marosvásárhelyi „fekete március”. Egyrészt 1990. március 17–18. között a MISZSZ-vezetők éppen Marosvásárhelyen szervezték meg a MISZSZ első kongresszusát, amelyen közel négyszáz fiatal vett részt. A visszaemlékezések szerint a *„városban uralkodó feszült légkör egyáltalán nem kedvezett az I. MISZSZ Kongresszus munkálatainak. A terem levegőjében lógó tragédia előszele rányomta bélyegét a jelenlévők kedélyére. A küldöttek idegesek voltak, hosszas, meddő vitákba bonyolódtak.”*¹⁹ A MISZSZ március 18-án nyilatkozatot fogadott el, amelyben szolidaritást vállaltak az OGYI magyar hallgatóival, s egyetértettek követeléseikkel: az önálló magyar iskolahálózat felállításával, a Bolyai Tudományegyetem visszaállításával, a Nemzetiségi Minisztérium felállításával, a nemzetiségi törvény elfogadásával, illetve a magyar nyelv szabad használatával.²⁰ Emellett állást foglaltak a Vatra Românească Egyesülettel kapcsolatban, amelybe kifejtették, hogy az 1990. február 10-i magyar kisebbség által szervezett tüntetés békés jellegű volt, amelynek célja kollektív jogaik érvényesítése volt, amelyre a Vatra sovinizta, erőszakos ellentüntetéssel válaszolt.²¹ A gyűlésen az RMDSZ nagyváradi kongresszusára 15 tagú delegációt jelöltek ki, valamint parlamenti képviselőjelölteket is választottak, akik az RMDSZ listáin indultak. Vagyis habár az ifjúság törekedett önállósága megőrzésére, a politikai realizmus már a választások előtt az

17 Az 1990. március 15-én, Marosvásárhelyen és más Maros megyei településeken megszervezett 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc megünneplését a románság egy része ismét a magyar közösség elszántságaként és egységre való törekvéseként értelmezte.

18 Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 229–231.

19 MISZSZ füzet. Tusnádfürdő, 2017. július 17.

20 A Nyilatkozat megjelent a *Szabadság* (Kolozsvár) 1990. március 28-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2006, keresőszó: MISZSZ. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020. 09. 01.

21 Az állásfoglalás megjelent a *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy) 1990. március 20-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2006, keresőszó: MISZSZ. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020. 09. 01.

RMDSZ felé történő közeledésben is megmutatkozott. A márciusi események miatt meg kellett szakítaniuk a kongresszust, amelyet két héttel később, Csíkszeredában folytattak.²²

Nem sokkal később megalakult az Országos Magyar Diákszövetség (OMDSZ) mint az egyetemisták szervezeteinek gyűjtőhelye. Az OMDSZ tömörítette kezdetben a középiskolások diákönkormányzati szerveződéseit is, majd 1990 őszén, Sepsiszentgyörgyön megalakították a különálló Romániai Magyar Középiskolások Szövetségét (MAKOSZ) is.²³ Újjászervezték a korábban működő ifjúságszervezeteket is, úgymint a Romániai Magyar Cserkészszövetséget (1990),²⁴ az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egyletet (1991),²⁵ valamint az Ifjúsági Keresztyén Egyesületet (1994) is.²⁶

Hőskorszak: 1990–1995

A bipoláris világrend felbomlását követően meginduló kisebbségi önszerveződés során az RMDSZ helyi szervezetei és az ifjúsági szervezetek párhuzamosan alakultak, és már a kezdetekkor megjelent az igény a fiatalokkal való együttműködés kialakítására. Az RMDSZ 1990-ben elfogadott szándéknyilatkozatában az ifjúságpolitikával külön fejezetben foglalkoztak, s a Szövetség és az ifjúság közötti viszony meghatározásának szándékával deklarálták, hogy az ifjúságot nem irányítani szeretnék, hanem partneri viszonyban képzelik el az együttműködést velük, valamint szükségesnek vélik, hogy vezető testületeik minden szintjén jelen legyenek a fiatalok képviselői.²⁷

Az RMDSZ I. kongresszusán (1990. április 21–22., Nagyvárad) már program szintjén foglalkoztak a fiatalokkal, s kifejezték, hogy az ifjúságra autonóm társadalmi kategóriaként tekintenek, s méltányolják a forradalomban játszott szerepüket is. Elismerték a MISZSZ-t mint az ifjúság legitim képviselőjét, s respektálva annak függetlenségét kijelentették, hogy arra egyenrangú partnerként tekintenek mind az RMDSZ tevékenységét, mind döntéseit

22 Ifjúsági mozgalom 1990 – a kezdetekről. Interjú Szilágyi Zsolttal, az EMNP elnökével, egykori ifjúsági vezetővel. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017. 20–28, itt: 22.

23 Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 214.

24 Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 89–103.

25 Uo. 110–114.

26 Uo. 106–109.

27 A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottságának Szándéknyilatkozata. Marosvásárhely, 1990. január 13. In: *Húszéves az RMDSZ 1989–2009: Eseménynaptár, dokumentumok*. RMDSZ Elnöki Hivatal – Ügyvezető Elnökség: Kolozsvár. Letöltés helye: <https://regioldal.rmdsz.ro>; letöltés ideje: 2020. 10. 03.

illetően. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az ifjúsági szervezetek tagjai számára lehetőséget biztosítottak az RMDSZ vezető testületeiben való részvételre.²⁸ A kongresszuson megválasztották a vezetőséget is, s az országos választmányba húsz főt delegált a MISZSZ.

Ez a korszak hőskorszakként vonult be a köztudatba, s valóban, a szerveződés kezdeti lendülete többezres tagságot hozott a szervezeteknek, amelyek nagy tömegeket vonzó helyi és országos rendezvényeket szerveztek, s szinte mindegyik szervezet rendelkezett helyi terjesztésű kiadvánnyal is. A tömegmozgalmak kora is volt egyben, s az ifjúsági elit ki tudta használni ezt a történelmi pillanatot pozícióinak megszilárdítására.²⁹ Ez hozzájárult a MISZSZ érdekérvényesítő erejének növekedéséhez is, amely abban is megnyilvánult, hogy vezetői hamar lehetőséget kaptak a politikai szerepvállalásra is: az 1990. májusi első demokratikus választásokon az RMDSZ választási listáján helyet biztosított az ifjúsági jelölteknek. A politikai pozíciók megszerzésével a MISZSZ az ifjúságinál jóval szélesebb, politikai keretben kezdhett el tevékenykedni, s igyekezett saját arculatot létrehozva politikailag jól körülhatárolt módon meghatározni önmagát. A MISZSZ egyfajta kritikus, ellenzéki szerepet vett fel, s megpróbálta a „kuruc” témákat napirendre kényszeríteni az RMDSZ-en belül.³⁰

A fiatalok – akiket gyakran „radikálisnak” is hívtak³¹ – legfontosabb politikai célkitűzései között szerepelt az autonómia elérése, az egyházi ingatlanok restitúciója, valamint

28 Varga Gábor (szerk.): *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa – beszédek és határozatok*. Bihar megyei RMDSZ: Nagyvárad, 1990. 202–203.

29 Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 214.

30 Ifjúsági szervezetek – az 1990-es indulás. Interjú Toró T. Tiborral, a MISZSZ valamikori elnökével, az EMNP ügyvezető elnökével. In: Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 11–19, itt: 15.; Ifjúsági mozgalom 1990 – a kezdetekről. Interjú Szilágyi Zsolttal, az EMNP elnökével, egykori ifjúsági vezetővel. In: Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 20–28, itt: 21–22.

31 Az elemzők egy része a nagyváradi RMDSZ kongresszusra (1990. április 21–22.) vezeti vissza a Szövetség egyik legfontosabb törésvonalának kialakulását, s ekkor kezdődtek a belső viták a különböző politikai stratégiák kérdésében. A sajtó már a kezdetektől mérsékelt-radikális dichotómiát használt, de más címképaros is bekúszott lassan a közbeszédbe, például: kurucok – labancok, autonomisták – „apró lépések taktikájában” bízó politikusok. Az egyik oldalon a fiatal RMDSZ politikusok és a MISZSZ aktivistái álltak, akik akár konfrontációt is vállalva egyfajta radikális megoldást kerestek, s a nemzeti önrendelkezés érvényesítését, valamint a nemzeti önkormányzat megteremtését tűzték ki célul. A másik politika oldalon az önmérséklet hívószóval a kompromisszumpárti, a korábbi rendszerrel valamelyest kiegyező RMDSZ-es nomenklátúra állt. Borbély, 2015. Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet, i.m. 20–21.; Vö. Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999. 10 (2). 81–116.

az RMDSZ belső struktúrájának³² kialakítása. Ugyanakkor a MISZSZ sem volt teljesen egységes, homogén szervezet, tagjai és vezetői politikai gondolkodása széles ideológiai spektrumon mozogtak.³³ A kezdeti időkben sem a MISZSZ, sem az RMDSZ nem rendelkezett egységes, világos profillal.³⁴ A MISZSZ II. kongresszusáról (Temesvár, 1990. november 9–11.) való beszámolóban például úgy fogalmaztak, hogy az *„elnök visszapillantása nem adott okot a derűre: »A MISzSz működésének nincs általános koncepciója, a napirendi összeállítás esetleges.«*”³⁵

A MISZSZ szakadása, a politikai szárny kiválása

Az ifjúsági szervezetek szubsztanciája a folyamatos változás és – az idősebb generációk szervezeteihez képest – gyors fluktuáció. Nem egy példa mutatja, hogy az ifjúsági szervezetek történetében gyakran előforduló hullámzó teljesítmény szoros összefüggésben van a szervezetet irányító és működtető személyek kvalitásaival, ambícióval és céljaival. Mindemellett az életkorból fakadó tudástöke-deficit, az ingadozó forrásbevételek, s a szervezet működtetésére fordítható idő és munka korlátozott szintje sokszor komoly dilemma elé állítja a szervezetek tagjait, önkénteseit, s dönteniük kell, hogy mely tevékenységekre fordítják a viszonylag szűk erőforrásaikat. Ez a kérdés a MISZSZ-en belül is felvetődött, és ez vezetett végül a politikai szárny kiválásához.

A MISZSZ helyi szervezetek (MADISZ-ok) országos hálójaként jött létre, s településekként többé-kevésbé önálló arculattal rendelkező tagszervezetei révén már a kezdetekben sokszínű, heterogén ernyőszervezetként működött.³⁶ Viszonylag hamar felszínre került a politizálás szükségessége mentén megjelenő törésvonal a szervezeten belül. Egyes ifjúsági vezetők egyre aktívabb politikai szereplőkké váltak, s a kialakuló új politikai elit tagjaiként léptek fel, míg mások a politikamentesség szükségszerűsége mellett argumentáltak, s a civil szférában látták az ifjúság érdekképviselésének természetes közegét. Habár az ellentét korán

32 A fiatalok szerint a Szövetség struktúráját egyfajta állammodell szerint kell kialakítani. Vagyis az alapcéljait és funkcióit szem előtt tartva az erdélyi magyarság önkormányzataként kell működnie, a hatalmi ágaknak megfelelő belső struktúrákkal, vagyis az „állam az államban” modell kialakításával. Később az egyik leggyakrabban megfogalmazott kritika a Szövetséggel szemben az volt, hogy a pártosodás útjára lépett, s eltávolodott ettől a kezdeti koncepciótól.

33 Ifjúsági szervezetek – az 1990-es indulás. Interjú Toró T. Tiborral, a MISZSZ valamikori elnökével, az EMNP ügyvezető elnökével. In: Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 11–19, itt: 13.

34 Ifjúsági mozgalom 1990 – a kezdetekről. Interjú Szilágyi Zsolttal, az EMNP elnökével, egykori ifjúsági vezetővel. In: Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 20–28, itt: 21.

35 MISZSZ füzet. Tusnádfürdő, 2017. július 17.

36 Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 214.

kialakult, egészen 1993-ig megoldhatónak tartották a két funkció – társadalomszervezés és politizálás – MISZSZ-en belüli ellátását. Végül a MISZSZ IV. kongresszusán (1993. december 10., Félixfürdő) döntöttek arról, hogy a MISZSZ politikai szerepre törekvő tagjai megalakítják a Reform Tömörülést, amely az RMDSZ ideológiai, értékrend és politika mentén szervezett platformjaként folytatja tevékenységét, a MISZSZ depolitizált szárnya pedig mozgalmi, társadalomszervező és közösségépítő feladatokat lát el.³⁷ A MISZSZ első generációs ifjúsági elitje tehát kinőtte az ifjúsági szervezeteket, amelyek belépőt jelentettek számukra a politikai életbe.³⁸ Ezzel elindult az ifjúsági civil szféra és a politikum differenciálódása, professzionalizációja.³⁹ A MISZSZ társadalomszervezési és politizáló szárnyának szervezeti szintű elválasztását nem szakításként értékelték, inkább a professzionalizáció felé vezető úton megtett szükségszerű lépésként tekintettek rá. A kongresszus határozatot is hozott az ügyben, amelyben deklarálták, hogy a szövetség tevékenységének eddig is része volt a politikai és a társadalomszervezési tevékenység is, s kifejtették, hogy továbbra is szükség van mind a politikai jelenlétre, mind pedig a programszervező munkára, valamint az eredményességhez és nagyobb mozgástér biztosításához szükség van a különböző jellegű funkciók szervezeti szintű elhatárolására.⁴⁰ A két szárny egységét igyekeztek szimbolikusan is demonstrálni: például a különváló politizáló szárny MISZSZ-RT néven folytatta tovább tevékenységét, emellett mindkét fél Szócs Gézát választotta tiszteletbeli elnökévé.⁴¹ A Reform Tömörülés továbbra is az ifjúsági kérdések felvállalását tűzte ki célul, de hosszú távon ezt már nem sikerült elérniük.⁴² Később teljesen kivonultak az ifjúsági mezőből, s önálló platformot alakítottak az RMDSZ-en belül, majd a generációs diskurzust is elengedték.⁴³ A Reform Tömörülés politikai szerepvállalása egyfajta tudatos ellenzéki pozíció felvállalása volt az RMDSZ főszórával szemben.⁴⁴

A MISZSZ elsőgenerációs vezetői tehát kiváltak, s az általuk hagyott űrt a társadalomszervezői csoport tagjai töltötték be. A MISZSZ infrastruktúráját (vagyonát, irodáit, eszközeit), kapcsolati tőkéjét, valamint az RMDSZ-en belüli pozícióit (15 százalékos

37 Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2006, keresőszó: MISZSZ. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020. 09. 01.

38 Ifjúsági szervezetekből került politikai pályára többek között Nagy Zsolt, Toró T. Tibor, Mátyás Jenő, Szilágyi Zsolt, Varga Attila, Birtalan Ákos, Csutak István, Demeter Attila, Korodi Attila.

39 Interjú Tamás Lászlóval: Civil vagyok, nincs sok közöm a politikához. In: Zilahy, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 17–23, itt: 17–18.

40 A MISZSZ IV. kongresszusa, 1993. december 12. In: MISZSZ füzet. Tusnádfürdő, 2017. július 17.

41 Bakk, 1999. Az RMDSZ mint a romániai magyarság, i.m. 81–116.

42 Ifjúsági szervezetek – az 1990-es indulás. Interjú Toró T. Tiborral, a MISZSZ valamikori elnökével, az EMNP ügyvezető elnökével. In: Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 11–19, itt: 14.

43 Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 216.

44 Ifjúsági szervezetek – az 1990-es indulás. Interjú Toró T. Tiborral, a MISZSZ valamikori elnökével, az EMNP ügyvezető elnökével. In: Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 11–19, itt: 17.

képviseletet)⁴⁵ is a társadalomszervezői csapat örökölte. Hamarosan megjelent egy új ifjúsági elit, akik már kevésbé markáns arculat mellett folytatták tevékenységüket, mindemellett több komoly sikert is elkönnyvelhettek. Sikerült elérniük, hogy az RMDSZ ügyvezető elnöksége struktúráján belül létrehozzák az ifjúsági főosztályt – ezzel a magasabb prioritású szakpolitikák közé emelték az ifjúságpolitikát –, emellett az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriuma döntött az ifjúsági szaktestület felállításáról, ezzel pedig az ifjúsági szervezetek számára nyújtott támogatások szétesztésében is szerepet kaptak, hiszen a szaktestület tagjait az ifjúsági szervezetek jelölhették ki.⁴⁶

A paktumpolitika korszaka: egységben az erő, a MIT megalakulása, 1995–2001

A hőskorban a MISZSZ-t tekinthetjük a legdominánsabb gyűjtőszervezetnek, ugyanakkor rajta kívül is létezett ifjúsági élet. Megalapították a diákszervezeteket (OMDSZ), és a középiskolákat (MAKOSZ) tömörítő szervezeteket, valamint újjászervezték a vallási ifjúsági szervezeteket is (ODFIE és IKE). Megjelent néhány szakmai ifjúsági szervezet is, például az Állampolgár Menedzser Egylet (ÁME), vagy a Romániai Magyar Diákújságírók Egyesülete (DUMA).⁴⁷ A MISZSZ-en kívüli szervezetek igényei egyre markánsabban jelentkeztek, s megfogalmazódott egy olyan platform létrehozásának szükségessége, amely lehetőséget biztosít a különböző szervezeteknek, hogy ifjúságpolitikai kérdésekben egységes álláspontot alakíthassanak ki. Az akkor már eléggé színes ifjúsági önszerveződési formák, valamint azok országos szövetségeinek érdeke volt a közös, egységes fellépés, amelyet megnehezített az ifjúsági közélet tagoltsága, valamint az, hogy a MISZSZ elveszítette korábbi dominanciáját, miközben más országos diák-, középiskolás, valláserkölcsi, és

45 Az RMDSZ I. kongresszusán (Nagyvárad, 1990. április 21–22.) a program szintjén indítványozták az ifjúság részvételét az RMDSZ vezetésében. A II. kongresszuson (Marosvásárhely, 1991. május 24–26.) azonban már alapszabályzat szintjén rendelkeztek arról, hogy a Küldöttek Országos Tanácsában (KOT) a MISZSZ rendelkezik a mandátumok 15 százalékával. Az ifjúsági szervezetek megerősödésének jele volt, hogy az ifjúsági gyűjtőszervezeteknek – MISZSZ és OMDSZ – sikerült elérniük, hogy az RMDSZ III. kongresszusán (Brassó, 1993. január 15–17.) a Szövetségi Képviselők Tanácsában (SZKT) a helyek 15 százalékát az ifjúsági szervezetek számára tartsák fent. Ezzel a Szövetség egy generációs alapon szerveződő civil szférának is lehetőséget biztosított a döntéshozói struktúrákban való részvételhez. A IV. kongresszus (Kolozsvár, 1995. május 26–28.) szintén megerősítette a fiatalok részvételét a döntéshozói fórumokon. Bakk, 1999. Az RMDSZ mint a romániai magyarság, i.m. 81–116.

46 Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 216.

47 Az ÁME-t a középiskolát már befejező egykori MAKOSZ-vezetők alapították, akik a közéletben továbbra is részt kívántak vállalni.

szakmai szervezetek jelentek és erősödtek meg.⁴⁸ A MIT nem mozgalmi jellegű szervezet volt, hanem azért hozta létre több országos ernyőszervezet, hogy a magyar ifjúság egységes kommunikációs pontja legyen a politikum felé, valamint hogy teret engedjen a különböző ifjúsági szervezetek közötti érdekegyeztetéseknek, s ehhez egy intézményesített egyeztetési fórum létrehozására volt szükség. Másrésről konkrétabb érdekek is megfogalmazódtak, mint például az, hogy egy szervezet delegálhasson jelölteket az ifjúsági szférának nyújtandó támogatásokról döntő Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriumának Ifjúsági Szaktestületébe. A MIT olyan egyeztető fórumként működött, amely egységes fellépést biztosított a tagszervezetei számára, s ennek következtében nagyobb forrásigényű pályázatokat is be lehetett nyújtani.⁴⁹

1995. január 13–15. között Sepsiszentgyörgyön megtartott választmányi ülésen – amelyen ötvennél több tagszervezet, ifjúsági alapítványok és középiskolás szervezetek vettek részt – fogalmazódott meg az igény a romániai magyar ifjúsági önkormányzat kiépítésére, amelynek első lépéseként a közös fellépés érdekében a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) létrehozását foglalták meg. Elfogadtak egy szándéknyilatkozatot, amelyben megfogalmazták a MIT főbb céljait: *„az egész romániai magyar ifjúságot átfogó egyeztetett ifjúságpolitikai koncepció kidolgozása, demokratikus intézményrendszerének kiépítése, kisebbségünk autonómiatörekvései és a nemzetközi emberjogi elvek szellemében.”*⁵⁰ Alapvető feladataikat az állandó érdekegyeztetésben, az egységes képviseletben és az intézményesített működtetésben határozták meg. Kapcsolatrendszerük négy fő területét a romániai magyar közösség intézményei, a romániai ifjúsági szféra, a román állami szervek és intézmények, valamint a nemzetközi ifjúságpolitikai struktúrák jelentették. A szándéknyilatkozatot az OMDSZ, a MAKOSZ, valamint a MISZSZ kezdeményezte.⁵¹

Miután az ifjúsági szervezetek vezetőiben megfogalmazódott a romániai magyar ifjúságot átfogó, legitim és reprezentatív képviseleti fórum létrehozásának és működtetésének szükségessége, valamint a romániai magyar ifjúság jogalanyiségének megteremtése, a fórum szerepének betöltésére hivatott MIT létrehozásának érdekében a tudás-, és anyagi tőke birtokában lévő felnőtt szervezethez, vagyis az RMDSZ-hez fordultak segítségért. Az RMDSZ érdeke is volt, hogy a sokszínűvé formálódott erdélyi ifjúsági szférának legyen egy

48 Interjú Nagy Zsolttal: Mintha az eszköz néha céllá vált volna. In: Zilahy, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 35–36, itt: 35.

49 Interjú Ráduly Róbert Kálmánnal: A személyes viták jelentették a vég kezdetét. In: Zilahy, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 24–29, itt: 28.

50 A Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének (MISZSZ), az Országos Magyar Diákszövetségnek (OMDSZ) és a Magyar Középiskolások Országos Szövetsége (MAKOSZ) Szándéknyilatkozata. Sepsiszentgyörgy, 1995. január 15. In: Zilahy, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 245.

51 Uo.

egységes platformja, és ne kelljen külön mindegyik szervezettel tárgyalnia.⁵² 1995. március 17-én, az RMDSZ Kolozsváron megszervezett Tanácsadó Testületének ülésén az ifjúsági szervezetek felkérték az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének Ifjúsági Főosztályát, hogy nyújtsanak technikai segítséget a MIT létrehozásához. Az RMDSZ Ifjúsági Főosztálya az ifjúsági szervezetek felkérésének eleget téve elvállalta a MIT létrehozásának előkészítését, illetve megalapításának technikai menedzselését.⁵³ Az alakuló ülésre 1995. április 22-én került sor a kolozsvári Apáczai Csere János Iskolában, amelyen az alapító tagszervezetek (MISZSZ, OMDSZ, IKE, MAKOSZ, és ÁME) mellett jelen volt az RMDSZ képviselőiben Takács Csaba és Markó Béla is.⁵⁴ A MIT struktúrája öt pillérre épült, amelyet a gyűjtőszervezetek jelenítettek meg. Az öt pillér: a tömegszervezetek (MISZSZ), az egyetemisták (OMDSZ), a középiskolások (MAKOSZ), a valláserkölciesek (IKE és ODFIE), valamint a szakmaiak (DUMA és ÁME) voltak. Első elnöknek Ráduly Róbert Kálmánt választották meg, s döntéseiket konszenzussal hozták meg az öt pillér választott képviselői.⁵⁵ A kialakított konszenzusos döntéshozatali mechanizmussal egyrészt igen erős legitimitást értek el, másrészt viszont a döntéshozás rugalmasságát és gyorsaságát nagymértékben megnehezítették.⁵⁶

A MIT az RMDSZ társszervezeteként kezdte meg tevékenységét, s kapcsolatuk hamar intézményesült. 1995. június 24–25. között Székelyudvarhelyen tartották a MIT első, az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsába (SZKT) képviselőket jelölő küldöttgyűlését, amelyen megválasztották a MIT SZKT képviselőit.⁵⁷

Az 1989/90-es évek fordulópontot jelentettek az egész erdélyi magyar közösség önszerveződése szempontjából, s a történelmi pillanatot az ifjúság is maradéktalanul ki tudta használni. Ennek eredményeképpen a helyi ifjúsági szervezetek gombamódon szaporodtak, s igen rövid idő alatt kölcsönhatásba lépve egymással létrehozták az első ernyőszervezeteket. A kezdeti lendületben, az eufórikus hangulatban a fiatalok mondhatni ösztönszerűen, sok esetben a felnőttekhez képest dinamikusabb módon alakították ki érdekvédő és

52 Interjú Kali Zoltánnal: Vére menő belső viták és konszenzusos közvetítés. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 37–43, itt: 38–39.

53 Vonatkozó meghívó. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 246.

54 Az ODFIE 1996-ban, az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetsége (IFINET) tanácskozási jogkörrel 1998-ban, a Romániai Magyar Középiskolások Szövetsége (RMKSZ), valamint a DUMA szintén tanácskozási joggal 2001-ben, a Romániai Magyar Cserkészszövetség pedig 2002-ben csatlakozik a MIT-hez.

55 Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 218.

56 Például később a MISZSZ tagszervezetei közötti konfliktus feloldásaként a „problémás” tagszervezetek kizárásához a MISZSZ döntéshozatali mechanizmusát, a 4/5-ös szabályt kellett módosítaniuk.

57 A Magyar Ifjúsági Tanács Jegyzőkönyv-kivonata. Székelyudvarhely, 1995. június 25. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 247.

érdekérvényesítő szervezeteiket. A csúcspontot 1995 jelentette, amikor is az „összefogás” jegyében professzionalizálódott az ifjúsági szervezeti mező, s a MIT létrehozása az intézményesülés folyamatában egy magasabb szintű integrációs fokot jelentett meg. Sem előtte, sem utána nem volt ilyen egységes az ifjúsági szervezeti szféra.

Az ifjúsági szféra polarizálódása

Mindez az „idilli” állapot – egységes ifjúsági mező, a MIT és az RMDSZ közötti viszonylag harmonikus kapcsolat – ugyanakkor nem tartott sokáig, s mind a MIT és tagszervezetei között, mind az RMDSZ-hez való viszonyulásukban felszínre törtek a mélyben lappangó konfliktusok, amelyek aztán később szakításhoz vezettek. A belső ellentéteket a támogatási források szűkössége, valamint a politikai zsákmányszerzés is kiélezte, de a feszült helyzet eszkalálódásához ideológiai, erkölcsi tényezők is hozzájárultak. A legsúlyosabb, a MIT kettészakadásához vezető vita elsősorban Borboly Csaba⁵⁸ (MAKOSZ- és ÁME-vezető), valamint a MISZSZ (különösen Nagy Pál) között alakult ki.

A tagszervezetek közötti konfliktus végül oda vezetett, hogy a MIT felfüggesztette két tagszervezete tagságát, s kijelentette, hogy néhány vezetőt a továbbiakban nem fogad el tárgyalópartnerként. Minderre az 1998. június 27–28. között, Kolozsváron megszervezett MIT küldöttgyűlésen került sor. Az értekezés legfontosabb napirendi pontja a magyar ifjúsági szférában kialakult válsághelyzet kezelése volt. A döntéssel kapcsolatban kiadott közleményben kifejtették, hogy a MIT tagszervezeteinek többsége „*elfogadhatatlannak tartja azokat a módszereket, amelyekkel egyes »középiskolás« vezetők felhasználják szervezeteiket saját céljaik elérésére, s ezzel [...] az egész ifjúsági szférát kompromittálják*”.⁵⁹ Hangsúlyozták, hogy az érintett szervezetek vezetői a MIT-től „*gyökeresen eltérő érték- és elvrendszer alapján gondolkodnak, amelynek eredményeképpen [...] nincs remény a további együttműködésre*.”⁶⁰ Az érintett szervezetek – MAKOSZ és ÁME – képviselői kivonultak az ülésről, s ezt követően a MIT-tagok – az ODFIE tartózkodása mellett – megszavazták a MAKOSZ és az ÁME

58 1993–1995 között az Állampolgár Menedzser Egylet (ÁME) elnöke, 1994–1997 között a MAKOSZ elnökségi tagja, 1999–2004 között Csík Terület Ifjúsági Tanácsának (CSTIT) elnöke, 2001–2003 között az Itthon, fiatalon mozgalom (IFM) alelnöke, 2003–2008 között a MIÉRT elnöke, 2011-től az RMDSZ Szövetségi Elnökség elnökségi tagja.

59 A romániai Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Közleménye. Kolozsvár, 1998. 06. 28. In: Zilahy, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 252–253.

60 Uo.

MIT-tagságának felfüggesztését,⁶¹ egyúttal visszahívták a MAKOSZ és az ÁME képviselőit az RMDSZ SZKT-ból, a Szövetségi Egyeztető Tanácsból (SZET), illetve az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriumának Ifjúsági Szaktestületéből.⁶² A MAKOSZ és az ÁME tagságának felfüggesztésével a MIT egyre nehezebben tudta magát az erdélyi magyar fiatalok legitim képviselőjeként prezentálni az RMDSZ előtt. Később az SZKT-ügy – amely eredményeképpen a MIT eltávolodott az RMDSZ központi vezetőségétől, ezzel pedig gyakorlatilag bekövetkezett a MIT–RMDSZ szakítása – egyik fő hivatkozási alapja volt az RMDSZ központi vezetői részéről, hogy a MAKOSZ és az ÁME tagságának felfüggesztése miatt a MIT szabálytalan módon folytatta működését, s emiatt nem fogadták el a MIT küldöttlistáját. Borboly és társai a szakítást követően megalapították először az Itthon, fiatalon mozgalmat (IFM) 1999-ben, illetve közreműködtek a Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) létrehozásában is.⁶³ Vagyis az IFM megalapításának egyik fő mozgatórugója az volt, hogy a MIT-ből kiszorult személyek az addigi szervezeti háttérükkel már nem tudtak úgy munkálkodni, mint korábban, a MIÉRT-et pedig már a MIT tagszervezetei ellenében hozták létre.⁶⁴

A MIT és az RMDSZ közötti konfliktus eskalálódása: az SZKT-háború

Nem előzmény nélküli az RMDSZ és a MIT közötti viszony megromlása sem. A MIT létrejöttkor átvette a MISZSZ-tól a lehetőséget, hogy részt vegyen az RMDSZ döntéshozatali struktúráiban. Kezdetben a két szervezet közötti együttműködés problémamentes volt, mindazonáltal a MIT-frakció nem vonakodott véleményt formálni az RMDSZ működését illetően, még ha az inkább kritikus jelleget is öltött. A sajtóban is időről időre megjelentek olyan beszámolók, amelyek az RMDSZ és a MIT közötti feszültségről árulkodtak.

61 Deklarálták, hogy a felfüggesztés hatályát veszti, ha öt személy – Borboly Csaba, Grünstein Szabolcs, Olti Ágoston, Korodi Attila, Kovács Richárd – vezetőként már nem vesz részt a fent említett szervezetek életében.

62 Ezt megelőzően az algyógyi MIT-gyűlésen (1998. május 15–16.) – amelyen a MAKOSZ és az ÁME képviselői nem voltak jelen – módosították az alapszabályzatot: a MIT küldöttgyűlése ezt követően 4/5-ös többség helyett 2/3-os többséggel hozta döntéseit. Ezzel a következő, kolozsvári küldöttgyűlésen (1998. június 27–28.) többségbe kerültek a MIT azon tagszervezetei, amely a MAKOSZ és az ÁME tagságának felfüggesztésével egyetértett. Interjú Tókos Pállal: Ideológiák ütközése: Bukarest vagy Budapest hozhatott volna megoldást? In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 56–67, itt: 64.

63 Interjú Borboly Csabával: A generációs érdekképviselő ügye rövidtávú politikai érdekek áldozatává vált. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 83–89, itt: 85–89.

64 Interjú Szabó Lászlóval: Közéleti szerepvállalás politikai versengés nélkül: elbír két ernyőszervezetet is az erdélyi ifjúság. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 182–196, itt: 187.

A fiatalok főként azt tették szóvá, hogy az RMDSZ nem vonja be őket kellő mértékben a fiatalokat érintő döntésekbe, míg a Szövetség szerint az ifjúsági szervezetek nem elég aktívak.

A vélemények polarizációja miatt az ezredfordulóra az RMDSZ országos vezetése és a MIT kapcsolata megromlott, s az utolsó konfliktus szakításhoz vezetett. A vita az RMDSZ SZKT MIT frakciójának megújítási kísérlete körül alakult ki.

A MIT budapesti küldöttgyűlésén (2000. október 23–24.) visszahívta képviselőit az SZKT-ból, s a 2001-es évet már a megújulás, erkölcsi megtisztulás jegyében indította. 2001. január 6-án, Hétfalun megrendezett küldöttgyűlésen kifejtették, hogy „*az erdélyi magyar nemzetközösség közképviselési kérdéseinek rendezése nem tűr halasztást.*”⁶⁵ A MIT küldöttgyűlése egyúttal megújította az RMDSZ SZKT MIT frakcióját, képviselőit visszahívta a Szövetségi Egyeztető Tanácsból is, valamint elhatárolta magát a MAKOSZ mindennemű tevékenységétől, s ezzel párhuzamosan tanácskozási joggal felvette a Romániai Magyar Középiskolások Szövetségét (RMKSZ) tagjai közé.⁶⁶ Ezzel a lépéssel igyekeztek a középiskolások érdekvédelmi szervezetét pótolni, s továbbra is az egész erdélyi magyar ifjúságot képviselő szövetséggéként fellépni. A MIT és az RMDSZ közötti feszült viszony végül akkor érte el tetőfokát, amikor az RMDSZ nem fogadta el a MIT által megválasztott új SZKT-frakciót. Az RMDSZ részéről megfogalmazódott kritika szerint a MIT küldöttgyűlése és a tisztújítás nem volt jogszerű. A MIT ugyanakkor kiállt amellett, hogy önállóan, saját alapszabályzata és működési szabályzata alapján jogosultak dönteni a jelöltekről, amelybe az RMDSZ nem szólhat bele. A hónap végén (2001. január 31. Kolozsvár) a MIT SZKT-frakció felfüggesztette működését, amelyet a MIT küldöttgyűlése tudomásul is vett, s tárgyalásokat kezdeményeztek az RMDSZ-szel.

2001. március 31-én a MIT küldöttgyűlése nyílt levelet fogalmazott meg az RMDSZ országos vezetőinek címezve, amelyben kifejtették, hogy az RMDSZ és a MIT közötti viszony ellehetetlenült, amelyet elsősorban az RMDSZ politikájának változására vezettek vissza.⁶⁷ Időközben az SZKT-ban a MIT által üresen hagyott, ifjúságnak szánt helyeket betöltötték azon szervezetek képviselőivel, akiktől a MIT korábban elhatárolódott, s akik készek voltak az RMDSZ-szel együttműködni. Ennek hatására végül 2001. július 4-én a MIT úgy döntött, hogy szakít az RMDSZ országos vezetésével. Saját helyüket az RMDSZ-en kívül, a civil szférában jelölték ki, ugyanakkor hangsúlyozták, hogy továbbra

65 A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyilatkozata. Hétfalu, 2001. január 6. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 254.

66 Uo.

67 A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyílt levele a Romániai Magyar Demokrata Szövetség országos vezetőihez. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 256–258.

is támogatják tagszervezeteik helyi szintű együttműködését az RMDSZ területi szervezeteivel.⁶⁸ A szakítást követően a MIT és annak tagszervezetei, köztük a MISZSZ is a függetlenségük és önállóságuk megtartásaként értékelték a helyzetet.⁶⁹

A MIT és az RMDSZ közötti viszony alakulása

A MIT és RMDSZ közötti viszony alakulásáról a MIT-en belül is megoszlottak a vélemények. A szakítás mellett állók szerint a cél nem az volt, hogy kilépjenek az RMDSZ-struktúrákból, hanem éppen ellenkezőleg, az RMDSZ-en belüli civil szféra képviselőinek megerősítését szerették volna elérni. Mások szerint jogos volt az RMDSZ részéről, hogy nem fogadta el a listát, amikor arról hiányoztak egy olyan szervezet jelöltjei, amely folyamatosan felvételt és képviselői helyet kért a MIT-be, de kérését mindig elutasították, s ezzel a MIT ugyanazt csinálta, amiért az RMDSZ-t kritizálta: amiatt nem fogadta el egy szervezet – Itthon, fiatalon mozgalom⁷⁰ – felvételi kérelmét, mert az más álláspontot képviselt.⁷¹ Az RMDSZ SZTK-ból való kilépés nem csupán a MIT-et osztotta meg – még ha látszólag egységes döntés is született –, hanem a Romániai Magyar Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetségén (RODOSZ) belül is megjelentek a pro és kontra érvek. A RODOSZ utólag utasította vissza a kilépés melletti döntést, s ennek következtében a szavazáson részt vevő képviselőjének, Kovács Lehelnek le kellett mondania alelnöki tisztségéről.⁷²

A MIT működését, életét az SZKT-ban töltött időszak alatt nagymértékben az RMDSZ-hez való viszonya uralta. A MIT-frakció az SZKT-ülések előtt megtárgyalta a témákat, illetve közös álláspont kialakítására törekedtek. Az ügyek között többségben voltak a közéleti-politika kérdések, s a legtöbb időt az RMDSZ döntéseinek véleményezésére fordították, miközben az ifjúságpolitikai kérdések kevésbé determinálták a MIT SZKT-n

68 A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyilatkozata. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 260.

69 A MISZSZ VIII. kongresszusának zárónyilatkozata. Megjelent a *Népújság* (Marosvásárhely) 2001. december 5-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2006, keresőszó: MISZSZ. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020. 09. 01.

70 Az Itthon, fiatalon mozgalom szorosan kapcsolódik a MIÉRT megalakításához, alapításában pedig Borboly Csaba is részt vett.

71 Interjú Vass Leventével: Fejére állana a világ, ha a fiatalok dőlnének hátra a karosszékekben. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 98–105, itt: 102.

72 Interjú Jakab Istvánnal: Az alternatívának legyen hangja. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 68–82, itt: 81.

belüli tevékenységét.⁷³ Nagy Pál⁷⁴ egyenesen úgy fogalmazott, hogy „*végignézve az első tíz évét a MIT-nek, jóformán az RMDSZ-ről szól, s ez nem volt természetes.*”⁷⁵

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra fragmentálódása, a MIÉRT megalapítása

Az RMDSZ a MIT-tel való kiegyezés helyett inkább létrehozta saját ifjúsági képviseletét – amelyet gyakran „*az RMDSZ-szel együttműködő ifjúsági szervezetekként*” is emlegettek –, s velük töltötte be a MIT képviselőinek távozásával keletkező vákuumot. 2001. december 7–9. között a szovátai Teleki Oktatási Központban az *RMDSZ és ifjúság 2002* elnevezésű konferencián döntöttek a MIÉRT létrehozásáról. A rendezvényen részt vevő ifjúsági szervezetek vezetői megvitatták a Porcsalmi Bálint (RMDSZ Ügyvezető Elnökségének ifjúsági előadója) által kidolgozott Ifjúsági keretprogramot, amely a legfontosabb feladatként a romániai magyar ifjúsági szervezetek és az RMDSZ viszonyának intézményes keretek közé foglalását jelölte meg.

A MIÉRT megalapításától kezdve az RMDSZ partnerszervezete, amelyet a 2002-ben a Szovátai Ajánlás is rögzített. Ebben kifejtették, hogy a magyar ifjúság érdekeinek képviselete közös cél, amelyet együttműködéssel lehet csak elérni, s ennek az együttműködésnek az alapja egy állandó és intézményes kapcsolattartás kialakítása. Az ajánlás kitér az alapelvekre, a MIÉRT feladatköreire, tagságára, szerkezetére, a területi ifjúsági tanácsok létrehozására, az RMDSZ által felkínált lehetőségekre és elvárásokra.⁷⁶ Vagyis lényegét tekintve az új ifjúsági ernyőszervezet minden szervezeti kérdését és ideológiai vonatkozását érintették benne. Míg a MISZSZ létrehozását az ifjúsági szervezetek maguk kezdeményezték és vitték véghez, a MIT megszervezéséhez – habár szintén az ifjúsági szervezetek kezdeményezésére – már technikai segítséget nyújtott az RMDSZ, de alapelveit, szervezeti struktúrájának kialakítását, céljait és feladatait az ifjúság fogalmazta meg. A MIÉRT létrehozásának célja pedig már egyértelműen az RMDSZ politikájának megfeleltethető ifjúsági aspektus kialakítása volt.

⁷³ Uo. 71.

⁷⁴ Brassói Magyar Diákszövetség alapító tagja, 1992–1993 között alelnöke, 1993–2003 között az UFF elnöke, 1993–1997 között a MISZSZ alelnöke, majd 2003-ig elnöke, 1997–2000 között a Székelyudvarhelyi Városi Önkormányzat képviselője, 2000–2001 között a MIT megbízott elnöke, 2004–2005 között az udvarhelyszéki Magyar Polgári Szövetség ügyvezető elnöke, majd az MCSZESZ Igazgató Tanácsának tagja

⁷⁵ Interjú Nagy Pállal: A mai fiatalság egyre puhányabb, nem mer drasztikus módszerekhez folyamodni. In: Zilahi, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 129–146, itt: 140.

⁷⁶ Szovátai Ajánlás. Letöltés helye: <http://miert.ro/>; letöltés ideje: 2020. 01. 13.

Nem sokkal később a MIT küldöttgyűlése nyilatkozatot tett közzé, amelyben megerősítették, hogy habár tudomásul veszik, hogy az RMDSZ saját ifjúsági szerveződésként létrehozásán dolgozik, mégis meggyőződésük, hogy a MIÉRT megalakítása a politikai utánpótlást célozza meg, s ezzel az RMDSZ nemcsak megkérdőjelezi a nem politikai alapon szerveződő MIT létjogosultságát, hanem meg is osztja az erdélyi magyar ifjúsági szervezeteket.⁷⁷

Végül 2002 márciusában megalakult a MIÉRT mint a romániai magyar ifjúsági szervezetek és a helyi képviseleti testületeinek önálló és független érdekvédelmi, képviseleti és érdekegyeztető társulása. Még ugyanebben az évben együttműködési megállapodást kötött az RMDSZ és a MIÉRT, amelyben megerősítették, hogy országos és területi szinten társult tagszervezeti kötelezettséget vállalnak, továbbá tiszteletben tartják az RMDSZ programját és együttműködnek annak megvalósításának érdekében. Ennek következtében az RMDSZ döntéshozatali fórumaiban – országos és területi szinten egyaránt – a MIÉRT 15 százalékos képviseleti jogot kapott, ugyanakkor az együttműködés feltétele, hogy a képviseletet nyert országos testület vagy személy elfogadja az RMDSZ alapszabályzatát és programját. Továbbá rögzítették, hogy az RMDSZ szakmai, valamint politikai támogatást nyújt a MIÉRT Képviseleti Testületének és az SZKT-ban mandátumot nyert fiataloknak az ifjúság politikai képviseletének ellátásához.⁷⁸ A MIT és a MIÉRT közötti viszonyt több tényező is befolyásolta, ilyen volt például az RMDSZ-hez való viszonyuk, a politikai pozíciókért való küzdelem, vagy a támogatáselosztásban való részvételért folyó verseny is.

Záró gondolatok

A romániai magyar ifjúság intézményesülésének periodizációs kísérletéhez szervesen kapcsolódik a korszakokat lezáró és új időszakot nyitó változások vizsgálata is. A korszakoló fordulópontok kvintesszenciája gyakran valamely – elsősorban az eliten belül megjelenő – konfliktus, amely mentén aztán különböző álláspontok kialakulása figyelhető meg. Ezen álláspontok, s a legfontosabb töréspontokon belüli pozíciók és stratégiák elemzése kulcsfontosságú a romániai magyar ifjúsági szervezetekhez kapcsolódó intézményesülés korszakainak elkülönítéséhez. Másrészt fontos kihangsúlyozni, hogy jelen tanulmányban a periodizációs kísérlet a romániai magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésén belüli

77 A MIT-nyilatkozat megjelent az *Erdélyi Napló* (Nagyvárad), 2001. december 18-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro/>; letöltés ideje: 2020. 09. 01.

78 Együttműködési megállapodás a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Magyar Ifjúsági Értekezlet között, 2002. Letöltés helye: <https://miert.ro/>; letöltés ideje: 2020. 01. 13.

korszakokat jelzésszerűen határolta el, s csak az ifjúsági elit tevékenysége felől elemezte a folyamatokat. Vagyis makroszinten, az elit felől közelítette meg a kérdést, nem pedig a mindennapi élet felől. A teljesség igényével fellépő vizsgálódásnak ki kellene térnie emellett a budapesti és a bukaresti kormányok nemzetépítő tevékenységeinek, valamint a nemzetközi viszonyoknak az alakulására is.

Az alakulási korszak (1989–1990) a tömegmozgalmak kialakulásának időszaka, a kezdeti lendület több ezer tagsággal rendelkező szervezetek megalapításához és nagy tömegeket vonzó rendezvények megszervezéséhez vezettek. A fő viszonyrendszert a gombamódon szaporodó, alulról kezdeményezett romániai magyar ifjúsági szervezetek megalakulása jelentette, amelyek az idősebb generáció szervezeteivel párhuzamosan jöttek létre. Az ifjúsági szervezetek szinte azonnal kölcsönhatásba léptek egymással, s több országos találkozó megszervezését követően kialakultak az első ernyőszervezetek. Az idősebb generációval szorosan együttműködve, de önállóságuk megőrzése mellett tevékenykedtek. Az ifjúság nemzeti alapon szervezte meg önmagát, s nem pusztán generációs ügyekkel foglalkoztak, hanem a kezdetektől részt vállaltak az egész erdélyi magyarságot érintő kérdések kezelésében is (például a kisebbségi jogok kiharcolásában).

A hőskorszakot (1990–1995) leginkább a „minden lehet” izgató állapota írta le.⁷⁹ A periódust meghatározó fő mozzanat a MISZSZ beilleszkedése az RMDSZ struktúráiba, s ezzel a magyar ifjúsági elit integrálódása a kisebbségi politikai életbe. A fő törésvonal a politizáló és a politikától távolságot tartó társadalomszervező ifjúsági elit között alakult ki.

A paktum-politika (1995–2001) korszakát meghatározó fő viszonyrendszert az ifjúsági szférát reprezentáló pillérek (egyetemistákat, középiskolásokat, vallásos fiatalokat, diákokat stb. képviselő szövetségek) közötti megállapodások jelentették, amelyek legfontosabb hívószava az egységes érdekképviselő kialakítása volt. A másik fontos együttműködés az RMDSZ és a már egységes fellépésre törekvő ifjúsági gyűjtőszervezet, a MIT között alakult ki. A periódus legfontosabb vitái is az RMDSZ-hez kötődtek.

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra fragmentálódásának korszakát (2001 után) meghatározó fő alapkönfliktust továbbra is az RMDSZ-hez való viszonyulás jelentette. Romániában az etnikai törésvonal mentén szerveződött magyar szubkultúrán belül is létrejött, s a 2000-es évek elejére intézményesült törésvonalat az RMDSZ központi vezetősége és a belső ellenzéke közötti ellentét határozta meg. A regionális, katolikus–protestáns ellentét kevésbé volt jelentős, a generációs ellentét is meggyengült, ugyanakkor a főként

79 Interjú Szilágyi Zsolttal: A gyanútól a szövetségig. In: Zilahy, 2005. Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben, i.m. 30–34, itt: 31.

„radikális-mérsékelt” ellentétet generáló konfliktusnak volt strukturáló ereje. Az RMDSZ központi vezetősége – vagyis a „mérsékelték” – főként az erdélyi magyarok román társadalomba történő integrációját helyezte előtérbe, ezzel szemben az RMDSZ ellenzéke – a „radikálisok” – az erdélyi magyarság mint önálló társadalom integrációját szorgalmazta.⁸⁰ Ez a szembenállás az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szférán belül is leképződött, s egyfajta fragmentált politikai kultúrát hozott létre, amelyet a konfliktusok és az egymást gyakran kölcsönösen kizáró célok jellemeztek. Az autonomista politikai gondolkodású belső ellenzék, valamint a „radikálisok” oldalán elhelyezkedő MIT egyes tagszervezetei egyre inkább eltávolodtak az RMDSZ vezetésétől,⁸¹ s mindezen feszültségek végül a MIT RMDSZ SZKT-ből történő önkéntes kilépéséhez vezettek. A MIT úgy gondolta, hogy kiválásuk az RMDSZ legitimitását gyengíti, hiszen az ifjúság távozásával az RMDSZ megszűnik az erdélyi magyar nemzeti közösség átfogó képviselőjének lenni.

Az RMDSZ kezdetben az ifjúságpolitikai kompetenciát átengedte az ifjúsági önszerveződések számára (először a MISZSZ és OMDSZ, majd a MIT jelent meg legfontosabb partnerként), s a legfontosabb ifjúságpolitikai döntése a tőle kvázi függetlenül szerveződő és működő ifjúsági szerveződések tömörítő ernyőszervezetekkel⁸² való kapcsolatának intézményesítése volt: ennek leglényegesebb eleme, hogy a Szövetség döntési struktúrájában helyet biztosított az ifjúsági szervezetek számára. A 2000-es évekre fokozódott az RMDSZ és a MIT közötti feszültség, s nemcsak a fiatalok, hanem az RMDSZ számára is tarthatatlanná vált a helyzet. Az RMDSZ ekkor kezdett el ifjúságpolitikai kérdésekkel érdemben foglalkozni, amelynek első és legfontosabb állomása a Szövetséggel együttműködni szándékozó ifjúsági szerveződések tömörítő ifjúsági ernyőszervezet (MIÉRT) létrehozásának elősegítése volt. Ezzel a lépéssel a MIÉRT betöltötte a MIT távozásával keletkező legitimációs vákuumot.

A hőskorszakot követően tehát az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra pluralizálódott, és párhuzamosan az RMDSZ pártosodásával⁸³ az egyik legalapvetőbb törésvonal az RMDSZ-hez való viszony lett, amely politikai, majd szervezeti tagoltságot formáló

80 Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000. *Regio*, 2000. 11 (4). 150–186, itt: 181.

81 A MIT sem volt egységes az RMDSZ-hez való viszonyulás kérdésében, s a legfontosabb törésvonal pont az RMDSZ-hez közelítő és az RMDSZ-től távolodó tagszervezetek között húzódott meg.

82 A független jelző annyiban állja meg a helyét, hogy mind a MISZSZ, mind a MIT önálló véleményalkotására az RMDSZ-nek kevésbé volt ráhatása (gyakran éppen az RMDSZ központi vezetőivel ellentétes álláspontra helyezkedtek), ugyanakkor az ifjúsági szervezetek létrehozásának támogatásában – például a MIT alapításához nyújtott technikai menedzselés és a MIT létrehozásának előkészítésében nyújtott segítség – valamint a működésükhöz alapvető fontosságú források biztosításában kulcsszerepet játszott.

83 Az RMDSZ kormánykoalíciós részvételével egyre inkább a választásokra koncentráló politikai pártként kezdett működni. Kántor – Bárdi, 2000. Az RMDSZ a romániai kormányban, i.m. 150–186, itt: 180.

strukturális tényezővé vált. A MIT és az RMDSZ közötti konfliktus eszkalálódásával párhuzamosan létrejött egy új ifjúsági struktúra, a MIÉRT, s ezzel az ifjúsági szervezeti szféra intézményesülésének egy korszaka zárult le. Míg az 1995–2001 közötti időszak hívószava az egységes érdekképviselés volt, az ifjúsági szervezeti szféra fragmentációját követően szervezetileg is elkülönültek az RMDSZ-közeli ideológiát képviselő, azzal együttműködő ifjúsági szervezetek és az RMDSZ-től távolodó, ellenzéki szerepet betöltő ifjúsági szervezetek.

LADANCSIK TIBOR

A NEMZETI IDENTITÁS ÁTÖRÖKÍTÉSE A DÉLVIDÉKI MAGYAR–SZERB VEGYES HÁZASSÁGOKBAN

A nemzetek egymás közti viszonyában a vegyes házasságkötések kiemelt szerepet töltenek be. Egy kisebbség helyzetének felmérésében a vegyes házasságok vizsgálata ezért hiteles képet adhat annak társadalmi helyzetéről. A tanulmányban a délvidéki magyarság vegyes házasságkötéseit elemzem. A délvidéki magyarság döntő többsége Szerbia északi részén, közvetlenül a magyar határ mellett él. Az itt található járásokban abszolút vagy relatív többséget képez, ezért ezt a területet tekintik a tömbmagyarságnak. A térségben azonban jelentős számban élnek más nemzetek tagjai is, mint például az államnemzetet alkotó (de lokálisan kisebbséget képező) szerbek, valamint egyéb népcsoportok (horvátok, bunyevácok) is. A magyar többségű, mégis multietnikus környezet lehetőséget teremt a vegyes házasságkötésekre. A házassodási piacon a magyarok számára tehát a magyarok mellett más nemzetiségek tagjai is elérhetőek. Felvidéken és Erdélyben a magyarok vegyes házasságkötései egyet jelentenek a többségi társadalom tagjaival (szlovák, román) kötött vegyes házassággal. Délvidék multietnikus helyzete miatt a helyi magyarság heterogám házasságkötései is eltérnek, a partnerek között ugyanis nemcsak a többségi társadalom, hanem más nemzetiségek tagjai is megjelennek. A partnerek közt itt is a szerbek dominálnak, mivel a vegyes házasságot kötő magyarok közel háromnegyede szerb partnert választ. A heterogám házasságok több mint negyedében azonban egy másik nemzetiség tagja lesz a választott partner.

A vegyes házasságkötések gyakoriságában a multietnikus környezet mellett a népcsoport mérete is fontos szerepet játszik. Minél nagyobb lélekszámú egy nemzetiség, annál kevesebb vegyes házasságot köt, és fordítva, minél alacsonyabb az adott nemzetiség lélekszáma, annál magasabb lesz a heterogám házasságkötések aránya.¹ Ez a házassodási piac beszűkülésének

1 Biacsi Antal: *Kis délvidéki demográfia*. Életjel Kiadó: Szabadka, 1994.; Blau, Peter M. – Blum, Terry C. – Schwartz, Joseph E.: Heterogeneity and Inter-marriage. *American Sociological Review*, 1982. 47 (1). 45–62.; Mrdjen, Snježana – Bahnik, Maja: Ethnic Inter-marriage in Croatia with Special Emphasis on the Czech Minority. *Geographica Pannonica*, 2018. 22 (2). 150–168.; Hwang, Sean-Song – Saenz, Rogelio – Aguirre, Benigno E.: Structural and individual determinants of out-marriage among Chinese-, Filipino-, and Japanese-Americans in California. *Sociol. Inq.* 1994. 64 (4). 396–414.

tudható be, egy alacsony lélekszámú nemzetiség tagjai ugyanis nehezen találnak maguknak megfelelő partnert a saját nemzetiségükből. A házassodási piacon nagy valószínűséggel egyáltalán nem talál azonos nemzetiségű partnert, ezért más nemzet tagjai között is válogatnia kell, ez pedig a heterogám házasságkötés valószínűségét növeli. A csoportnagyság hatása azonban nem minden kisebbségre érvényes, a romák ugyanis egy adott térségben még az alacsony lélekszámuk mellett is nagyon alacsony arányban kötnek vegyes házasságokat. A etnikai térszerkezet azonban (gyengébb formában) rájuk is hatással van, mivel egy telepen esetükben is magasabb a homogámia aránya, mint az elszórtan élő romák esetében. A határon túli magyarság esetében azonban maradéktalanul érvényesül a csoportnagyság hatása. Erdélyben a tömb területein nagyon alacsony a vegyes házasságkötések aránya, a szórványban azonban magas.² A szórványtelepüléseken a magyarság aránya 20% alatti, a házassodási piac emiatt pedig beszűkült, ebből pedig a vegyes házasságkötések magas aránya következik. Ez a helyzet a Délvidéken is megfigyelhető, a szórványban ugyanis jóval magasabb a magyarok heterogám házasságkötési aránya, mint a tömb területein. A Tisza menti településeken, ahol a magyarság aránya 90% feletti, a vegyes házasságkötések aránya 7,3%. Az elszórványosodott dél-bácskai régióban azonban ez az érték már 70,9%. Szerémségben a legmagasabb ez az érték, itt a magyarok 85,3%-a köt vegyes házasságot.³

A vegyes házasságkötések tehát a szórványban sokkal gyakoribbak, ez azonban nemcsak a házasságkötéseket, hanem a magyar identitás továbbörökítését is jelentősen befolyásolja. A szórványban jelen lévő szerb dominancia mind a magyar nyelv használatát, mind pedig a magyar nyelv vállalását nehezéssé teszi. Egy vegyes házasságban élő magyar szülőnek nagy erőfeszítéseket kell tennie, ha saját identitását is szeretné tovább örökíteni a gyermeke számára. A magyarság fennmaradásához ez viszont kulcsfontosságú, mivel ha a magyarok utódai egy másik nemzet lélekszámát gyarapítják, az a magyar közösség lélekszámcsökkenéséhez, hosszú távon pedig a megszűnéséhez vezethet. A délvidéki vegyes házasságokban a nemzeti identitás formálódásának öt jelentős színtere lehet: a nyelvhasználat, az identitás felvállalása (magyarnak vallja-e magát), a vallás, a nemi szerepek és a családi habitus (patriarchális családmodell hatásai), valamint az identitás átörökítése. Jelen tanulmányban az identitás átörökítését, valamint ennek problémáit elemzem.

2 Horváth István: Az etnikailag vegyes házasságok az erdélyi magyar lakosság körében: 1992–2002. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion – RMDSZ Ügyvezető Elnökség: Kolozsvár, 2004.

3 Badis Róbert: Látélet a vajdasági magyarok demográfiai helyzetéről. *Pro Minoritate*, 2012. 21 (3). 27–38, itt: 33.

Elméleti keretek

A vegyes házasságok kutatása során alapvetően két elmélet fogalmazódott meg: az asszimilációs elmélet és a társadalmi kohéziós elmélet. Az asszimilációs elmélet⁴ szerint a kisebbségek fokozatosan nyitnak a többségi társadalom felé. Ennek a nyitásnak a következtében heterogám házasságok jönnek létre a két nemzet tagjai között. A vegyes házasságokból származó utódok a legtöbb esetben a többségi nemzet nyelvét és identitását sajátítják el. A kisebbség lélekszáma fokozatosan csökken, tagjai lassanként beolvadnak, elveszítve saját nemzeti identitásukat, helyette pedig az államalkotó nemzet identitását veszik fel. Az asszimiláció generációkon keresztül is folyhat, ahol minden egyes generáció többet ad fel felmenői nemzeti identitásából, átvéve a többségi nemzet identitásának elemeit. Ritkább esetben azonban egy generáció alatt is megtörténhet, ez esetben a vegyes házasságot kötő kisebbségi feladja eredeti nemzeti identitását, és az államalkotó nemzet tagjának vallja magát.

Az asszimilációval kapcsolatban különböző stratégiákat alakíthatnak ki. A tudatos asszimilánsok célja, hogy a gyerekeik a beolvadjanak, mivel véleményük szerint a kisebbségi lét alacsonyabb státusszal jár. A beletörődő asszimilánsok nem örülnek neki, hogy a gyerekeik a domináns nemzet identitását veszik fel, de ezt megváltoztathatatlan tényként kezelik. A disszimilánsok pedig tudatosan törekszenek saját identitásuk átadására gyerekeik számára.⁵ A romakutatásokban használt kategóriák jelentős átalakításokkal esetünkben is használhatók lehetnek. Az asszimiláció tudatos választása a vegyes házasságokban is megfigyelhető. Egy köztes állapot is beazonosítható, ahol a magyar szülő a többség tagjaként szeretné látni gyermekét, azonban az is fontos a számára, hogy a magyar identitásának egy kis részét tovább örökítse. Harmadik kategóriaként a kettős identitás figyelhető meg, amely esetben a magyar fél a teljes magyar identitását át szeretné adni, hogy a későbbiekben gyermeke szabadon választhasson a kettő között, vagy mind a kettő a személyisége részét képezze.

4 Gordon, Milton M.: *Assimilation in American life*. Oxford University Press: New York, 1964.; Yinger, J. Milton: Az asszimiláció és disszimiláció elmélete felé. *Regio*, 2002. 13 (1). 24–44.; Gyurgyik László: Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében. *Regio*, 2002. 13 (1). 121–150.

5 Tóth Kinga Dóra: *Sikeres cigányok identitása Angliában és Magyarországon*. L'Harmattan Kiadó: Budapest, 2008.

A heterogám házasságkötésekkel foglalkozó másik elmélet a társadalmi kohéziós elmélet,⁶ amelyet elsősorban a nyugati országok bevándorló népessége kapcsán dolgoztak ki. Az elmélet hívei szerint a vegyes házasságok a kisebbségek integrációját eredményezik. A gyakori vegyes házasságkötéseket a nemzetiségek egyenlőségének indikátoraként kezelik. Véleményük szerint ugyanis csak akkor jöhetnek létre vegyes házasságkötések, ha a többség magával egyenlőnek tartja a kisebbséget, nem pedig alacsonyabb státuszúnak. A gyakori házasságok pedig a két nemzet közeledését eredményezik, mivel egy ilyen kapcsolat nemcsak két embert, hanem két teljes rokonságot is összehoz. A gyakori heterogám házasságok ezáltal erős és gyenge kötéseket hoznak létre a nemzetek között. A délvidéki magyarság nem bevándorló, hanem őshonos kisebbség, ebből adódóan pedig a társadalmi kohéziós elmélet alkalmazása problémákba ütközik, mivel azt a bevándorlók helyzetének elemzésére alkották meg. A magyarok szempontjából a szerbek nem befogadó társadalom, és a magyarság sem bevándorolt népesség, emiatt pedig irreális elvárás a beolvadásuk. Egyes elemei azonban használhatók – a magas vegyes házasságkötési arányokból következtethetünk a súlyos ellentétek hiányára. Szerbia nagyobb lélekszámú nemzetiségei közül a magyarok kötnek a legnagyobb arányban heterogám házasságokat a szerbekkel. A bosnyákok és az albánok vegyes házasságkötési arányai 10% alatt vannak, a magyaroké viszont közel 38%.⁷ A magyar–szerb viszony esetén tehát kisebb a társadalmi távolság, mint az albán–szerb viszony esetében.

Módszertan

Az interjúk kutatásom a magyar–szerb vegyes házasságokról Délvidék északi részén, a tömbmagyarság területén készült. A vizsgálat öt szomszédos településen zajlott, ahol mind a magyarság, mind pedig a szerbség jelentős lélekszámban él. Az öt helységről háromban a magyarság abszolút többséget, kettőben relatív többséget alkot – a magyarság legkisebb aránya 40%, a legnagyobb pedig 90%. A térséget egységként szemlélve a magyarság abszolút többségben él. Összesen harminckét interjúalannyal készítettem félig strukturált interjút. Az interjúk magyar nyelven készültek, és a rögzítés is ezen a nyelven

6 Smits, Jeroen: Ethnic Inter-marriage and Social Cohesion. What Can We Learn from Yugoslavia? *Social Indicators Research*, 2010. 96 (3). 417–432.; Botev, Nikolai: Where East Meets West: Ethnic Inter-marriage in the Former Yugoslavia, 1962 to 1989. *American Sociological Review*, 1994. 59 (3). 461–480.; Gündüz-Hoşgör Ayşe – Smits, Jeroen: Inter-marriage between Turks and Kurds in contemporary Turkey: Inter-ethnic relations in an urbanizing environment. *European Sociological Review*, 2002. 18 (4). 417–432.

7 RZS: Statistical Office of the Republic of Serbia

történt. Az interjúalanyok közül huszonnyolc vegyes házasságban élt. Hat esetben a térség prominens személyeit, véleményformálóit kérdeztem meg a vegyes házasságokról, valamint a magyarok és a szerbek viszonyáról. A szakértői interjúk a polgármesterrel, a kocsmárossal, a helyi pappal, két orvossal és a területi ombudsmannal készültek. Közülük ketten maguk is vegyes házasságban élnek, így tőlük a szakértői kérdések mellett a vegyes házasságról szóló kérdéssort is lekérdeztem.

Az interjúalanyok kiválasztása során elsősorban a magyar interjúalanyokat kerestem, mivel a vegyes házasságokat a kisebbség szempontjából vizsgáltam. A mintavétel hólabda módszerrel zajlott, az interjúalanyok ajánlásai alapján kerestem fel a további személyeket. A lekérdezés személyesen történt, az összes interjút én készítettem. Tanulmányomban a házasságokkal foglalkozom, és az interjúk során is így jártam el. Döntésem alapvetően két okból született. Az első, hogy az interjúk főként rurális településeken készültek, ahol döntően a házasságok a dominálnak, az élettársi kapcsolatok pedig kevésbé elterjedtek. A szocializmus idején az interjúalanyaim elmondása alapján többször elmaradt az egyházi ceremónia, a polgári házasságkötés azonban mindig megtörtént. A házasság ezért is jóval elterjedtebb, mint az élettársi kapcsolatok. A második ok tisztán módszertani jellegű. A szerb statisztikai hivatal nem rögzíti az élettársi kapcsolatokat, csak a házasságkötéseket. Az általam használt adatok alapján így csak a vegyes házasságkötésekről és a fennálló házasságokról vonhatok le következtetéseket, az élettársi kapcsolatokról nem. Az interjúk elemzése során ezért a házasságok bemutatására törekszem, mivel erről a társadalmi csoportról közlök adatokat. Az elemzésben nem csak fennálló házasságok szerepelnek, elvált interjúalanyaim is voltak. Ez rávilágíthat a heterogám házasságokban jelen levő problémákra. A statisztikai adatok terén sem keletkezik probléma emiatt, ugyanis azokban az összes házasságkötés szerepel, függetlenül attól, hogy az adott házasság válással végződött (fog végződni), vagy sem.

Az interjúalanyok anonimizálása során kódolást alkalmaztam, a tanulmányban a kódok alapján hivatkozom az interjúalanyokra. A kód első két számjegye az életkort, az ezt követő betű a nemzet jelöli, a következő betű a nemzeti hovatartozás, a végén található számjegy pedig a gyerekek száma. Az N betű a nőt, az F pedig a férfit jelzi. A nemzetiség kódolásánál az M a magyart, az SZ a szerbet, a K a keveréket, a B pedig a bunyevácot jelzi. A 28NM1 kóddal rendelkező interjúalany 28 éves, nő, magyar nemzetiségű, és egy gyereke van. Az elvált interjúalanyokat a kód után E jelzéssel jelöltem, így rájuk például 38NM2E formában hivatkozom. Az interjúk elemzése során típusokat alkottam, amelyeket az elemzés során is felhasználtam. A típusok elkülönítése a nemzeti identitás dimenziói mentén zajlott. Az anonimitás megőrzése érdekében az idézetekben szereplő

személyneveket módosítottam. A magyar neveket más magyar nevekre cseréltem, és hasonlóan jártam el a szerb és a nemzetközi nevek esetében is. A települések nevét az idézetekből kihagytam.

Az identitás átörökítése

Szükséges tehát megvizsgálnunk az identitás átörökítésének folyamatát, mivel csak így kaphatunk teljes képet a heterogám házasságokról. Az identitások terén – ez kiváltképpen igaz a nemzeti identitás esetében – kiemelt fontosságú annak továbbörökítése, az utódok számára történő átadása. Ha egy nemzeti vagy etnikai közösség képtelen az utódai számára átadni az identitását, akkor az adott csoport rövid időn belül megszűnik létezni. Ha az átadás csak részlegesen sikerül, akkor a nemzeti identitás átformálódik, ha pedig csak jóval kevesebb egyén számára sikerül átadni, mint a csoport eredeti nagysága, akkor lélekszámcsökkenés következik be. Egy folyamatosan fogyatkozó közösség pedig könnyen az identitásválság állapotába kerülhet.

Az asszimilációs elmélet esetében kulcsszerepet tölt be az identitás átadásának kérdése. Különbséget tehetünk intra- és intergenerációs asszimiláció között. Az intragenerációs asszimiláció esetében az adott egyén változtatja meg identitását, az intergenerációs asszimiláció esetében pedig az utódok identitása változik, mivel számukra nem sikerült átörökíteni az eredeti identitást. A magyar–szerb vegyes házasságok viszonylatában ez a magyar identitás eltűnéseként értelmezhető. Ha azt látjuk, hogy a vegyes házasságokból származó gyerekek a többségi nemzet identitását veszik át vagy egyfajta köztes identitást követnek (jugoszláv vagy regionális), akkor ez a magyarság rovására történő asszimilációként értelmezhető. Ebben az esetben a magyarság lélekszáma fogy, a szerb és a hozzá közelebb álló identitás alternatívát kínáló csoportok lélekszáma viszont növekszik.

A társadalmi kohéziós elmélet esetében az identitás átörökítése kevésbé kerül előtérbe, mivel a hangsúly a kapcsolatokon, illetve ezek társadalmi integráltságán van. Ha azonban az integrációból indulunk ki, akkor egy folyamatosan fogyatkozó és ezáltal marginalizálódó csoportot nem tekinthetünk társadalomba integráltnak. A társadalmi kohéziós elmélet akkor tekinti megvalósultnak egy csoport integráltságát, ha az identitásának átörökítése – ezáltal pedig a csoport túlélése – nem ütközik komoly akadályba. Ha tehát a magyar–szerb vegyes házasságok esetén a társadalmi kohéziós elmélet a meghatározó, akkor a magyar identitás átadásának többé kevésbé zökkenőmentesen kell történnie, és

legalább az esetek felében a gyerekeknek a kisebbségi identitást kell örökölni.

Az előbbiekben ismertetett asszimilációs stratégiákat az identitás átörökítése során könnyen alkalmazhatónak tartom. A kategóriák finomítására az átörökítés esetében is szükség van, a három fő csoport körvonalai azonban így is megfigyelhetők. Az első csoport jelen esetben is az asszimilánsoké, ők azok, akik nem örökítik át magyar identitásukat, hanem a szerb identitást látják a legmegfelelőbbnek gyerekeik számára. A köztes kategória, ami eredetileg a beletörődő asszimilánsoké, jelen esetben egy kompromisszumkereső csoport. Tagjaik a kisebbségi identitás egy részét megpróbálják átörökíteni. A névadás esetében ide sorolom a nemzetközi nevet választók csoportját. A kettős identitás az asszimilációt megtagadók esetében jellemző. Ide sorolom azokat, akik átörökítik magyar identitásukat, ezáltal biztosítva annak tovább élését a következő generációkban. Emellett azonban a szerb identitás is jelen van a családban, tehát nem beszélhetünk a magyar identitás dominanciájáról. Először a vegyes házasságokból származó gyerekek neveivel foglalkozom. A névadás ugyanis egy fontos döntés a szülők részéről, a heterogám kapcsolatokban pedig a nemzeti identitás megnyilvánulásának egy fontos aspektusa.

A névadás

Az identitás átörökítésének legelső állomása a gyerek számára történő névadás. Egyik kiemelt fontossága abban rejlik, hogy az egyén a nevét átlagos esetben egész életén át megtartja, végigkíséri élettörténete során. A *nomen est omen* filozófiai és spirituális tartalma az ókorban meghatározó volt, de a magyarság körében is évszázadokon keresztül dominált. A gondolat központi eleme, hogy az egyén identitásának lényegét, személyiségének magvát egy szóban – az adott egyén nevében – össze lehet foglalni. A gondolat a keresztény kultúrkörben ugyanúgy fellelhető, elég csak a kiemelkedő Bibliai személyiségekre gondolnunk: Jézus (Yeshua), a szabadító, Péter (Petrosz), a kőszikla, az alap. A magyar népi hagyományokban is fontos szerepet tölt be a névadás, a szülők vagy a nagyszülők nevének továbbörökítése évszázados hagyományokra tekint vissza.

A névadás társadalmi vonatkozásai szintén kiemelt jelentőséggel bírnak. Szerepe hasonló egy nemzet elnevezéséhez, magában foglalhatja a név mögött meghúzódó értékek és normák rendszerét. Egy adott egyén magyar vagy szerb keresztneve tükrözheti a nemzeti identitását, valamint jelezheti, hogy elsősorban melyik nemzetiséghez kötődik. Jelentőségének azonban korlátai is vannak, mivel nem az adott egyén, hanem a szülők választásán alapul. A vegyes házasságok vizsgálata esetében azonban pont ez a cél, mivel

a szülők (a vegyes házasságra lépő pár) döntéseit ismerhetjük meg általa. Ha a gyereküknek magyar nevet adnak, akkor esetükben valószínűleg a kisebbségi identitás dominál, ha pedig szerb nevet, akkor a többségi. Egy nemzetközi név választása viszont középútat jelent, és jelzi, hogy a szülők egyik identitás felé sem hajlanak igazán.

A magyar–szerb vegyes házasságok esetében a névadásnak három lehetséges módja van. Az egyik a szerb név választása, ekkor értelemszerűen a szülők szerb nevet adnak a gyereknek. Ez lehet olyan szerb név, amelynek nincs magyar megfelelője (pl. Predrag) vagy magyar megfelelővel rendelkező név is (pl. Nikola – Miklós). A nemzetközi nevek választása, amelyek mindkét nyelvben megtalálhatók (pl. Milán) egy köztes megoldást jelenthet. Ezekből azonban nagyon kevés van, így a választék elég csekély. A harmadik lehetőség pedig a magyar név választása, ahol az első esethez hasonlóan lehet csak a magyar nyelvben előforduló név (pl. Enikő), és szerb megfelelővel rendelkező név (István – Stefan).

„Hát úgy beszéltük meg, hogy én magyarul beszélek a kisfiunkkal, ő pedig szerbül beszél vele, úgyhogy most két nyelven tanul egyszerre. Uroš, Uroš lett a neve. Hát, hogyha lehet, akkor kétféle nemzetiségűnek, mivel ő Magyarországon született, elsődlegesen magyar állampolgár. Még nem igazán (beszél), de mind a két nyelven szavakat már mond egyformán. Az óvodát szerbül fogja kezdeni, az általános iskolát nem tudjuk, azt még nem beszéltük meg. (A szomszéd faluban) szeretnénk, hogyha járna óvodába majd.” (28NM1)

„Tehát neki az a vezetéknéve, most például a gyerek nevérol, ha beszélünk, neki ugye az vezetéknéve, hogy Nikolić, tehát inntől kezdve én már nem adhatok neki egy tiszta magyar nevet, mert nem megy a kettő jól. És nekem csak annyi volt kikötésem, hogy szerb név lesz választva a kisfiunknak, de nem egy olyan nagyon cifra szerb név, amit magyarul esetleg nehezebb lenne kimondani, tehát ez volt egy kifogás. Na, most neki tetszett az a név is, hogy Srboslav, de nekem az nem, mert magyarul az tényleg nem... nem lehet szépen kimondani, holott a Darko, mert úgy hívják a kisfiunkat, hogy Darko, az már könnyebb. Vagy Ivan is szóba jött, az is magyarul jobban ki lehet mondani.” (29NM1)

Azokat az interjúalanyokat, akik olyan nevet választottak a gyerekeiknek, amelyek csak a szerb nyelvben fordulnak elő, az asszimilánsok csoportjába soroltam. Az itt előforduló neveknek nincsenek valódi magyar megfelelői, és a magyar nyelv számára idegennek tűnnek. Az első idézett interjúalany a névhez kötődő asszimilációt a gyerek magyar állampolgárságával ellensúlyozza. Az óvodát viszont szerb nyelven fogja kezdeni a gyerekük, ami a szomszédos faluba történő utazással jár. Ez esetben az asszimiláció kezdeti jeleit figyelhetjük meg. A második idézett interjúalany és férje szintén szerb nevet választott a gyerekének, mivel nem szeretne volna, ha a szerb vezetéknév mellé egy magyar

keresztnev társul, mivel ez – véleménye szerint – diszharmóniát eredményezett volna a fia nevében. Az interjúalany tehát egy olyan név mellett döntött, aminek ugyan nincs magyar megfelelője, azonban nem teljesen idegen a magyar nyelv számára, valamint könnyen kimondható.

Ezekben az esetekben megfigyelhetők az asszimiláció jelei. Az egyértelműen szerb keresztnev választása tükrözheti a család gondolkodásmódját, ami a szerb dominancia felé tolódott. Ez természetesen nem jelent determinisztikus asszimilációt, azonban annak kezdeti jeleként értelmezhető. Ha később szerb nyelvű oktatási intézmények mellett döntenek, ami a választott szerb név velejárója lehet, az még inkább a szerb nemzeti identitás irányába mozdítja el gyereük identitását. Ebben az esetben a kisebbségi identitás átörökítése egyáltalán nem, vagy csak részben tud megvalósulni.

„Hát univerzálisat, ami még magyarban is elmegy, meg a szerbben is. Olyan valami... mondjak példát? Szonja például, fiúban most a magyaroknál nagyon elterjedt a Milán, nekem az is tetszik, az is ilyen is lehet, olyan is lehet, ez a kettő már megvan.” (27NM0)

„Hát azt úgy, közösen beszéltük meg, olyat, ami nemzetközi név.” (44FM3)

A nemzetközi nevek választása középutat képezhet a magyar és szerb nevek közt. Ebben az esetben a magyar és a szerb fél számára is enyhén idegenként hat az adott név, azonban beleillik mindkét nyelv rendszerébe. Szintén egy alternatíva a mindkét nyelvben előforduló nevek használata, ezekben az esetekben azonban kicsi a választék. A köztes megoldás választása hidat képezhet a két nemzeti identitás között. A gyereük szabadon döntheti el, hogy melyik identitás irányába fog elmozdulni. Egy ilyen név választásából a felek közti viszonyra is következtethetünk, ugyanis ez esetben egy egyensúlyi helyzetet feltételezhetünk, amely mindkét irányba elmozdulhat.

„Könnyen, meg az első kislányt én választottam, a második nevét ő, az idősebb Ivett, a kisebb Lenke.” (53NM2)

A harmadik kategóriába a magyar nevet választó interjúalanyokat soroltam. Esetükben a kettős identitás figyelhető meg, mivel a szerb nyelv ismerete mellett (az interjúalanyok közt egyetlen esetben sem fordult elő, hogy a magyar fél ne beszélt volna szerbül) a gyereük magyar neve révén a magyar identitás is jelen van a családban. Ez lehetőséget teremt a kisebbségi identitás továbbörökítésére. Ezekben az esetekben a magyar identitás komoly jelenlétére következtethetünk, ami akár domináns szerepet is betölthet a családban. A névadás kérdésében azonban fontos kiemelni, hogy a jelentősége nem akkora, mint a nyelvhasználaté, vagy a felvállalt identitásé.

„Az új házunkat meszeltettük be, és volt itt egy piktor, i betűvel beszélt, igazi kun magyarsággal. Anyám mondta, hogy na, hát ez egy igazi magyar ember, ez a beszédéről is hallatszik. Később kiderült, hogy Vulíćević Cvetonak hívták, a nagypapa volt szerb.” (72FM2)

Az idézett történetből is látható, hogy a névadás szerepe nem determinisztikus, tiszta szerb névvel is rendelkezhet valaki magyar identitással, ami fordítva is igaz, egy magyar nevű egyénnek is lehet szerb nemzeti identitása. A névadás tehát vitathatatlanul fontos szimbolikus jelentéssel bír, a hatása azonban nem elsődleges az egyén nemzeti identitásában.

„A kislányom, az első, vagyis hát most már nagylányomnak, ott ő választotta a nevet... Hát én pedig abba beleegyeztem, azzal, hogy... az az igazság, hogy én más nevet szerettem volna, és akkor mondta, hogy én... a nagylányom, ő Mila, és akkor én Petrát szerettem volna, és mondta, hogy csúnya lesz a hangzása, úgyhogy akkor keressünk valamit, ami normálisabban hangzik. Őneki... az volt a szempont, hogy ne ezek az új, modern nevek legyenek, az ilyen olyan háziállatnevek, amik most mennek. Hanem hogy egyházilag, ugye elfogadott név legyen, és akkor így a Mila, ami megint csak szerbül, magyarul a hangzása is szinte hasonló... Őneki (a kisebbiknek) én adtam a nevét, ő meg Lilla lett. Na, itt volt egy kis ilyen igen nem. A Lilla nekem onnan jött, hogy volt egy... Szabadkán egy nővér, és ő volt nekem a példaképem... Ő azért nem akarta a Lillát, mert hogy hasonló a két név, hogy nem fogjuk, hogy majd a gyerekek... nem hallgatnak a nevükre, mert Lilla, Mila, Lilla, Mila. És akkor itt volt egy kicsi, hogy hát nézzünk másik nevet, de én kötöttem az ebet a karóhoz, úgyhogy ő így lett Lilla. Mert megint csak azt néztem, hogy az Lilla is szerbül, magyarul... meg hát ugye nézem, hogy a vezetéknevéhez, a Šehovichez ugyanúgy passzoljon, tehát ne legyen azért nagy eltérés.” (41NM2)

A névadás nem sikerül mindig zökkenőmentesen. A fenti idézetből látható, hogy a feleség magyar, a férj viszont szerb nevet szeretett volna adni a gyerekeknek. Feltételezhető, hogy a férj fő célja a szerb névválasztás volt mindkét gyerek esetében. A feleség az első alkalommal engedett, és az idősebb lány szerb keresztnévet kapott, a fiatalabb esetében azonban az anya a magyar nyelvhez közelebb álló nevet választott, ami mellett ki is tartott. Így egy egyensúlyi helyzet alakult ki, az idősebb gyerek szerb, a fiatalabb viszont magyar keresztnévvel rendelkezik.

Mivel a névválasztás a szülők döntése, ezért csak egy iránymutatás a nemzeti identításban, a név birtokosa szabadon dönthet saját identitásáról, a nevétől gyakorlatilag függetlenül. A névadás emellett lehet az identitás egy szimbolikus kifejezése, mivel több interjúalany is beszámolt róla, hogy magyar nevet választottak gyerekeknek, később

azonban szerb nyelvű iskolába írták be. Ezekben az esetekben a névadás szimbolizálja a magyar identitást, a többi (a nemzeti identitást nagyobb mértékben meghatározó) választás azonban a szerb identitás mellett történt. Ezekben az esetekben a névadásnak nincs további identitást meghatározó funkciója, csupán szimbolikus megjelenítése a gyerek kisebbségi identitásának.

Az iskolaválasztás

A tankötelezettség miatt a gyerekek átlagosan 12 évet töltenek el a különböző alap- és középfokú tanintézményekben, ami az egyetemi képzéssel együtt 17–20 évre is kitoldódhat. Ez egy átlagos életút során sem számít rövid időnek, különösen ha figyelembe vesszük, hogy ezek az évek a legfiatalabb életszakaszt ölelik fel, amikor az identitás a kialakulás szakaszában van. A gyerekek az iskolában sajátítják el az alapvető ismereteket, az pedig különösen meghatározó, hogy ez milyen nyelven történik. A magyar nyelvű tanintézményekben a gyerekek a magyar nyelvvel, irodalommal és kultúrával ismerkednek meg elsősorban, a szerb nyelvű iskolákban pedig a szerb nyelvvel és kultúrával. Ez nagy hatást gyakorol a nemzeti identitás alakulására. A kapcsolatháló alakulását is nagymértékben befolyásolja az oktatási rendszer, hiszen az első barátságok, és akár az első szerelem is itt alakul ki. A fiatal életszakaszban a kortárs csoport nagymértékben alakítja és formálja az egyén identitását, ezért annak nemzeti összetétele egyértelműen meghatározó. Egy zömében szerb baráti kör a szerb nemzeti identitást, egy magyar viszont a magyar nemzeti identitást erősíti. Egy vegyes házasság során tehát az iskola megválasztása gyakorlatilag a gyerek nemzeti identitásának kiválasztását is jelentheti.

A szerbiai oktatási rendszer

Az iskolaválasztás megértéséhez elengedhetetlen a szerb oktatási rendszer minimális ismerete, ezért röviden bemutatom a felépítését. A szerbiai oktatási rendszer hasonló a magyarországihoz, azonban jelentős eltérések is fellelhetők. Az óvoda és az általános iskola felépítése gyakorlatilag megegyezik a magyarországiával, és ez a középfokú képzésről is elmondható. Az első nagy különbség a középiskola végén jelentkezik, mivel Szerbiában nincs érettségi rendszer, az egyetemekre történő bekerülés pedig nem központilag történik, minden egyetem maga szervezi a felvételi vizsgákat és határozza meg a bekerülést.

feltételeit. Szerbiában nem vezették be a bolognai rendszert, ezért az egyetemi képzés osztatlan formában történik.

Szerbiában valamilyen formában mindig volt magyar nyelvű oktatás, azonban jelentős különbségek vannak az egyes oktatási szintek között. Az általános iskola a tömbmagyarság területein gyakorlatilag mindenütt elérhető magyar nyelven, a szórványban azonban ez már nehezen megvalósítható. Az apró szórványtelepülésekről gyakran félórás utazással lehet csak elérni a legközelebbi általános iskolát. Egy itt létrejött vegyes házasságban pedig nagyfokú érdekérvényesítésre és meggyőző erőre van szükség, ha a magyar partner a saját nyelvén szeretné taníttatni a gyermekét, mivel a szerb iskola helyben van, a magyar pedig csak ingázással érhető el. A 2000-es években gyakori osztály- és iskolabezárások pedig csak rontották az amúgy is nehézségekkel küzdő magyar oktatási rendszer helyzetét. Viszonyítási alapként érdemes megjegyezni, hogy ebben az időben Koszovóban (ahol a szerbek élnek kisebbségben és az albánok képezik a többséget) a szerb állam 22 szerb tanulóért egy egész középiskolát tartott fenn,⁸ Délvidéken ennyi magyar tanuló esetében pedig már az általános iskolás osztálybezárást fontolgatták. A középiskolai oktatás Szerbiában nem kötelező, az általános iskolai viszont igen. A helyzet az utóbbi években valamelyest javult, a megalakult Magyar Nemzeti Tanács jelentős pénzeket fordít a magyar nyelvű oktatás finanszírozására.

Az általános iskolákban zajló nyelvoktatás is eltér a magyarországi gyakorlattól. Szerbiában a szerb nyelv tanulása mindenkinek kötelező, a magyar nyelvű oktatási intézményekben, mint nem anyanyelvet tanítják a magyar diákoknak. Esetükben anyanyelvként a magyar nyelv szerepel. Környezetnyelvként a szerb diákok nem tanulnak magyarul, számukra még választható tárgyként sem szerepel a tantervben, még a magyar többségű településeken sem. A magyar oktatásban ebből kifolyólag nagyobb az óraterheltség, mivel egy tárggyal több szerepel a tantervükben, emellett a történelemórákon többletanyagként tanulják a magyar történelmet, a kötelező szerb történelem mellett. A szerb nyelv oktatása Délvidéken nagyfokú sikertelenséggel zajlik, mivel a diákok jelentős része nem, vagy csak alig ért szerbül. Aki sikeresen elsajátítja a szerb nyelvet, az ezt nem az iskolában teszi meg, hanem otthon, vagy a baráti körében. A sikertelenség oka nem a pedagógusokban keresendő, hanem a nyelvoktatás módjában. A szerb nyelvű tankönyvekben nyelvtani leckék és irodalmi olvasmányok szerepelnek, amiket többnyire fejből kell megtanulni. Az irodalmi szövegek nagy része több évszázaddal ezelőtt született, ezért

8 Gyémánt Richárd – Petres Tibor: *A Koszovói Köztársaság, Európa legfiatalabb állama*. JATEPress: Szeged, 2008.

nyelvezetük archaikus,⁹ emellett gyakran előfordulnak tájsházásokban íródott szövegek is. Az élő beszédre és dialógusokra viszont nem fordít figyelmet a tanterv. A hétköznapi beszélgetések során emiatt az iskolában tanultakra csak erősen korlátozott mértékben lehet hagyatkozni.

A magyar nyelvű középiskolákban a magyar és a szerb nyelv oktatása az elemi oktatáshoz hasonlóan zajlik. A középiskolákba történő felvételizés központilag történik, egy felvételi vizsga és az általános iskolás bizonyítvány alapján. Szerbiában két magyar nyelvű középiskola működik, emellett 38 olyan középiskola van, ahol a szerb nyelv mellett magyarul is zajlik az oktatás. Ezekben az intézményekben a magyar osztályba iratkozó tanulók magyarul, a szerb osztályba iratkozók pedig szerbül tanulnak. Magyar nyelven azonban a legtöbb képzés nem indul minden évben, egyes szakokon csak kétfévente nyílik magyar nyelvű osztály. Aki tehát magyarul szeretné elvégezni ezeket a szakokat, előfordul, hogy egy évet várnia kell az indulásra. Az osztályokba való bekerülés a felvételin szerzett pontok alapján történik, és egy diák akkor kerül be a kívánt osztályba, ha eléri a meghatározott ponthatárt. Megfigyelhető azonban, hogy a magyar nyelvű szakokra jelentősen magasabb a központilag meghatározott ponthatár, mint a szerb szakokra, ennek következtében pedig a magyar osztályokba nehezebb bekerülni, mint a szerbekbe.

Szerbiában nincs magyar nyelvű felsőoktatási intézmény, és teljesen magyar nyelvű szakok sem. Szabadkai főiskolákon és az Újvidéki Egyetemen több kurzus is hallgatható magyar nyelven, ezek száma azonban a felsőbb évfolyamokon fokozatosan csökken. Aki magyar nyelven szeretné végezni az egyetemi tanulmányait, az csak Magyarországon teheti ezt meg. A magyarországi intézmények elszívó ereje nagy, mivel a magyarországi tanulás olcsóbb, mint a szerbiai, emellett a magyarországi egyetemek presztízse is magasabb. Szerbiában további nehézséget jelent a sok apró magánegyetem, amelyek államilag nem akkreditáltak. Az ide való bekerülés könnyebb, a közsférában azonban nem fogadják el az itt kiállított okleveleket. A szerb oktatási rendszer további sajátossága a honosítási eljárás. Ha valaki külföldön végezte a felsőfokú tanulmányait, akkor diplomájával csak egy központilag szervezett honosítási eljárás elvégzése után tud elhelyezkedni. A procedura viszonylag drága és lassú, azonban kötelező azok számára, akik a közsférában szeretnének dolgozni. Paradox módon minél magasabb fokozattal rendelkezik az igénylő, annál drágább és nehezebb a honosítási eljárás. Egy alapszakos diploma honosítása

9 Viszonyításként ezt úgy érdemes elképzelni, mintha Magyarországon a külföldi diákokat a *Halotti beszéd* és az *Ómagyar Mária-siralom* alapján akarnák megtanítani a magyar nyelvre. Az oktatás során használt szerb irodalmi szövegek egyébként stílusukban és témájukban is az említett magyar művekhez állnak közel, fő témájuk a gyász és a szenvedés.

100–200 000 Ft, egy doktori fokozat honosítása viszont már 500 000 és 1 000 000 Ft között mozog, mivel az eljárás díja mellett a disszertációt is szakfordítóval kell szerb nyelvre fordíttatni. Figyelembe véve, hogy a szerbiai fizetések jóval alacsonyabbak a magyarországiaknál, ez a pénzbefektetés anyagilag sohasem fog megtérülni. Az eljárás emellett az Európai Unió alapelveivel is ütközik, mivel a külföldi okleveleket még Europass melléklettel sem fogadják el. Ezért ezt az eljárást Szerbia uniós csatlakozása esetén meg kell szüntetni, erre azonban a közeljövőben előreláthatólag nem kerül sor.

Az identitás átörökítése és az iskola

A tömbmagyarság területein a vegyes házasságban élő szülők magyar és szerb nyelven is taníttathatják gyerekeiket. Esetükben nagyon korán meg kell hozni a döntést, hogy milyen tagozaton történjen a beiskolázás.

„Lényegében szerintem az a mérvadó, hogy ki milyen nyelven végezi az iskolát, és akkor automatikusan olyan baráti kör is alakul ki körülötte.” (39NM1)

„Hát az közismert, hogy annak a kultúrának a gyökereiből szívogatják az erőt és a tudást, aztán amely iskolába járnak. Ha magyar nyelvűbe, akkor... előtérbe kerülnek a magyar népmesék, a magyar szokások, a magyar hagyományok, a magyar kulturális kincsek, örökségek. A magyar kézművesség, népművesség, népdalok, akkor annak lesznek a hordozói és viselői. Ellenkező esetben pedig hát a délszláv vagy szerb, nevezhetem akárminek, kultúrát szívják magukba és beszélhetnek remekül magyarul, de már gondolom, írni nemigen tudnak, kommunikálni meg magyarul beszélnek, de ott az a magyarság számára veszteség, ha magyar iskolába íratják, akkor inkább a gazdagodás reménye. Már csak azért is mondom, mert annyira fogunk, hogy már az a néhány gyermek is javíthat a statisztikákon. Látja már nincs is, hát csak ismerőseim vannak így, hogy vegyes házasságban élnek, azt tapasztalom, hogy amikor szerb fiatalember vesz el magyar leányt a magyar leány tér át a szerb nyelvre, és a családban már szerbül beszélnek.” (72FM2)

A vegyes házasságban élő szülők nagy része tisztában van az iskolaválasztás fontosságával. Az iskolával ugyanis a gyerekük baráti körének jelentős részét is meghatározzák. Emellett a nemzeti identitás és kultúra alapjait, valamint az ezek fejlődéséhez szükséges ismereteket is az iskolában sajátítja el a gyerek. Ez azonban nem az egyetlen motiváció, hiszen a szerzett tudás hasznosíthatósága és az iskola presztízse is nagymértékben befolyásolhatja a döntéshozatalt. A szülőknek több szempontot is figyelembe kell venni, és mérlegelni kell, hogy mi lesz a leghasznosabb a gyerekük számára.

Az iskolaválasztás során is elkülönítem az asszimilánsokat, a köztes megoldást keresőket és a kettős identitással rendelkezőket. Az asszimiláns családok szerb nyelven iskoláztatják a gyerekeiket. A második, köztes kategóriába azok kerülnek, akik vegyesen, iskolát váltva taníttatták a gyerekeiket. Például a gyerekek az általános iskolát magyarul, a középiskolát viszont már szerbül végezték el. Az oktatási életszakasz hossza miatt ebben a kategóriában sok variáció lehetséges. A harmadik csoportba a kettős identitásúak kerülnek. Ők végig – vagy ameddig ezt az oktatási rendszer megengedte – magyar nyelven taníttatták a gyerekeiket.

Az asszimilánsok

Az asszimilánsok csoportjába tartozó szülők közt elvált, egyedülálló anyukák és házasságok egyaránt előfordulnak. A gyerekeiket végig szerb nyelven iskoláztatták, a motivációjuk pedig sokféle lehet. A következőkben ezeket tekintem át.

„Én mondtam, hogy szerb iskolába járjon, mert könnyebben fog boldogulni szerbül mégiscsak, és szerb iskolába járt, annyi volt az egész. De a lányom perfekt beszél magyarul.”
(70FM2)

Egyes esetekben nem a szerb fél, hanem a magyar szülő az, aki a szerb iskola választása mellett dönt. A fent említett interjúalany esetében a településen mind magyar, mind pedig szerb nyelven elérhető volt az óvoda és az általános iskola is, ők pedig a szerb tagozat mellett döntöttek. A szerb félnek nem volt szüksége a szerb iskola mellett érvelni, mivel a magyar fél vetette fel a szerb iskola lehetőségét mint jobb karrier kiindulópontot. Ezekben az esetekben a nyelvismeret döntötte el a kérdést, mivel a magyar szülő véleménye szerint a szerb nyelvvel sikeresebben tud majd elhelyezkedni a gyerekük. Ez a motiváció csak a felsőoktatásban tud igazán megvalósulni, mert a kiemelten választékos szókincsre, és a szakszavak ismeretére az egyetemen, vagy a főiskolán van igazából szükség. Az otthon elsajátított szerb szókinccsel nagy valószínűséggel nem lenne gondja a gyerekeknek a munkaerőpiacon, mivel a szerb köznyelv ismerete bőven elegendő a munkavállaláshoz. A felsőoktatásban és az értelmiségi pályán azonban vitathatatlanul előnyt jelent a gazdag szókincs. Ez persze csak abban az esetben igaz, ha Szerbiában végzik a gyerekek a felsőoktatást.

„Igen, Zelka az Szabadkán dolgozik, egyedül neveli a lányát. 11 évet töltötte, Szabadkán jár iskolába a kislány, ötödikes, szintén perfekt beszél magyarul, szerbül. Magyar volt az

apja, de elhagyta, és akkor Zelka meg úgy gondolta, hogy nekünk úgyse lesz annyi pénzünk, hogy ő külföldre menjen tanulni, és szerb iskolába íratta, mert óvodába is szerb óvodába járt, de perfekt beszéli a kislány mind a két nyelvet, úgyhogy nyugodtan átmehetne magyar tagozatra is.” (75NM2)

A felsőoktatás mint motiváció egy elvált szülő esetében is előkerült. A nagymama beszámolója alapján lánya az anyagi tőke hiánya miatt mondott le az unoka magyarországi taníttatásáról, ezért inkább szerb nyelven taníttatta. A magyar nyelvű általános és középiskolára ugródeszkeként tekintett a magyarországi felsőoktatáshoz, ami véleménye szerint elérhetetlen. Ezért az ugródeszkával meg sem próbálkozott, és szerb nyelven taníttatta a gyermeket. A döntést az információhiány is befolyásolhatta, mivel a magyarországi felsőoktatás költségei lényegesen alacsonyabbak a szerbiaiakénál, a külföldi tanulmányokhoz viszont a szükséges nagy anyagi ráfordítások gondolata társul még abban az esetben is, ha ez nem felel meg a valóságnak. Itt azonban más motivációkat is feltételezhetünk, mivel a döntés meghozatala előtt a kislány már szerb nyelven kezdte meg az óvodát, így a külföldi tanulás költségességének gondolata valószínűleg csak egy utólagos igazolása a szerb iskola mellett már a korábbiak során meghozott döntésnek.

„Az iskoláztatással kapcsolatban is egyetértünk, szerb iskolába fog járni, de nem azért van, mert én teljesen eldobtam az én magyar nemzetiségemet, hanem egyszerűen Szerbiában élünk, és én nem akarom őt hátránnyal indítani az életben, mert akármennyire is én itt megtanultam nagyon jól szerbül, de az még mindig nem ugyanaz, mint amikor valakinek az az anyanyelve. Az én kisleányom, ő tud magyarul is, de úgy gondolom, hogy itt él Szerbiában, tehát neki könnyebb kell hogy legyen a szerb nyelv, ahhoz, hogy ő esetleg itt könnyebben megtalálja magát, és könnyebben beilleszkedjen. De magyarul is tud.” (29NM1)

A nyelvhasználat több helyen is előkerül, a magyar és a szerb fél itt is egyetért abban, hogy a gyerek jobban boldogul majd Szerbiában, ha az államnyelven végzi a tanulmányait. Itt nagy valószínűséggel nem a nyelvhasználat az egyetlen befolyásoló tényező, mivel a kisebbségi státusz alapvetően alacsonyabb, mint a többségi. A magyar anyuka tehát a gyereke számára egy magasabb státuszt, ezáltal pedig jobb életésélyeket szeretne biztosítani. Véleménye szerint ennek a legegyszerűbb módja a szerb nemzeti identitás választása. Hangsúlyozza azonban, hogy a gyerek magyarul is beszél, annak ellenére, hogy elsősorban szerb identitással rendelkezik. A gyerekek számára történő magasabb státusz biztosítása sok magyar nőnél már a párválasztás fázisában is szerepet játszik, még ha nem is egyértelműen kimondott formában. A szerb férj választása ugyanis magában hordozza a gyerekek magasabb státuszának esélyét is.

„Magyarba jártak, csak azért, mert itt volt helyben. Én azt mondtam, hogyha itt lett volna szerb, biztos szerbbe íratom én, mert a jövő más, gondolom, könnyebb lett volna nekik, de aztán magyarba jártak középiskolába is. A nagyobb lányom az főiskolát fejezett, azt Belgrádban, ő ott járt aztán szerbül, de a nyelv nem volt nekik gond tényleg, nem... Jól beszélük a nyelvet, de nem akartam utaztatni, az az igazság. Elsőben ne utazzon még, úgyhogy ez csak ezért volt tényleg. Úgyhogy úgyis én jártam szülőértekezletre.” (62NM2)

A fent idézett interjúalany a köztes kategóriába tartozik, mivel a gyerekek az általános és középiskolát magyarul, az egyetemet viszont szerbül végezték, a motivációk alapján azonban az asszimilánsokhoz sorolom. Az anyuka elmondása szerint szerb iskolába akarta íratni a gyerekeit, ennek pedig csak az szabott gátat, hogy a településen nem volt szerb tagozat. Nem szeretne volna, ha a 6 éves gyerekeknek napi szinten ingáznuk kell a szomszédos településre, ezért úgy döntött, inkább magyar nyelven iskoláztatja őket. Mivel a férje nem tud magyarul, ezért a szülői értekezleteket is ő látogatta. Motiváció tekintetében itt is a gyerekek magasabb státusza került előtérbe, azonban ezt felülírta a földrajzi távolság, és az utazás nehézségei. A nő szavaiból enyhe büntudat érzékelhető, hogy a gyerekek jobban járhattak volna, ha szerb iskolába íratják őket. Elmondása szerint később azonban a gyerekeknek nem volt gondjuk a szerb nyelv felsőoktatásban történő használatával. Az otthon elsajátított szerb nyelvtudás tehát elegendő volt a továbbtanuláshoz.

A nemi szempontok is jelen vannak, a nőkre ugyanis több szerző¹⁰ szerint jellemzőbb identitásuk feladása. Ez az idézett interjúalanyok esetében is megmutatkozik. Ennek következtében pedig a gyerekük a szerb nemzet identitását fogja örökölni apjától. A jelenség mögötti motiváció a gyerekek számára történő magasabb társadalmi státusz biztosítása. Az asszimiláció ritkábban esetben ugyan, de a magyar férfi és szerb nő viszonylatában is jelen van.

„Hát ő szerbnek vallja magát az anyja után. Mert azt kérdezik tőle, hogy mi az anyanyelve, materni jezik, ociji jeziket senki sem kérdi. Érted? Tetőled sem kérdezik meg mi az apanyelved, hanem hogy mi az anyanyelved. Amilyen az anyja, olyan a gyerek, mert azt szokták mondani, hogy anya egy van, apa lehet tíz is. Hát nem? Meg szerb iskolába járt, hát nem mondhatja magyarnak magát. Szerb vallású. Úgyhogy ez, most az ura is szerb neki, úgyhogy most szerb.” (70FM2)

10 Mirnics Károly: Kétnyelvűség a vajdasági vegyesházasságokban. *Regio*, 1994. 5 (4). 117–127.; Qian, Zenchao: Options: Racial/ethnic identification of children of intermarried couples. *Social Science Quarterly*, 2004. 85 (3). 746–766.

Az idézett férfi interjúalany esetében egyértelmű, hogy a gyereke az anyja szerb nemzeti identitását örökölte. A magyar nők gyakran az apára hivatkozva választják gyerekük számára a szerb nemzeti identitást, mivel véleményük szerint az apa a meghatározó. A magyar férfiaknál viszont az anyanyelv hangsúlyozása figyelhető meg, szerintük ugyanis az anya a meghatározó, mivel ő tölt több időt a gyerekekkel. A nemzeti identitás hatása tehát erősebb, mint a nemi hovatartozásé, mivel a magyarok hajlamosabbak feladni saját identitásukat, és a szerb identitást választani gyermekeik számára. A nemek szerepe azonban nem elhanyagolható, mivel a magyar nők kisebb arányban örökölték át identitásukat, mint a magyar férfiak. Az elsődleges szempont tehát a nemzeti hovatartozás, mivel a kisebbségiek egyértelműen ritkábban örökölték sikeresen tovább identitásukat, mint a többségiek. A nemi identitásnak is jelentős szerepe van, a befolyása azonban sokkal gyöngébb, mint a nemzeti identitásé.

Az asszimilánsok csoportjába főként nők tartoztak, fő motivációjuk pedig a magasabb társadalmi státusz biztosítása gyerekük számára. Ennek érdekében nem örökölték tovább saját nemzeti identitásukat, hanem a férjük szerb identitását hagyják érvényesülni. Ez a jelenség a magyar férfiak körében is megfigyelhető, azonban valamivel kisebb arányban, mint a magyar nők esetében.

A köztes kategória

A köztes kategóriába tartozó interjúalanyok mindkét nyelven iskoláztatták a gyerekeiket. Tehát először magyar általános iskolába, majd szerb középiskolába írták őket, vagy ennek a fordítottja áll fenn. A gyerekek ebben az esetben mindkét nyelven tanultak az iskolas éveik során.

„A gyerekeim magyarul járták az általános iskolát, az egyetemet szerb nyelven, tökéletesen beszélnek a magyart és a szerbet is, tehát vegyes a beszédstílus, magyar szerbül.” (49NM2)

„Bojána magyar nyelvű iskolába járt óvodába is, általános iskolába is, középiskolába is, egyetemre szerb nyelven járt, és most Szabadkán jár óvónőképzőbe, azt pedig magyar nyelven. Tehát vegyesen, de ők magyar nyelven tanulnak, magyar tagozaton.” (50NM2)

„A lányom az magyarul, csak magyarba járt, a fiam az óvodába magyarul ment, és aztán meg a szerbbe, meg az iskolát is, ezt a komputer szakot, ezt is szerbül végezte...” (59NM2)

A nyelvhasználat kiemelkedően fontos motiváció a két nyelven történő iskoláztatás során. Több szülő is beszámol annak fontosságáról, hogy a gyerekei mindkét nyelvet egyformán jól beszéljék, ezért az egyik iskolát magyar nyelven, a másikat pedig szerb nyelven végeztették velük. Ennek következtében – véleményük szerint – a gyerekeik egyformán jól beszélik mindkét nyelvet, és egyformán is ragaszkodnak mind a kettőhöz. A kétnyelvű iskoláztatás mögött tehát egy egyensúly megteremtésének motivációja áll, a szülők ezekben az esetekben fontosnak tartják, hogy mind a kisebbségi, mind pedig a többségi identitás jelen legyen a gyerekek életében. Az asszimiláció esélye itt is fennáll, azonban sokkal kisebb mértékben, mint az asszimilánsok esetében. Ebben az esetben a gyerekek a későbbiek során szabadabban dönthetnek saját identitásuk felől.

A kettős identitással rendelkezők

A kettős identitással rendelkezők körébe azokat az interjúalanyokat sorolom, akik magyar nyelven iskoláztatták a gyerekeiket. Ezekben az esetekben a gyerekek az elejétől a végéig magyar nyelven végezték tanulmányaikat, vagy a szülők magyar iskolába tervezik küldeni őket.

„Hát úgy tervezzük, hogy magyar nyelven, mivel valószínű, hogy én fogok vele tanulni, ezért akkor, hogy... mégis csak ugye én szerb nyelven nem tudnám annyira a tananyagot ugye átadni neki, mint magyarul, úgyhogy ez valószínű így a legmegfelelőbb.” (30NM1)

A magyar iskola mellett egy fontos érv a gyerekekkel történő tanulás. Az interjúalany véleménye szerint a gyereküknek – ahogy általában minden gyereknek – szüksége lesz a szülei segítségére a házi feladatok elvégzése során és a tanulásban. Ez a feladat pedig az anyára, és nem az apára hárul, mivel pedig a legtöbb esetben az anya a magyar nemzetiségű, ezért magyarul tud neki igazán segíteni. Ha szerb iskolába küldik a gyereket, akkor az anyukának nehézségei lehetnek a segítségnyújtásban, ugyanis neki magyar az anyanyelve, nem pedig szerb. Véleménye szerint akármennyire jól beszéli a szerb nyelvet, nem tudna megfelelő segítséget nyújtani gyerekének, ezért a legmegfelelőbb, ha magyar nyelven taníttatják.

„Arról nem beszélünk, hogy ha az érdekel, hogy ez a nyelv dolog, meg a sulis, meg ilyesmi, nem tudom, én elég sokat gondolkozok ezen ugye, és én igazából nem vagyok egy nagy magyar. De fontosnak tartom azt, hogy tudja a gyerek a nyelvet, és hogy ápolja a kultúrát és a nyelvet, és azt nem lehet máshogy megtenni itt nálunk, csak úgy, hogyha a gyereket magyar

iskolába íratod be ugye, mert a környezetnyelvet azt előbb-utóbb elsajátítja, viszont az anyanyelvet olyan szinten nem tudja majd ápolni, tehát anyanyelvi szinten, hogyha nem olyan nyelven tanul. És akkor itt még van egy nagyon nagy gyakorlati probléma, az viszont az, hogyha te nem tudsz a gyerekekkel tanulni otthon, meg nem tudod elvégezni a házi feladatot, akkor az apja hogy fogja vele megcsinálni.” (34NM1)

A gyerekekkel történő tanulás egy másik interjúalanynál is előkerül, és ő is hasonló véleményen van. Mivel nem szerb anyanyelvű, ezért jobban tud segíteni gyerekének, ha magyar iskolába küldik őt. Ebben az esetben azonban nem ez a fő motiváció. Az interjúalany elmondása alapján a magyar nemzeti identitása nem játszik kiemelt szerepet az életében, azonban fontosnak tartja, hogy a gyereke megtanuljon magyarul. Itt egy fontos aspektust figyelhetünk meg, történetesen a szórvány és a tömb közti különbséget. Az interjúalany ugyanis a szórvány területéről származik, ez pedig látásmódját is befolyásolja. A szórványban a szerb többség miatt a gyerek mindenképpen meg fog tanulni szerbül, annak ismerete nélkül ugyanis nem tudna boldogulni, még a hétköznapi tevékenységek során sem. Magyar nyelven pedig csak a rokonok egy részével, esetleg a barátokkal tud kommunikálni, tehát megfelelő szinten elsajátítani csak az iskolában tudja. Ha szerb nyelvű iskolába küldenék, valószínűleg minden kapcsolatát elveszítené a magyar nyelvvel, a nemzeti identitása pedig egyértelműen a szerb identitás felé tolódna. Ez esetben tehát a magyar nyelvű iskolaválasztás fő motivációja a magyar identitás sikeres átörökítése.

A kettős identitásúak csoportjába tartozók fontosnak tartják átörökíteni kisebbségi identitásukat utódaik számára. Ennek kulcsmomentumaként tekintenek az iskoláztatásra, mivel egyébként a gyerekek nehezen sajátíthatná el a magyar nyelvet, ami a magyar nemzeti identitás egyik alappillére.

Összegzés

A nemzeti identitás átörökítése kiemelt fontosságú kérdés a vegyes házasságok terén. Ha a kisebbségi identitás nem öröklődik tovább, az hosszú távon az adott nemzetiség megszűnéséhez vezet. A heterogám házasságokban az asszimiláció erőteljesen megfigyelhető, a gyerekek sok esetben a többségi nemzethez kötődnek jobban. A kisebbségi identitás eltűnése ellentmond a társadalmi kohéziós elméletnek, az asszimiláció fázisai pedig megfigyelhetők az identitás átörökítése során. A kettős identitás vitathatatlanul jelen van, a többségi társadalom vonzása azonban inkább az asszimiláció valamely formáját erősíti az identitás átörökítése során.

Az asszimiláció az identitás átörökítése kapcsán figyelhető meg a leginkább. A szórvány és a tömb közti különbség az átörökítés során is megmutatkozik. A szórványban a magyar identitás átörökítése sokkal nagyobb akadályokba ütközik, mint a tömb területén. A városi szórványban ez könnyebben megoldható, mivel a magyar nyelvű iskoláztatás itt általában biztosított, a szerb identitás részéről érkező nyomás azonban itt is jelentkezik. A kis településeken azonban már jóval nagyobb erőfeszítésre van szükség mind a szülők, mind pedig a gyerekek részéről, ha a gyerek magyar iskolába jár, ugyanis ez gyakran csak ingázással oldható meg. Az asszimiláció tehát jóval nagyobb arányú a szórványban, mint a tömb területein.

Az asszimiláns csoportba sorolt interjúalanyok szerb nyelven iskoláztatják a gyerekeiket. Szerb nevet választanak számukra, az identitás átörökítése során pedig szintén az ő identitásuk lesz a domináns. A köztes kategóriába tartozók a névadás területén nemzetközi neveket választanak, iskoláztatás terén pedig magyar és szerb nyelven is taníttatják gyerekeiket. A kettős identitás kategóriájába sorolt interjúalanyok magyar nevet adnak gyerekeiknek, és az iskoláztatás terén magyar nyelven taníttatják őket. A névadás és az iskolaválasztás között azonban nem áll fenn egyértelmű kapcsolat. Az asszimilánsok fő motivációja a gyerekük későbbi magasabb társadalmi státusza, a köztes csoportba tartozók pedig a családon belüli egyensúlyt helyezik előtérbe. A kettős identitásúak fő motivációja az, hogy a gyerekük valamilyen szinten megőrizze a magyar identitását.

MOLNÁR CSONGOR

VÁLASZTÁSOK A JÁRVÁNY IDEJÉN. PARLAMENTI, TARTOMÁNYI ÉS HELYI ÖN- KORMÁNYZATI VÁLASZTÁSOK SZERBIÁBAN

Szerbiában 2020. június 21-én választásokat tartottak, egyszerre három – köztársasági, tartományi és a helyi önkormányzati – szinten. Az idei választások nemcsak emiatt bizonyultak rendhagyónak, hanem azért is, mivel ezek voltak az első választások Európában, amelyeket közvetlenül a koronavírus okozta járványhelyzet csillapodása után tartottak meg.

Jelen munka arra tesz kísérletet, hogy a 2020-as szerbiai választásokat bemutassa. A dolgozat kitér azon eseményekre és tényekre, amelyek meghatározták és a jövőben is meg fogják határozni Szerbia politikai közegét. Elöljáróban ismertetni szeretném a rendelkezésre álló szakirodalom alapján azt a jogi keretet, amely meghatározza a szerb választási rendszert. Ezt követően, a választások alapos megértésnek érdekében, szemléltetem a 2016-os előrehozott választások óta eltelt időszakot, különösen azokat a markáns tendenciákat, amelyek a szerbiai politika sarokkövei. Azokra a politikai folyamatokra gondolok, amelyek nemcsak az elmúlt négy évben, hanem időben sokkal messzebbre visszanyúlóan meghatározzák az ország előrehaladását. Ez követően rövid áttekintést szeretnék nyújtani a kampányról, valamint az azt megszakító járványról. A kormány járványkezelési lépéseiről is szólni szeretnék, hiszen a döntések komoly hatást gyakoroltak nemcsak a politikára, hanem a lakosság számára is súlyos következményekkel jártak. A jelen írásban természetesen ki fogok térni a vajdasági magyarságot érintő kérdésekre is. A Vajdasági Magyar Szövetség domináns szerepe megkérdőjelezhetetlen a vajdasági magyar politikai szférában, ezért is fontos megvizsgálni külön a magyar politika és a magyar közösség elmúlt négy évét, valamint jövőbeli kilátásait.

Az elmúlt évek mérlege

Szerbiában 1990-től tartanak többpárti, demokratikus választásokat. Az első demokratikus választásokon 1990-ben még kétfordulós rendszer volt érvényben. A választási rendszert 1992-ben módosították, és arányos választási rendszer lépett életbe. Az országot egy választókerületnek tekintik, 5% bejutási küszöb mellett versenyeztek a pártok a 250 megszerezhető mandátumért. A 2003-as előrehozott választások után a kisebbségi listákra már nem vonatkozott az 5%-os küszöb, ezen listák esetében természetes küszöb alapján osztották el a képviselői mandátumokat.¹ A mandátumok elosztásánál a d'Hondt-formulát használják. A természetes küszöböt úgy kapjuk meg, hogy az összes leadott szavazatok számát elosztják a 250 képviselői hellyel, ezt követően kiderül hány szavazatszámra van szükség egy mandátum megszerzéséhez. A kisebbségi lista által megszerzett szavazatokat pedig elosztják ez egy mandátumot eredményező számmal. A szerbiai politika egyik sajátossága, hogy az elmúlt 30 évben, az első demokratikus választások óta hétszer került sor előrehozott választásokra.² A Szerb Köztársaság alkotmánya szerint a köztársasági választásokat a köztársasági elnök írja ki, a helyi önkormányzati választásokat a Népképviselőház elnöke, a tartományi választásokat pedig a tartományi parlament házelnöke.³ A 2020-as választások előtt az 5%-os bejutási küszöböt 3%-ra módosították a többségi pártok számára. A kisebbségi listákra vonatkozó természetes küszöb is módosításra került, ezekről a későbbiekben részletesen is lesz szó.

Mielőtt megvizsgálánk a 2020. évi szerbiai választásokat, azok tétjét, összetettségét, mindenképp szükséges visszatekinteni az elmúlt négy évre, és megnézni, mi történt az 2016-os előrehozott választások óta. Négy évvel ezelőtt húsz lista mérkőzött meg 250 helyért a Szkupstinában. A húsz listából végül 12 került be a szerbiai parlamentbe. A 2016. április 24-i választásokon, akárcsak 2014-ben, a Szerb Haladó Párt került ki győztesként. Az SZHP úgyis győzedelmeskedni tudott, hogy az előző ciklusban megszerzett 158 mandátumából 27 helyet elvesztett. A képviselői helyek csökkenése igaz volt a második helyen befutó Szerb Szocialista Párt esetében is, amely az akkori parlamenti konstellációban – a korábbi 44 helyből – csak 29 helyet szerzett meg. A választásokon két lista is bekerült, amely az SZHP-től jobbra elhelyezkedő erőket képviselte. Újra képviseltette magát a parlamentben a Szerb Radikális Párt, élén a hágai Nemzetközi Törvényészék

1 Horváth László: Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában – megőrizte befolyását a vajdasági magyarság. *Kisebbségi Szemle*, 2016. 1 (2). 53–76, itt: 58.

2 Szabó Zsolt: *A Nyugat-Balkán parlamentjei*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2016.

3 Horváth, 2016. Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában, i.m. 56.

által egészségügyi állapota miatt ideiglenesen szabadlábra helyezett Vojislav Šešeljel. Az SZRP mellett ugyancsak bekerült a parlamentbe a Szerbiai Demokrata Párt és a Dveri alkotta koalíció is, akik szintén az oroszbarát, EU-ellenes vonalat képviselték. 16 helyet szerzett, a rövid ideig gazdasági miniszteri pozíciót betöltő Saša Radulović Elég volt! elnevezésű listája. Mandátumokat vesztett a 2014-es választásokhoz képest a Demokrata Párt is. A DP gyengülése a párton belüli töredezettségre és ellentétekre vezethető vissza. Április 24-e nemcsak a választások miatt lesz emlékezetes a szerb társadalom számára, hanem a Savamala, belgrádi városrészben történt illegális bontások miatt is.⁴ Aleksandar Vučić kormányfő az előrehozott választások szükségességét azzal indokolta, hogy a belpolitikai reformok és a 2014-ben elkezdett EU-csatlakozás sikeres végrehajtásához stabil és erős kormánykoalícióra van szükség.⁵

A 2016-os és a 2020-as választások közé esett a 2017-es köztársasági elnöki választás. A választás az SZHP köreiből bizonyult különösen sorsdöntőnek. Az akkori köztársasági elnök, a párt egyik alapítója Tomislav Nikolić újra jelöltetni szeretne volna magát. A lapok pártellentétekről írtak, ám Aleksandar Vučićnak sikerült maga mögé állítania a párt többségét. A valamikori kormányfő, mai államfő a választásokon a leadott szavazatok 55%-val győzni tudott az őt kihívó, volt ombudsman Saša Janković ellen. A részvételi arány 54%-os volt.⁶ Aleksandar Vučić lemondott kormányfői posztjáról, helyére Ana Brnabić, az addigi államigazgatásért és helyi önkormányzatokért felelős miniszter került. Ana Brnabić ezzel nemcsak az ország első női, hanem egyben az első nyíltan leszbikus miniszterelnöke lett. Kinevezését a kritikus hangok inkább politikai fogásnak ítélték meg, mintsem a nagyobb tolerancia jegyének. A nyugat-európai, valamint észak-amerikai sajtó amellet érvelt, hogy a valós hatalom ettől függetlenül Aleksandar Vučić kezében fog összpontosulni.⁷ A köztársasági elnöki választások nem csak a többségi társadalom megosztottságát tükrözték, de a magyar pártok közti törésvonalakat is megmutatták. A Vajdasági Magyar Szövetség és a Vajdasági Magyar Demokrata Párt a

4 A választások éjszakáján ismeretlen tettesek a Hercegovačka utcában található magántulajdonban levő épületek bontásába kezdtek. A bontással egyidejűleg a járőkelőket és éjjeli őrköt letartóztatták. Egyes vélemények szerint azért történt a bontás, hogy helyet tudjanak teremteni a kormány óriásprojektjének, a Belgrade Waterfront elnevezésű ingatlan beruházásnak. Ko je rušio Beograd i dalje bez odgovora. *Radio Slobodna Evropa*, 2016. április 28. Letöltés helye: slobodnaevropa.org; letöltés ideje: 2020. 07. 12.

5 Horváth, 2016. Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában, i.m. 56.

6 Újvidéken és Belgrádban kisebb volt a különbség. *Magyar Szó*, 2017. április 4. Letöltés helye: magyarszo.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 12.

7 Serbia's First Openly Gay Minister Makes History. *Radio Free Europe*, 2016. augusztus 10. Letöltés helye: www.rferl.org; letöltés ideje: 2020. 07.12.

kormányfőt támogatta.⁸ A előbbiekkal ellentétben a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége és az akkor újonnan alakult Magyar Mozgalom Saša Janković mellett állt ki.⁹

Az EU-csatlakozás a szerb politika visszatérő témája, és a kormánypárt kiemelt program-pontja. A csatlakozási tárgyalások 2014-ben kezdődtek, azóta a 35 fejezetből összesen 18 került megnyitásra.¹⁰ A megnyitott 18 fejezetből azóta a 25. Tudomány és kutatás, valamint a 26. Oktatás és kultúra című fejezetek ideiglenesen le lettek zárva.

A sikerek ellenére az elmúlt négy év nem szűkölködött olyan történetekben, amelyek úgy a társadalmat, mint a politikát is megosztották. A jogállamiság leépítésének vádjával a kormányon levő SZHP-nak folyamatosan szembe kell néznie. Számos külföldi elemzés kitért az állam és a kormánypárt, valamint a hatalmi ágak közötti határok elmosódására.¹¹ A jogállamiság és hatalomgyakorlás mellett a média is kulcskérdéssé vált. Az SZHP kormányzása alatt folyamatosan szóba került a médiatér leszűkülése, annak kisajátítása. A médiát ért támadások következtében tüntetésekre került sort. Újvidéken a Vajdasági Rádió és Televízióban történt elbocsátások miatt vonultak az emberek az utcára. Az ellenzék szerint a kormánypárt kisajátította a közszolgálati adókat, valamint egyéb televíziós csatornákat. A hagyományos, nyomtatott sajtó kapcsán is felmerültek a vádak. A kormánypárt a vádak ellenzéki médiatúlsúlyra hivatkozva vetette el. Természetesen nem ezek az egyedüli megosztó események, amelyek megrázták a szerbiai közhangulatot. Siniša Mali volt belgrádi főpolgármester, jelenleg pénzügyminiszter visszatérő botrányai,

8 A VMDP is Aleksandar Vučićot támogatja a szerbiai elnökválasztáson. *Vajdaság Ma*, 2017. február 18. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 12.

9 Az MM szerint Saša Janković a legjobb választás. *Vajdaság Ma*, 2017. február 21. Letöltés helye: vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 12.; A VMDK Saša Jankovićot támogatja az elnökválasztáson. *Vajdaság Ma*, 2017. március 7. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 12.

10 Megnyitott fejezetek: 5. Közbeszerzés, 6. Társasági jog, 7. Szerzői jog, 13. Halászat, 17. Gazdaság- és monetáris politika, 18. Statisztika, 20. Vállalkozás- és iparpolitika, 23. Bírósági és alapvető jogok, 24. Igazság, szabadság és biztonság, 25. Tudomány és kutatás, 26. Oktatás és kultúra, 29. Vámunió, 30. Külkapcsolatok, 32. Pénzügyi felügyelet, 33. Pénzügyi és költségvetési rendelkezések, 35. Egyéb: Szerbia és Koszovó kapcsolatainak normalizálása. Az Európai Bizottság összefoglaló elemzése óta, 2019 júniusában megnyitásra került a 9. Pénzügyi szolgáltatásokról és decemberben a 4. Tőke szabad mozgásáról szóló fejezet. *Commission Staff Working Document. Serbia 2019 report*. Letöltés helye: www.ec.europa.eu; letöltés ideje: 2020. 08. 24. Vö.: *Tenth meeting of the Accession Conference with Serbia at Ministerial level*, Brussels, 27 June 2019.; *Eleventh meeting of the Accession Conference with Serbia at Ministerial level*, Brussels, 10 December 2019. Letöltés helye: www.consilium.europa.eu; letöltés ideje: 2020. 09. 09.

11 Early Parliamentary Elections, 24 April 2016. *OSCE*. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2020. 07. 20.

a Krušik fegyvergyárat érintő eset,¹² de ide sorolható a Jovanjica-ügy is.¹³ Feszültséget váltott ki a koszovói, ellenzéki szerb politikus Oliver Ivanović meggyilkolása is 2018 tavaszán.

2018 novemberében, a dél-szerbiai Kruševacon ismeretlen tettesek megtámadták és megverték Borko Stefanovićot, a Szerb Baloldal (Levica Srbije) vezetőjét és társait. Az év márciusában megalakult a Szövetség Szerbiáért (Savez za Srbiju) nevű ellenzéki összefogás.¹⁴ Borko Stefanović megverése és a Szövetség Szerbiáért létrejöttéhez köthető az tüntetéssorozat, amely sikeresen tudta mobilizálni lakosságot, különösen a fővárosban, valamint a nagyvárosokban. A tüntetéseken az ellenzéki pártok többsége képviseltette magát. A fent már említett eseményekre reflektálva a tüntetések alatt komoly követelésekkel állt a hatalom elé. A parlament külön ülésén, amelyen a szlovén miniszterelnök, Borut Pahor tartott beszédet, az ellenzéki pártok a tüntetéseket támogatva, bojkottra szólítottak fel, majd kivonultak a parlamentből. A Demokrata Párt képviselői előtte a szlovén miniszterelnöknek egy nyilatkozatot nyújtottak át, amelyben az őket ért támadásokról számoltak be. Az ellenzéki pártok közül a Vajdasági Szociáldemokrata Liga, a Szerb Radikális Párt, a Szandzsáki Demokratikus Akció, valamint a Liberális Demokrata Párt tagjai nem vettek részt az akcióban. A későbbiekben a Vajdasági Szociáldemokrata Liga képviselői támogatásukról biztosították a tüntetőket, viszont kihangsúlyozták, hogy nem támogatják az ellenzék egy táborba való tömörülést egy konkrét, kidolgozott cél nélkül.¹⁵

12 Nebojša Stefanović belügyminiszter személye kormánypárton kívül mélyen megosztó és számos botrány köthető nevéhez. Először a doktori disszertációja miatt került a figyelem középpontjába. A disszertáció esetében a plágium vádja merült fel. A vádat végül az Megatrend magánegyetem szenátusa elvetette. Stefanović megtarthatta doktoriját. A Krušik fegyvergyár kapcsán elhíresült ügy is a nevéhez köthető. Az ügyet a fegyvergyár egyik munkása szivárogtatta ki, akit végül a rendőrség letartóztatott. Branko Stefanović, a belügyminiszter édesapja, a GIM cég képviselőjeként részt vett a Szaúd-Arábiával történő fegyverkereskedelemben, valamint a belügyminisztérium munkatársaival együtt utazott Olaszországba. Stefanović édesapjával szemben a fegyverkereskedelem és hatalommal való visszaélés vádja merült fel. Nebojša Stefanović belügyminiszter tagadta az esetet, valamint ellene és családja elleni támadásként értelmezte azt. *Firm Linked to Minister's Father Paid Less for Arms. Balkan Insight*, 2019. szeptember 19. Letöltés helye: www.balkaninsight.com; letöltés ideje: 2020. 07. 12.

13 Az Ópázova (Stara Pazova) melletti birtokon egy laboratóriumra, valamint illegális marihuána ültetvényekre bukkantak tavaly november végén. A Jovanjica cég addig arról volt híres, hogy az állam egyik legnagyobb organikus élelmiszereket előállító cége volt, amely számos állami támogatást tudhatott magáénak. A Néppárt képviselője Miroslav Aleksić értesülései szerint Predrag Koluvija cégtulajdonos elfogatása után telefonon Andrej Vučić-tyal, a köztársasági elnök bátyjával beszélt. A KRIK portál (Mreža za istraživanje kriminala i korupcije – Bűnözés és Korruptió Felderítésért Hálózat) értesülései szerint a Jovanjica telepen összesen majdnem 650 kilogramm szárított marihuánát, valamint 65 581 szárat és két fegyvert égettek el. Vádemelés a Jovanjica-ügyben. *Szabad Magyar Szó*, 2020. május 8. Letöltés helye: www.szabadmagyarszo.com; letöltés ideje: 2020. 07. 12.

14 Savez za Srbiju. *Istinomer*. Letöltés helye: www.istinomer.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 12.

15 Kostreš: LSV se ne svrstava ni na jednu stranu. *RTV*, 2019. február 12. Letöltés helye: www.rtv.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

Választások a koronavírus árnyékában

Az SZHP képviselői 2020 február 8-án a választási törvény módosítását kezdeményezték. Indítványukban a parlamenti bejutási küszöb 5%-ról 3%-ra való csökkentését tervezték. Aleksandar Martinović, az SZHP képviselője azzal érvelt, hogy a törvenymódosítás miatt több párt juthat be a parlamentbe, amely megerősítené a Népképviselőház intézményét, egyben szélesebb körű képviseletet biztosítana.¹⁶ A törvenymódosításba bekerült a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) indítványa is. Pásztor Bálint, a VMSZ parlamenti képviselője a Magyar Szó napilapnak elmondta, hogy az eddigi természetes küszöb igen kedvező volt a kisebbségi listák számára. A választási törvény módosulásával, a küszöb 3%-ra való csökkentésével a kisebbségi pártok helyzete már nem ideális. Ezért nyújtott be a VMSZ is egy módosítási kezdeményezést, melynek értelmében a kisebbségi listák megszerzett szavazatainak számát megszorozzák még 1,35%-kal. Ezt a lépést azzal magyarázta a VMSZ képviselője, hogy a 3%-os bejutási küszöb számos többségi lista számára könnyen elérhetővé vált, ami a kisebbségi listák lehetséges kiszorulását eredményezné a módosítás nélkül.¹⁷ Az SZHP indítványai mellett, a Demokrata Párt képviselőjének, Gordana Čomićnak a kezdeményezése is napirendre került. A DP képviselője a női képviselők arányának növelését szerette volna elérni a parlamentben. A törvenymódosítás értelmében a következő parlamenti ciklusban a „kevésbé képviselt nem” arányának kötelezően el kell érnie a 40%-ot. Az SZHP által indítványozott törvenymódosítás kisebbségeket érintő érdekessége, hogy a Köztársasági Választói Bizottság (Republička Izborna Komisija) bármikor kikérheti az adott kisebbség nemzeti tanácsának véleményét egy kisebbségi lista kapcsán.¹⁸

Március 3-án Pásztor István tartományi házelnök, egyben a VMSZ elnöke, kihirdette a tartományi választásokat április 26-ra.¹⁹ Őt követte Maja Gojković, a Népképviselőház elnöke, aki szintén április 26-ra hirdette ki az önkormányzati választásokat.²⁰ Aleksandar Vučić köztársasági elnök pedig kiírta a parlamenti választásokat, ugyancsak április 26-ra.

16 Usvojen zakon o puštanju izbornog praga na tri odst. *Politika*, 2020. február 8. Letöltés helye: www.politika.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

17 A kisebbségi küszöböt is módosítani kell. *Magyar Szó*, 2020. február 6. Letöltés helye: www.magyarszo.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

18 Alacsonyabb küszöb, több nő. *Magyar Szó*, 2020. február 18. Letöltés helye: www.magyarszo.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

19 Maja Gojković raspisala lokalne izbore za 26. april. *Danas*, 2020. március 4. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

20 Pastor raspisao izbore za 26. april. *Danas*, 2020. március 3. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

A választások kiírása után két nappal, március 6-án a szerbiai operatív törzs megerősítette, hogy megjelent a koronavírus (COVID-19) Szerbiában.²¹ Az elkerülhetetlen járvány miatt a kormány március 15-én kihirdette a rendkívüli állapotot, így az április 26-ra kiírt választások is elmaradtak.

Április 29-én a parlament elfogadta a rendkívüli állapot megszüntetéséről szóló döntést, és a politika fókusza a járványról újra a választásokra helyeződött át. Aleksandar Vučić köztársasági elnök a választásokat június 21-re írta ki.²² A Szövetség Szerbiáért bojkottra szólított fel, miközben elismerte, hogy a bojkottnak már nincs az az ereje, mint a járvány előtt. Az ellenzéki koalíció szerint a járvány alatt az ország politikai, de gazdasági helyzete is sokkal rosszabbra fordult.²³ A parlamenti bejutási küszöb csökkentése sok ellenzéki párt számára a járványhelyzet után előnyösnek tűnt. Így olyan szervezetek, mint a Sergej Trifunović vezette a Szabad Polgárok Mozgalma a részvétel mellett döntött.²⁴ Ez elmondható Saša Radulović Elég volt! mozgalmáról is, akik addig a tüntetések és a bojkott támogatói voltak. A járvány árnyékában és tömeges kampányrendezvények nélkül is akadt emlékezetes pillanat ebben a kampányban is. A szélsőjobboldali Dveri meg akarta akadályozni a kormánypárt tagjainak bejutását a parlamentbe. A Dveri elnöke, Boško Obradović, Marijan Rističević kormánypárti képviselő és Zlatibor Lončar egészségügyi miniszter közötti szóváltás tettelegességig fajult.²⁵ Miladin Švarlić független képviselő a parlament lépcsőin éhségstrájkba kezdett Koszovó Szerbia államkeretein belüli megtartásért. Hozzá csatlakozott Obradović és egyik párttársa is. A Dveri lépésére reagálva két SZHP-s képviselő is éhségstrájkba kezdett. A Dveri lépését a Szövetség Szerbiáért is hevesen kritizálta.²⁶ A kormánypárt részéről is tartogatott meglepetéseket a kampány. Ide sorolható a köztársasági elnök *Szerbia digitális jövője* című online kampányeseménye, amelynek keretén belül többszáz tévékészülék előtt számolt be az ország

21 Prvi slučaj korona virusa u Srbiji. *Radio Slobodna Evropa*, 2020. március 6. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

22 Vučić: Izbori 21. juna. *Danas*, 2020. május 3. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

23 SSP: Bojkot nema istu snagu kao pre pandemije, ali ništa se nije promenilo. *Danas*, 2020. május 5. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

24 A Szabad Polgárok Mozgalmát még 2017-ben alapított a volt köztársasági elnökjelölt Saša Janković. A párton belüli ellentétek miatt Janković lemondott, helyére a színész Sergej Trifunović került. Trifunović a tüntetések meghatározó alakja lett. Temperamentumos kirohanásai miatt, valamint a párt ellentmondásos magatartása miatt az ellenzék részéről is kritikát zsebelt be. Magyar szempontból a magyarok betelepítésével riogató nyilatkozta lehet emlékezetes. Ezért később bocsánatot kért. Trifunović: Izvinjavam se Mađari, to je bio lapsus. *Danas*, 2019. április 14. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

25 Šta rade Dveri ispred parlamenta Srbije? *Radio Slobodan Evropa*, 2020. május 8. Letöltés helye: www.slobodnaevropa.org; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

26 Jeremić: Obradović omogućio penal Vučiću da sruši bojkot. *Danas*, 2020. május 17. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

sikereiről és jövőjéről. A megmozdulásban az ellenzék az orwelli világ megtestesülését látta.²⁷ Az SZHP választási reklámfilmje sem maradt kritika nélkül. A videó betiltásra került kiskorúak politikai célra való felhasználása miatt.²⁸ A döntéstől függetlenül a REM (Regularno Telo za Elektronske Medije — Elektronikus Média Szabályozásért Felelős Hivatal) visszatérő téma maradt. A hivatal kimutatásai szerint a kampányidőszakban a médiában legtöbbet szereplő párt a Szövetség Szerbiáért ellenzéki formáció volt, holott a Szövetség Szerbiáért részt sem vett a választásokon.²⁹

A többségi pártok után tekintsük végig a vajdasági magyar politikát. A vajdasági magyar politika zászlóhajója, és évek óta a legtöbb magyart mozgósítani tudó Vajdasági Magyar Szövetség a választásokon „Közösség. Fejlődés. Jövő.” szlogennel szállt versenybe. A párt programjában nem tért el lényegesen az előző ciklusban kitűzött céloktól, hangsúlyos célkitűzései között megmaradt az EU-csatlakozás fontossága, a regionális fejlesztések jelentősége és a VMSZ legerősebb pontja: a kisebbségi jogok további kiterjesztése, azok alkalmazása.³⁰ A rendkívüli állapot bevezetésével a VMSZ ugyancsak igyekezett kivenni részét a közösségi munkából. A VMSZ Női Fórumának *Vigyázzunk egymásra!* kezdeményezését a párt páratlan sikerként tudta elkönyvelni. Legnagyobb sikerként valószínűleg a határnyitás kieszközlését könyvelhette el magának. Pásztor István, a párt elnöke a járvány utáni határnyitás alkalmából a vajdasági magyarság történelmi szerepét emelte ki, a vajdasági magyar közösség „híd-szerepét” hangsúlyozta.³¹ A közösség e fajta híd szerepéről beszélt később a trianoni békeszerződés századik évfordulóján tartott megemlékezésen Királyhalmán is. A VMSZ állásfoglalása szerint nemcsak szomorkodásra van ok, hanem ünneplésre is, hiszen a vajdasági magyarság száz év után is talpon tudott maradni.³² Pásztor Bálint, a párt parlamenti képviselője a köztársasági választásokkal kapcsolatban elmondta, hogy a megszerzett képviselői helyek számának a növelése a cél. Az eddig négy mandátumot számláló VMSZ frakció öt képviselővel már önálló frakciót

27 Vučić „ekranizovao“ Orvelovu knjigu. *Danas*, 2020. május 18. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 08. 31.

28 REM zabranio spot SNS-a u kojem se pojavljuje dete. *Danas*, 2020. június 1. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

29 REM tvrdi da Savez za Srbiju ima duplo veću zastupljenost kod emitera od SNS. *Beta*, 2020. május 28. Letöltés helye: www.beta.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

30 A Vajdasági Magyar Szövetség választási programja (2020–2024). Letöltés helye: www.vmsz.org.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

31 Mától szabadon lehet Magyarországra menni, nem lesz karantén. *Vajdaság Ma*, 2020. május 25. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

32 Pásztor István beszéde a Nemzeti Összetartozás Napja alkalmából. Letöltés helye: www.vmsz.org.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

tudna létrehozni a Szkupstinában.³³ A VMSZ hivatalos szlogenje mellett „*az egyedüli magyar lista*” mondatot is bevetette. A VMDK a Szövetség Szerbiáért koalícióval együtt a bojkott mellett kampányolt. Csonka Áron, a párt elnöke szerint a mostani választások különösen a kisebbségekre nézve kedvezőtlenek.³⁴ A Magyar Mozgalom a Sergej Trifunović Szabad Polgárok Mozgalmát támogatta a köztársasági választásokon. A lista kilencedik helyén szerepelt az MM kanizsai tagja, Halász Mónika.³⁵ A Magyar Mozgalom tagjai emellett három községben szerepeltek helyi önkormányzati listákon: Szabadkán a Maglai Jenő, volt polgármester vezette Szabadka Polgári Mozgalma listán, Zentán a Polgári Mozgalom Zentáért soraiban, valamint Törökbecsén a Lista za lokal elnevezésű polgári csoport tagjai között. A zentai központú Magyar Polgári Szövetség is a bojkott mellett állt ki. A Magyar Remény Mozgalom 2014 őszén meghatározatlan időre felfüggesztette tevékenységét.³⁶

A VMSZ önmagát elsősorban kisebbségi pártként definiálja, ettől függetlenül a vajdasági regionalizmus támogatójaként és szószólójaként is próbálkozik megmutatni magát.³⁷ A VMSZ által képviselt regionalizmus egyik sarokköve a Magyarország kormánya által támogatott gazdaságélénkítő program. A 2015-ös döntés értelmében a magyar állam 50 milliárd forintos gazdaságfejlesztési programot indított a Vajdaság területén. A támogatás kedvezményezettje a vajdasági magyar közösség. Az 50 milliárd forintos keret egy éven belül 65 milliárd forintra emelkedett.³⁸ A támogatásokat pályázatok révén lehet kérvényezni a program működtetése érdekében létrehozott Prosperitati Alapítványnál. A gazdaságélénkítő program keretein belül a vállalkozás indításától a vállalkozás fejlesztésén át egészen az ingatlanvásárlásig, támogatások tág spektruma áll a pályázók rendelkezésére. Pásztor István pártelnök többször felhívta a figyelmet a program kezdeti, példátlan mivoltára, valamint a vajdasági magyarok szerepére a program

33 Dr. Pásztor Bálint: A VMSZ elégedett az SZHP-val kialakított együttműködéssel. *Pannon RTV*, 2020. február 12. Letöltés helye: www.pannonrtv.com; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

34 DZVM: Vlast već sada za stranke nacionalnih manjina generiše nove izborne neregularnosti. Letöltés helye: www.savez-za-srbiju.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

35 Sergej Trifunović – Pokret slobodnih građana. *RIK*. Letöltés helye: www.rik.parlament.gov.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

36 Horváth, 2016. Parlament, tartományi, helyi önkormányzati választások Szerbiában, i.m. 62.

37 Losoncz Alpár: Kritériumok mérlegelése a vajdasági (politikai) elitek teljesítményei kapcsán. In: Fedinec Csilla – Szarka László – Vizi Balázs (szerk.): *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában 1989–2014*. MTA TK Kisebbségkutató Intézet – MTA BTK Történettudományi Intézet – Gondolat Kiadó: Budapest, 2018. 332–379, itt: 354. Vö.: Losoncz Márk: Vajdaságiság és etnikai politizálás – a vajdasági magyarság regionális önazonosságának kérdéséhez. In: Losoncz Márk – Rácz Krisztina (szerk.): *A vajdasági magyarok politikai eszméletörténete és önszerveződése (1989–1999)*. L'Harmattan: Budapest, 2018. 39–63, itt: 51.

38 Kilencmilliárd forinttal növelte a magyar kormány a vajdasági terület- és gazdaságfejlesztési program keretösszegét. *Vajdaság Ma*, 2016. december 15. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

megvalósításában. A párt elnöke a közös magyar–magyar sikert emelte ki. Folytatólagosan megjegyezte, hogy ez a program volt az első Kárpát-medencei gazdaságélénkítő próbálkozás, ami mára igazolni tudta önmagát, sikere pedig példaértékű.³⁹ A Prosperitati Alapítvány által a VMSZ természetesen a szülőföldön való boldogulás lehetőségét és fontosságát szerette volna népszerűsíteni.

A VMSZ kampányában a Fidesz meghatározó politikusai is részt vettek, ezzel jelképesen is segítve a magyar kisebbségi pártot. A kampányhajrában a Vajdaságban látogatást tett Kövér László, az Országgyűlés elnöke, Potápi Árpád János, a Miniszterelnökség nemzetpolitikai államtitkára, Pírityiné Szabó Judit, a Nemzetpolitikai Államtitkárság főosztályvezetője. Pásztor István és Kövér László a közép-bánáti Nagybecskerekben átadta a magyar állam forrásaiból felújított Boldogasszony Iskolanővérek Kollégiumát.⁴⁰ Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter látogatása alatt ünnepélyes keretek között került sor a Prosperitati Alapítvány szerződésének aláírására Bácsfeketehegyen. A külügyminiszter rövid körútjának következő állomása Palics volt, ahol a Szeged–Szabadka vasútvonalról tárgyalt.⁴¹ A Fidesz Európa parlamenti képviselője, Hidvéghi Balázs és Zsigmond Barna Pál országgyűlési képviselő is részt vett a kampányhajrában, akárcsak Illés Boglárka, a Fidelitas elnöke.

Június 21-e, a választások napja

A koronavírus okozta járvány árnyékában és az ellenzék hirdette bojkottól függetlenül Szerbiában 2020. június 21-én választásokat tartottak. A Köztársasági Választási Bizottság (RIK) adatai szerint összesen 6 584 376 állampolgár rendelkezett szavazati joggal, ebből összesen 3 221 908 polgár járult az urnák elé, ami 48,88%-os részvételi arányt jelent.⁴² A Népképviselőház 250 helyéért 21 lista szállt harcba, amelyből ötöt a Köztársasági Választási Bizottság kisebbségi listának minősített. A 21 listából 7 listának sikerült mandátumot szereznie a belgrádi Szkupstinában. Az SZHP meg tudta őrizni hatalmát,

39 Szerbia örül a magyar programnak: nincs államközi megállapodáshoz kötve a vajdasági gazdaságfejlesztési támogatás. *Krónika*, 2020. június 11. Letöltés helye: www.kronikaonline.ro; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

40 Nagybecskerek: Átadták a megújult, egykori zárda épületét. *Vajdaság Ma*, 2020. június 12. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

41 Vajdasági körúton vesz részt ma Szijjártó Péter. *Pannon RTV*, 2020. június 17. Letöltés helye: www.annonrtv.com; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

42 Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za narodne poslanike narodne Skupštine. *RIK*. Letöltés helye: www.rik.parlament.gov.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

131-ről 188-ra tudta növelni a mandátumainak számát. Második helyen, akárcsak négy évvel ezelőtt, az Ivica Dačić külügyminiszter vezette SZSZP végzett. Az SZSZP képviselőinek száma 29-ről 32-re nőtt. Dobogósként végzett az Aleksandar Šapić volt vízilabdázó nevével fémjelzett Szerb Patrióta Szövetség (Srpski Patriotski Savez – SPAS), 11 helyet szerezve. Šapić Újbelgrád polgármestereként került be a politikába. Negyedik helyen végzett a Vajdasági Magyar Szövetség 9 képviselői hellyel. Ötödik erőként került be a Muamer Zukorlić vezette Igazságosság és Megbékélés Pártja. A bosnyák–macedón közös lista 4 mandátumot tudhat magáénak. Őket követi két további kisebbségi lista, a hatodikként bekerülő Albán Demokratikus Alternatíva és a Sulejman Ugljanin által vezetett Szandzsáki Demokratikus Akciópárt 3-3 hellyel.⁴³

A bekerülőkhöz mellett tekintsük meg a parlament következő ciklusából kiszorult pártok listáját is. A Szerb Királyságért lista, A Szerb Királyság Megújításáért Mozgalom – Monarchista Front pártkoalíció nem fog képviselőt küldeni Belgárdba. Az addig harmadik erőként jelenlevő Szerb Radikális Párt sem lesz ott a következő négyéves ciklusban. Az addig 22 fős frakciót állító párt nem tudta megugrani a 3%-os küszöböt. Azon ellenzéki pártok közül, amelyek a kedvező 3%-os küszöb miatt az indulás mellett döntöttek, egyik sem került be a parlamentbe. Sem a volt gazdasági miniszter Saša Radulović vezette Elég volt! mozgalomnak, sem a Sergej Trifunović Szabad Polgárok Mozgalmának nem lesz képviselője. Az oroszbarát, EU-ellenes Szerbiai Demokrata Párt által vezetett Söprű 2020 (Metla 2020) lista is mandátum nélkül maradt. A következő négyéves ciklusról lemaradt az Egyesült Demokratikus Szerbia lista is, amelynek keretein belül indult a Vajdasági Szociáldemokrata Liga és Nenad Čanak. Čedomir Jovanović Liberális Demokrata Pártja teljesen összeomlott. Az egyetemistákat tömörítő 1 az 5 millióból polgári csoport sem fogja magát képviseltetni. Az állatvédőkből lett szélsőjobbboldali Levijatan sem került be a parlamentbe. A volt miniszteri pozíciókat betöltő Velimir Ilić és pártja sem fog képviselőt küldeni, ahogy a kisebbségi Zöld Párt és a szintén kisebbségi Orosz Párt sem.

43 Uo.

Párt	2016	2020	%	szavazatszám
Szerb Haladó Párt	131	188	60,65	1 953 998
Szerb Szocialista Párt	29	32	10,38	334 333
Szerb Patrióta Szövetség	-	11	3,83	123 393
Vajdasági Magyar Szövetség	4	9	2,23	71 893
Igazság és megbékélés Pártja	2	4	1,00	32 170
Albán Demokratikus Alternatíva	2	3	0,82	26 437
Szandzsáki Demokratikus Akciópárt	2	3	0,77	24 676

1. táblázat: A 2016-os és 2020-as parlamenti választások eredményeinek az összehasonlítása ⁴⁴

Pásztor István pártelnök a VMSZ sikerét történelminek minősítette.⁴⁵ A VMSZ az előző ciklushoz képest négy képviselő helyett kilencet fog küldeni Belgrádba. A köztársasági jelöltlista szerint Pásztor Bálint, Kovács Elvira, Fremond Árpád és Pék Zoltán mellé fog csatlakozni az addig államtitkári posztot betöltő Vicsek Annamária, a szabadkai városi tanács tagja, Újhelyi Ákos, a szintén államtitkári pozícióból érkező Juhász Attila, továbbá Uri Emese és Kiss Nándor. A VMSZ így kisebbségi párt létre is a negyedik erő lesz a szerbiai parlamentben. Ha összehasonlítjuk a VMSZ-re leadott idei és az előző választások szavazatszámát, a következő figyelhető meg: a VMSZ 2016 után újra növelni tudta a rá leadott voksok számát. Ez nem precedens nélküli teljesítmény, viszont igencsak

⁴⁴ A táblázatban a listák helyett a listát hordozó pártok nevét tüntettem fel a RIK által meghirdetett listák helyett. A táblázatban csak a parlamentben mandátumot szerző pártok szerepelnek. Így járok el a tartományi választásokat illető táblázatban is.

⁴⁵ Pásztor István: Megfordítottuk a történelem kerekét, 27 éve nem látott eredmények születtek. *Vajdaság Ma*, 2020. június 21. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

ritka a vajdasági magyar politika elmúlt harminc évében. A 2014-es előrehozott választásig példátlanak volt mondható, hiszen azt láthattuk, hogy a VMSZ-re leadott szavazatok száma ciklusról ciklusra csökken. Összehasonlítva az elmúlt választásokat, több okot is találhatunk ezekre a számokra magyarázatként.

VMSZ	2012	2014	2016	2020
Megszerzett szavazatok	68 323	75 294	56 620	71 893
Megszerzett képviselői mandátumok	5	6	4	9

2. táblázat: A VMSZ által szerzett szavazatok és mandátumok számának összehasonlítása

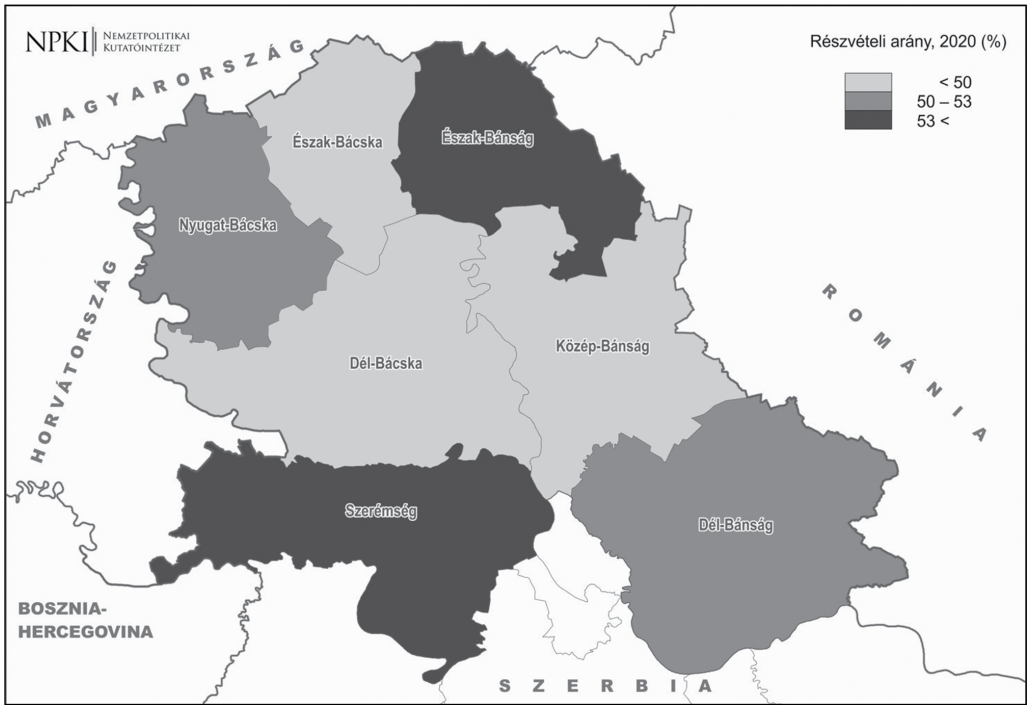
A 2014-es szavazatszám sokban összefügghet a Demokrata Párt folyamatos erodálásával, ami a többségi pártokra szavazó magyarok választópolgárokat visszaterelhette a VMSZ irányába. Ez nagy valószínűséggel elmondható a mostani választásokra is. Egy nehezebben lekövethető tényező a járvány miatt nyugatról hazaérkezők magatartása a választások alkalmából.⁴⁶ Ez kevésbé a VMSZ, inkább a többségi pártok eredményeit befolyásoló összetevő. A járvány miatt több százezer szerbiai állampolgár érkezett vissza az országba. A hazaérkezőknek egy töredékét alkotják, vagy alkothatták a Nyugat-Európában dolgozó vajdasági magyarok. Hogy milyen mértékben voltak ők hatással az idei választásokra, az kérdéses, akárcsak az is, hogy erről valaha lesznek-e kézzelfogható adatok. Az elvándorlás a kisebbségek körében, de a többségi nemzet esetében is a szerbiai politika visszatérő témája.

⁴⁶ „A valódi változás az, hogy egy csomó párt önként kimarad a törvényhozásból”. *Autonómia*, 2020. június 8. Letöltés helye: www.autonomija.info; letöltés ideje: 2020. 07. 13.

1. térkép: A VMSZ eredményének változása a 2016-os és 2020-as parlamenti választások között

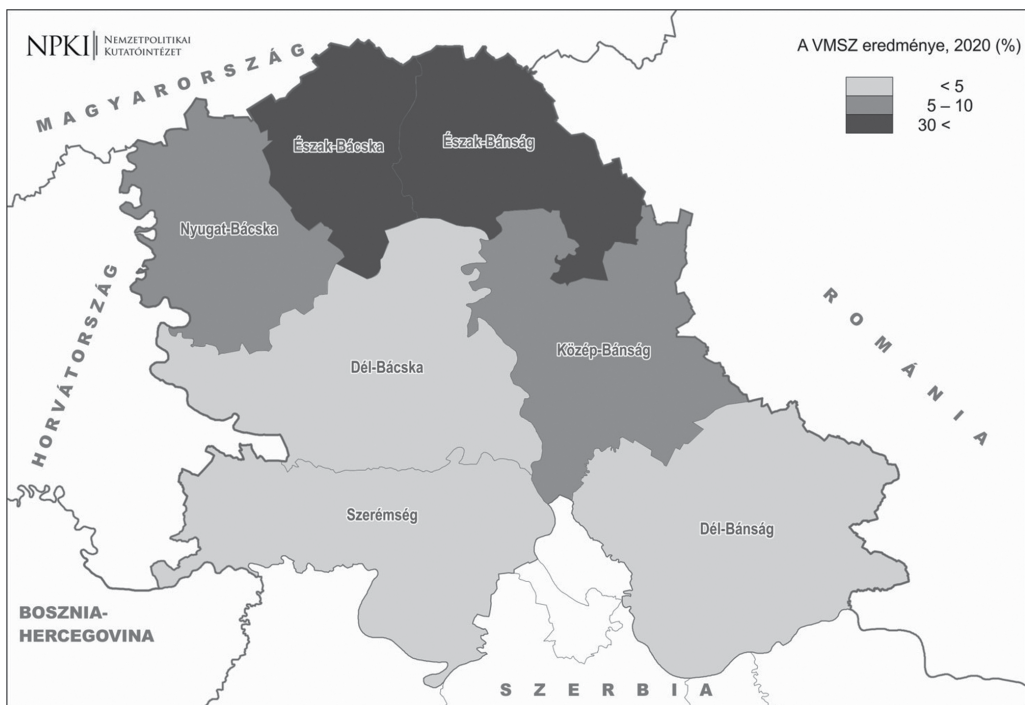
Összefoglalva az adatokat, a VMSZ 2014 után újra növelni tudta a rá leadott szavazatokat. Ugyan nem érte el a 74 ezres szavazatszámot, de a párt mindenképp rendhagyó sikerként könyvelte el az idei eredményeket. A hiányzó ellenzék, az alacsony, 48%-os részvételi arány, valamint a választási törvény módosítása kifejezetten kedvezőnek bizonyult a VMSZ számára.

2. térkép: A parlamenti választások részvételi aránya a Vajdaság területén

2014-ben a VMSZ 74 ezer szavazattal 6 képviselői helyet tudhatott magáénak, ez a szám 71 ezer szavazattal most 9 képviselőre rúg. Pásztor István elsőrangú mozgósításról beszélt a kampányidőszak alatt, amelynek lendületét végig fent tudták tartani. A VMSZ ezzel megszilárdította hatalmát a vajdasági magyarok körében. Az elvándorlás okozta népességfogyás ellenére is erősebbnek tűnik, mint valaha.⁴⁷

⁴⁷ Uo.

3. térkép: A VMSZ eredményének területi eloszlása a 2020-as parlamenti választáson

Tartományi választások

Június 21-én a köztársasági parlamenti választásokkal egyidejűleg tartományi szintű választásokat is tartottak. A parlamenti választásokhoz hasonlóan a tartományi parlamentre vonatkozóan is 3%-ra csökkentették a bejutási küszöböt. A listaállításhoz hat-ezer támogatói aláírásra van szükség, a kisebbségi listához háromezerre.⁴⁸ A Tartomány Választási Bizottság adatai szerint összesen 1 696 292 választópolgár volt, amelyből 852 972 élt állampolgári kötelességével, ez 50,28%-os részvételi arány jelentett. A tartományi választásokon összesen 9 lista mérettette meg magát, amelyből hét tudott helyeket szerezni az újvidéki Báni palotába.⁴⁹

48 Pokrajinska skupštinska odluka o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine. Letöltés helye: www.skupstinavojvodine.gov.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

49 Odluka o dodeli mandata kandidatima sa izbornih lista za izbore poslanika u Skupštinu Autonomne pokrajine Vojvodine održan 21. Juna i 1. Jula 2020. godina. Letöltés helye: www.pik.skupstinavojvodine.gov.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

Párt	2016	2020	%	szavazatszám
Szerb Haladó Párt	63	76	58,44	498 495
Szerb Szocialista Párt	12	13	10,61	90 512
Vajdasági Magyar Szövetség	6	11	8,82	75 218
Vajdasági Szociáldemokrata Liga	9	6	4,86	41 455
Szerbiai Demokrata Párt	4	5	4,16	34 083
A Szerb Királyságért	-	5	4,00	35 479
Szerb Radikális Párt	10	4	3,11	26 489

3. táblázat: A 2016-os és 2020-as tartományi választások összehasonlítása

Az SZHP 2016-hoz képest a tartományi parlamentben is meg tudta erősíteni pozícióját. Az SZSZP egy hellyel tudott többet szerezni, mint négy évvel ezelőtt. A Nenad Čanak vezette Vajdasági Szociáldemokrata Ligának, amely a tartomány meghatározó politikai tényezője, köztársasági szinten a parlamentbe sem sikerült bekerülnie, de a tartományi megmérettetésen is helyeket veszített. A Szerbiai Demokrata Párt vezette Söprű 2020 lista sem került be belgrádi Népképviselőházba, viszont Újvidéken az előző ciklushoz képest 4-ről 5 mandátumra tudta emelni képviselőinek számát. Tartományi képviselőket állíthat A Szerb Királyság Megújításáért Párt és a Monarchista Front közös, A Szerb Királyságért elnevezésű listája is. A Szerb Radikális Párt pedig a tíz helyett immár csak négy képviselővel lesz jelen a szerb Athénban.

Ami a vajdasági magyar közösséget illeti, a VMSZ állított egyedül tartományi listát. A VMDK tartományi szinten is kitartott a bojkott mellett. Nem állított tartományi listát a Magyar Mozgalom sem, amely addig két képviselővel volt jelen a tartományi törvényhozásban. A VMDP, a munkáját Zenta községre korlátozó MPSZ, és a MEP sem indult a tartományi megmérettetésen. A VMDP és a MEP a koalíciós egyezmény értelmében a VMSZ-re való szavazásra buzdított. Az előző ciklushoz képest a VMSZ 6 helyett 11

képviselőt delegálhat az újvidéki törvényhozásba. Pásztor István tartományi házelnök mellett Pirkov Ilija, Dubacz Éva, Csikós László, Korponai Livia, Bagi Bojan, Pintér Anna-Mária, Kovács Károly, Burány Hajnalka, Nagy Imre, Dobó István fogja képviselni a VMSZ-t. A VMSZ már a 2016–2020-as ciklusban is tagja volt a tartományi kormány-
nak az SZHP-val együttműködve. A hat képviselő mellett Pásztor István, a tartományi képviselőház házelnöke és Nyilas Mihály, a Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság titkára volt. Az említett titkárságban Szakállas Zsolt altitkár és Korponai Livia megbízott tartományi pénzügyi segédtitkár volt.⁵⁰ Uzelac Katica a Tartományi Gazdasági és Turisztikai Titkárság munkaügyi munkatársa volt.⁵¹ Halasi Szabolcs a Tartományi Felsőoktatási és Tudományos Kutatási Titkárság segédtitkáráként tevékenykedett.⁵² A Tartományi Mezőgazdasági, Víz- és Erdőgazdálkodási Titkárság titkárhelyettesi pozícióját Ótott Róbert töltötte be.⁵³

Helyi önkormányzati választások

Harmadik szinten helyi önkormányzati választásokat is tartottak június 21-én. A helyi önkormányzati választásokról szóló törvény értelmében listát bármelyik párt vagy polgári csoport állíthat. Jelöltként 30 támogató aláírásra van szükség. A listának az adott választmány 1/3-át kell kitenne.⁵⁴ Szerbia helyi önkormányzati rendszerének a legkisebb alkotóeleme a község. Az ország 165 községre van lebontva, amiből 45 Vajdaság területén található. A községek központja az adott legnagyobb település, ahol helyi képviselőtanács működik és a polgármester is ott székel. A községhez tartozó további településein csak helyi tanács működik, élén a tanács elnökével, akinek pozíciója inkább szimbolikus. Méreteiben a magyarországi járásoknak felel meg.⁵⁵

50 Szerb Köztársaság Vajdaság Autonóm Tartomány Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság. Letöltés helye: www.puma.vojvodina.gov.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

51 Szerb Köztársaság Vajdaság Autonóm Tartomány Tartományi Gazdasági és Turisztikai Titkárság. Letöltés helye: www.spriv.vojvodina.gov.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

52 Szerb Köztársaság Vajdaság Autonóm Tartomány Tartományi Felsőoktatási és Tudományos Kutatási Titkárság. Letöltés helye: www.apv-visokoobrazovanje.vojvodina.gov.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

53 Szerb Köztársaság Vajdaság Autonóm Tartomány Tartományi Mezőgazdasági, Víz- és Erdőgazdálkodási Titkárság. Letöltés helye: www.psp.vojvodina.gov.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

54 A Helyi önkormányzati választásokról szóló törvény. Letöltés helye: www.paragraf.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

55 Horváth, 2016. Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában, i.m. 69.

Az SZHP 2016-os térhódítása után az előrejelzések a lokális választások esetében sem jósoltak mást, mint egy újbóli és egyértelmű kormánypárti sikert. A közvéleménykutatások jóslatai beigazolódtak, az SZHP meg tudta tartani hatalmát. Az önkormányzati választásoknak a magyarság szempontjából is volt tétje. Az ellenzéki magyar kisebbségi pártok, mint a VMDK, helyi szinten is a bojkott mellett döntött, de a zentai MPSZ sem indított listát. Az önkormányzati választások érdekessége, hogy a VMSZ ezen a szinten koalíciós egyezményt írt alá a Vajdasági Magyar Demokrata Párttal és a Magyar Egység Párttal. Az együttműködés helyi szintre korlátozódott. A koalíciós egyezmény különösebb sajtóvisszhang nélkül maradt. A Magyar Mozgalom tagjai három helyi listán mérettették meg magukat: Szabadkán, Zentán és Törökbecsén.

A 2016 helyi választásokon a VMSZ-nek sikerült megtartani azokat a kulcsfontosságú községeket, amelyek szavazóbázisát adják – itt Topolya, Magyarkanizsa és Zenta községekre gondolunk. Az említett települések mellett Szabadkán, Csókán, Törökkanizsán pedig polgármester-helyettest állított a VMSZ. Ahogy az előző, 2016-os önkormányzati választásokon is, 2020-ban is minden jelentős magyar községben listát indított. 2020-ban a VMSZ 23 községben állított listát. A Vajdasági Magyar Szövetség – Pásztor István elnevezésű lista 12 bácskai és 11 bánáti községben került a szavazólapokra. A szórványban, Bács, Szávaszentdemeter (Sremska Mitrovica), Palánka, Titel, Újverbász, Versec és Zichyfalva községekben a VMSZ képviselői az SZHP listájának előkelő, biztos bejutó helyére kerültek. Az elmúlt választások, ciklusok tapasztalatára alapozva a párt minden községben listát állított, ahol számottevő a magyarság száma. A szórványban a koalíciós együttműködésben kereste a megoldást.

A VMSZ szavazóbázisát adó községeket most is meg tudta tartani, így Magyarkanizsa, Zenta, és Topolya községek élére magyar előljárók kerültek. A párt ettől függetlenül a biztos felségterületeken is túl szeretne volna megerősíteni hatalmát. A legérdekesebb harc Szabadka polgármesteri székért indult. A VMSZ itt Pásztor Bálint parlamenti képviselőt és a mostani köztársasági lista vezetőjét indította. A párharc figyelemreméltóbb része leginkább az SZHP–VMSZ ellentét volt. A VMSZ úgy a köztársasági, mint tartományi képviselőházban, de a városi tanácsban koalíciós partnere a kormánypártnak. Szabadka a vajdasági magyarság szimbolikus központja, jelentősége a vajdasági magyar közösség életében vitathatatlan, ezért érthető, hogy a VMSZ egyik húzóemberét indította a polgármesteri posztért. Pásztor Bálint kampányában Szabadka történelmi súlyára hívta fel a figyelmet. Szabadka közép-európai jellege és ezen közép-európaiság visszaállítása mellett érvelt. A várost már-már egy fajta genius lociként definiálta. Elmondásában a város előtt két út áll: az egyik a felzárkózás a közép-európai hagyományokhoz, ahova történelmileg

is tartozik, vagy pedig a másik, a jelenlegi városvezetés által képviselt balkanizáció. Kihívója az addigi polgármester, az SZHP politikusa, Bogdan Laban volt, aki a szabadkaiak számára nem a városért elért sikereiről, hanem a kiszivárogtatott hangfelvételtől híres.⁵⁶ Pásztor Bálint elvetett mindenféle háttéralkuról szóló spekulációt. Kampányában olyan programot szeretett volna képviselni, amely nemcsak a magyar szavazókat, hanem minden őszinte szabadkai lokálpatriótát meg tud szólítani, legyen az szerb, horvát, bunyevác.⁵⁷ A VMSZ-nek nem sikerült újra magyar polgármester ültetni „poros-boros Szabadka” polgármesteri székébe, de a pártnak az előző ciklushoz képest sikerült növelni a rá leadott szavazatok számát.⁵⁸

Szabadka község mellett ígéretesnek tűnt a Kishegyesért folytatott harc is. Kishegyes községben a Prosperitati Alapítvány ügyvezetője, Juhász Bálint indult a megmérettetésen. Kishegyesen sem a 2012–2016, sem a 2016–2020 ciklusban nem sikerült magyar községi elnököt állítania VMSZ-nek. Ez a jelenlegi eredmények fényében továbbra sem sikerült. Habár a községi tanácsba egyenlő számú képviselőt delegálhat az SZHP-val. A győzelem hajszálynyn múlott.⁵⁹ A vajdasági magyar politika egyik sajátos területe a Tisza menti Ada község. A helyi önkormányzati választásokon most is alulmaradt a VMSZ a Szerb Haladó Párttal szemben. A község vezetője Bilicki Zoltán maradt, aki 2008 óta vezeti a várost, először Demokrata Párt, majd a Szerb Haladó Párt tagjaként.⁶⁰ A táblázatban megemlített községeken kívül a VMSZ listája Törökkanizsán 10, Csókán 9, Zomborban 5, Temerinben 4, kiegészítve a 2 VMDP jelölttel, Nagybecskerekén, Begaszentgyörgyön, Kevevárán 3, Apatinban, Magyarcsernyén, Nagyikindán, Pancsován, Szenttamáson, Törökbecsén, Újvidéken 2, Versecen, Zichyfalván, Bácsan, Verbászon, Antalalfván 1 helyet tudott szerezni.

56 Szabadka: Botrányos hangfelvétel került nyilvánosságra, amelyen állítólag a város polgármestere fenyegetőzik. *Vajdaság Ma*, 2017. augusztus 28. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

57 VMSZ: Közép-európai Szabadkát! – Dr. Pásztor Bálint a polgármesterjelölt. *Pannon RTV*, 2020. június 17. Letöltés helye: www.pannonrtv.com; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

58 Nem lehetünk csalódottak. *Magyar Szó*, 2020. június 25. Letöltés helye: www.magjarszo.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

59 A VMSZ megtartotta pozícióit a magyar önkormányzatokban (Frissülő összefoglaló). *RTV*, 2020. június 22. Letöltés helye: www.rtv.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

60 Bilicki: Ušao sam u SNS zbog interesa opštine. *Vajdaság Ma*, 2016. december 23. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

	Szabadka	Magyarkanizsa	Topolya	Kishegyes	Zenta	Ada	Óbecse
Szerb Haladó Párt	31	5	13	12	10	17	20
Szerb Szocialista Párt	4	1	2	1	-	1	2
Szerb Radikális Párt	-	-	1	-	-	-	-
Vajdasági Szociáldemokrata Liga	3	1		-	-	-	1
Vajdasági Magyar Szövetség	22	20	19	12	13	10	11
Maglai Jenő Szabadka Polgári Mozgalma	4	-	-	-	-	-	-
Sándor József Polgári Mozgalom Zentáért	-	-	-	-	3	-	-
Megszerezhető helyek száma	67	29	35	25	29	28	36

4. táblázat: A községi helyi tanácsok összetételének alakulása

Mi várható?

A 2020-as választásokon beigazolódott a papírforma. A jóslatoknak megfelelően az SZHP került ki győztesként. Aleksandar Vučić köztársasági elnök, a párt elnöke eredményváró beszédében megköszönte a szavazópolgároknak a bizalmat. Az SZHP volt koalíciós partnere az SZSZP is bekerült a parlamentbe, valamint az újonc Szerb Patrióta

Szövetség is. A három többségi párt mellett a magyar, bosnyák–macedón, bosnyák és albán lista fog még képviselőt küldeni Belgrádba. Az SZHP-nak 188 mandátummal nincs szüksége koalíciós partnerre, hogy kormányt alakíthasson. A választások intő jeleket is hordoznak magukban. A 48%-os részvételi arány országos szinten nagy visszaesést mutat. Az alacsony részvételi arány részben az ellenzék bojkottjával is magyarázható, ugyan kérdéses, hogy mennyire sikeresen tudta otthonmaradásra bírni választóit az ellenzék. A választások után az ellenzék a bojkott sikerességéről számolt be.⁶¹ A különböző megfigyelő intézetek, mint a CeSID, CRTA vagy épp az OSCE a választásokon történt szabálysértésekről és rendellenességekről írtak elemzésükben, ugyanakkor a választásokat általánosságban a legalapvetőbb szabályoknak megfelelőnek tartották. Tanja Fajon, az EU–Szerbia Stabilizációs és Társulási Parlamenti Bizottságba delegált küldöttség elnöke még a kampányidőszakban arról nyilatkozott, hogy a keretek nem a legjobbak Szerbiát tekintve, de mindenkit arra kért, hogy aktívan vegyen részt a választási folyamatban.⁶²

Egy még nehezebben megingatható SZHP-val az élen az ország nagy valószínűséggel ugyanazt az utat fogja követni, amelyet 2014-ben megkezdett. A köztársasági elnök már június 23-án Moszkvában találkozott Vlagyimir Putyinnal.⁶³ Az EU-csatlakozás mellett Koszovó kérdése is megkerülhetetlen a szerbiai kormány számára. Közvetlenül a választások után, június 25-én először Brüsszelbe várták Belgrád és Pristina képviselőit, majd ezt követően 27-én Washingtonban került volna sor tárgyalásokra. A Richard Grenell különmegbízott vezette találkozóra a két fél között végül nem került sor.⁶⁴ A koszovói delegáció lemondta a részvételét. Avdullah Hoti koszovói miniszterelnök indokként a hágai különleges ügyészség vádemelését említette Hashim Thaci koszovói köztársasági elnök ellen.⁶⁵ Az elvándorlás évek óta a szerb közélet visszatérő témája, amely különösen a fiatalokat érinti, de egyre inkább széleskörű társadalmi jelenség. Ez nemcsak a többségi nemzetről mondható el, hanem a kisebbségekről is. A vajdasági magyarság is elszenvedője ennek a folyamatnak. A VMSZ az alacsony részvételi aránynak, a választási törvény

61 Preliminary Report. General election, 21 June 2020. Centre for Free Elections and Democracy (CeSID) Election Monitoring Mission. Letöltés helye: www.cesid.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14. Vö.: Minimalni standardi ispunjeni, demokratija ugrožena. Letöltés helye: www.crt.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

62 Fajon: Slika u Srbiji nije najbolja, ljudi ljuti i podeljeni. *Danas*, 2020. május 14. Letöltés helye: www.danas.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

63 Vučić u Moskvi: Putin dolazi u Srbiju u oktobru. *Radio Slobodna Evropa*, 2020. június 23. Letöltés helye: www.slobodnaevropa.org; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

64 Grenell: US to lead Kosovo-Serbia Talks on Economy, EU on Politics. *BalkanInsight*, 2020. június 19. Letöltés helye: www.balkaninsight.com; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

65 Sem a koszovói elnök, sem a miniszterelnök nem utazik Washingtonba, hogy a Szerbiával fennálló kapcsolatról tárgyaljon. *Magyar Szó*, 2020. június 25. Letöltés helye: www.magyarsoz.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

módosításának, és erős kampányának köszönhetően tudta növelni politikai súlyát. A köztársasági törvényhozásban 9, a tartományiban 11 mandátummal lesz jelen. Ezen felül a helyi önkormányzati választásokon a községekben is ki tudta bővíteni hálózatát. A választások nagy tanulsága, hogy a VMSZ véglegesen a vajdasági magyar politikai élet uralkodójává vált. Az ellenzéki magyar pártok teljesen kiszorultak a politikai életből. A VMSZ az elmúlt négy évben megerősítette pozícióit a legújabb kihívójával, a 2015-ben alakult Magyar Mozgalommal szemben.⁶⁶ A Magyar Mozgalom megalakulásával a VMSZ-ből olyanok is távoztak, akik addig a közösség-szervezésben, mobilizációban oroszlánrészt vállaltak. A VMSZ ezt példa nélküli árulásnak és támadásnak könyvelte el. Szimbolikus fordulóponthoz vezetett a két alakulat küzdelmében Korhecz Tamás alkotmánybíróvá történt megválasztása, amelyet a VMSZ javaslatára szavazott meg a szerbiai parlament. Ezzel a Magyar Mozgalom elveszítette egyik központi szereplőjét.⁶⁷ A jövőben a VMSZ a megkezdett munkát fogja folytatni. A kampányban olyan sikereket tüntetett fel, mint az épülő Belgrád–Budapest és Szeged–Szabadka vasútvonal, a több évtizedes építést követően a szabadkai Y-elágazás megnyitása, új határátkelők létesítése. A magyar kisebbséget érintő ügyekben a könnyített honosítást, a közfoglalkoztatást, valamint az oktatásügy terén elért sikereket emelte ki párt. Az elvándorlás okozta problémák értelemszerűen az oktatásügyben is nyomot hagytak. A VMSZ állásfoglalása szerint ettől függetlenül az iskolákban a magyar osztályokat sikerült megtartani, valamint a szórványban, például Versecen, magyar tagozatok nyitását tervezik.⁶⁸ A Prosperitati Alapítvánnyal pedig a gazdaságélénkítésben is kulcsszerepe van pártnak.⁶⁹ A pártprogramban kiemelt helyet kapott a sport és annak közösség-szervező ereje is, így újabb sportakadémiákat terveznek Szabadkán, Palicson, Adán, valamint Zentán és Csókán.

A meghíúsult tárgyalások folytatására Belgrád és Pristina között szeptember elején került sor. A washingtoni és a brüsszeli tárgyalásokat megelőzően az európai közösség is szerepet vállalt a párbeszéd folytatásában. Angela Merkel, német kancellár és Emmanuel Macron, francia elnök támogatásukról biztosították Aleksandar Vučić szerb köztársasági elnököt és Avudllah Hoti koszovói miniszterelnököt. Július 16-án a tárgyalások Brüsszelben folytatódtak, ahol a felek elsősorban a gazdasági kérdésekről, valamint a menekültek

66 Megalakult a Magyar Mozgalom. *RTV*, 2015. augusztus 20. Letöltés helye: www.rtv.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

67 Korhecz Tamást is kinevezte alkotmánybírónak Tomislav Nikolić. *Vajdaság Ma*, 2016. december 17. Letöltés helye: www.vajma.info; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

68 Magyar nyelvű óvodai csoport indulna Versecen. *Pannon RTV*, 2020. június 13. Letöltés helye: www.pannonrtv.com; letöltés ideje: 2020. 08. 31.

69 A kisebbségi elitek és a gazdaság összefüggéséről részletesen lásd: Losoncz, 2018. Kritériumok mérlegelése a vajdasági (politikai) elitek teljesítményei kapcsán, i.m. 332–379.

és kilakoltatott személyek ügyéről tárgyaltak. Szeptember 4-én a két fél Washingtonban találkozott újra, ahol Richard Grenell amerikai különmegbízott és Donald Trump amerikai elnök jelenlétében egy új megállapodást írtak alá. Donald Trump a lépés történelmi fontosságáról beszélt a találkozó után. A megállapodás elsősorban a két állam gazdasági ellenségeskedését szüntetné meg, amely még 2011-ben kezdődött. Az akkori koszovói miniszterelnök, Ramush Haradinaj 100%-os adót vetett ki a Szerbiából importált termékekre. A törvényt 2020 júniusában Avdullah Hoti miniszterelnök az újbóli közeledés jegyében eltörölte. A koszovói miniszterelnök, de Aleksandar Vučić is fontos lépésként értékelte a washingtoni tárgyalást a két fél ügyeinek rendezésében. A szerb köztársasági elnök a szerb médiának tett nyilatkozatában kizárta minden olyan megállapodás lehetőségét, amely Koszovó területi integritásának elismerésével járna.⁷⁰ A tárgyalások szeptember 7-én Brüsszelben folytatódtak. Belgrád és Pristina képviselői újra az 1990-es évek konfliktusa következtében eltűnt, elmenekült és kilakoltatott személyek ügyéről tárgyaltak.⁷¹

A nemzetközi politika mellett belföldön is kihívásokkal kell szembenézni, attól függetlenül, hogy az SZHP nem szerénykedett az ígéretekkkel a programjában.⁷² A belpolitikai kihívások mellett a gazdasági kérdések is súlyosbítják a belpolitikai helyzetet.

70 Stojanovic, Milica – Bami, Xhorxhina: Kosovo and Serbia Sign ‘Historic’ Deal Under Trump’s Auspice. *BalkanInsight*, 2020. szeptember 4. Letöltés helye: www.balkaninsight.com; letöltés ideje: 2020. 08. 08.

71 Stojanovic, Milica: Serbia, Kosovo ‘Make Progress’ on Wartime Missing Persons: Vucic. *BalkanInsight*, 2020. szeptember 7. Letöltés helye: www.balkaninsight.com; letöltés ideje: 2020. 08. 08.

72 Aleksandar Vučić – Za našu decu. Letöltés helye: www.zanasudecu.sns.org.rs; letöltés ideje: 2020. 07. 14.

RESUME

Angella SORBÁN

Which Street? Which Square?

Linguistic Landscape and Orality. On Practices of Spatialization in Transylvania.

According to the common definition, the term linguistic landscape refers to all publicly visible signs and inscriptions of the spaces in a given settlement, region, urban area, etc. These can be the names of places or streets or any written text related to institutional, commercial, or business life. Consequently, the definition focuses on written signs and texts, but their spoken versions—which can be significantly different from their written counterparts—are not even regarded as topics of research studies on linguistic landscape and therefore receive little analysis. The aim of my paper is to highlight the role of discourses in linguistic landscape analysis and to provide empirical data on its relevance in the East-Central European post-communist region with special attention to the language use of the Hungarian minority in Transylvania. Spaces include and exclude by the means of inscriptions, while both inclusion and exclusion are intense, lived human experiences. However, in settlements inhabited by minority populations where inscriptions are placed only in the official language, the oral use of different street and square names plays the role of strengthening ethnical identity, acting at the same time as linguistic practices of resistance to exclusion. Consequently, providing bilingual inscriptions for ethnic minorities should include the different designations of the proper names used by these communities, which supposes cultural sensitivity towards them. My paper proposes to widen the spectrum of linguistic landscape research to highlight the dynamics of language usage as well as the sociological functions of written and spoken language in the local communities and in the linguistic construction of social spaces.

Georgina KISS-KOZMA

**Attempt to chronologically outline the institutionalization of
Hungarian youth organizations in Romania**

The purpose of this paper is to attempt to chronologically outline the institutionalization of Hungarian youth organizations in Romania following the Romanian Revolution of 1989 and divide them into discrete segments. This study examines a phenomena: the existence of potential fault lines among the political and youth elite. While examining these fault lines, it is crucial to note that political differences of opinion within Hungarian youth organizations do not reflect divisions within the entire Hungarian youth community. Rather, the conflicts primarily concern the inner circles of youth elites.

Tibor LADANCSIK

**The transmission of national identity in Hungarian–Serbian
intermarriages in Vojvodina**

The aim of this paper is to present the processes of the transition of national identity in Hungarian–Serbian intermarriages in Vojvodina. The Hungarians of Vojvodina constitute the largest national minority in Serbia, with a high proportion of heterogamous marriages with Serbs. Assimilation is a frequently observed phenomenon in heterogamous marriages, in which the minority relinquishes its own national identity, which is replaced by the identity of the majority nation. In many cases, the minority partner does not pass on their own identity to their descendants, and as a result, the minority group gradually withers away. In this study, I present the transmission strategies of the Hungarian identity. During my qualitative research, I conducted interviews with Hungarians who live in intermarriages. From the interviews, I concluded that basically three strategies can be observed in the transmission of identity. Assimilants do not at all inherit their own national identity. Those in the intermediate category pass on certain elements of their identity to their children, but usually Serbian identity dominates. Those with a dual identity try to inherit their entire identity so that their children are free to choose between the two identities or have both.

Csongor MOLNÁR

Elections in Serbia in the Time of the Pandemic

The paper provides a general analysis of the 2020 elections in Serbia. On June 21, 2020, Serbia's three administrative levels held elections: the parliamentary elections, the elections of the autonomous province of Vojvodina's parliament, and the local government elections. The paper gives a detailed overview of the past parliamentary cycle, summarizing the most significant political and social events, as well as their impact on the elections. Beyond analyzing the public political spectrum, the study also regards the changes that the Hungarian minority has undergone in the last four years in Serbia and also the work of their most influential political party, the Alliance of Vojvodina Hungarians (Vajdasági Magyar Szövetség: VMSZ). The VMSZ has become the major party for the Hungarian minority, having overtaken all of its former rivals and being a loyal supporter of the current government party, the Serbian Progressive Party. The position of the VMSZ now seems unquestionable. The current summary looks at the developments and changes in the relationship between the minority and majority parties. The main goal of the study is to provide a wider context of the elections and to delineate a possible future path of the presented parties and the country. With the Serbian Progressive Party winning the elections, Serbia will continue its way to EU accession and the normalization of Belgrade–Prishtina relations. The VMSZ will also continue its policy of broadening minority rights and its support for the concept of regionalism.

SZÁMUNK SZERZŐI

KISS-KOZMA Georgina

PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

LADANCSIK Tibor

Doktorvárományos, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Humán Tudományok
Doktori Iskola, Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

MOLNÁR Csongor

Egyetemi hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Közép-Európa tanulmányok mesterképzés

SORBÁN Angella

Szociológus, kutatási osztályvezető, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem,
Szabó T. Attila Nyelvi Intézet